303387

A MAGYAR
RODALOM
NITŐMESTEREI

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

996

P. GULÁCSY IRÉN

HAMUESŐ

II

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

1962
996
1538

P. GULÁCSY IRÉN

HAMUESŐ

REGÉNY

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ÖTÖDIK KIADÁS

NÉPKÖNYVTÁRI KÖZPONTTÓL ZÁ
NEM ADHATÓ KI

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET RT.
KIADÁSA

Fenn'artunk minden jogot.
Copyright by Singer és Wolfner irod. int. r.-t- Budapest, 1929.

303387

R 2

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
B Növedéknapló
1957 év 2455 sz.

R 1955

Budapesti Hirlap nyomdája

1538

I. FEJEZET.

A virradat már kibontotta vörös szélvitorláját a templomtorony mögött. A tehénistálló édeskés párát szürt a ritka levegőbe. Veron hibbanva indult egy teli sajtárral a ház felé. A tornáclépcsőnél megállt. Lerugta papucsait. Mezitláb lépdelt föl az ámbitusra. Szemtelenül és éheskedve nagy sereg galamb tolongott utána.

Az asszony bárddal-faragott, csupa-csont, csupaszöglet arcában megenyhültek szigorú, sötét szemei.

— Ó bizony, mert még éhenhaltok! — Vetett egyet a vállán. A tornácszöglethez indult a szakajtókosárért. De félútban megállt. A hárs-ágy nagyot roppant mellette. Csapzott hajjal, elejtett szájjal az ura aludt rajta. Kemény, barna arca elfolyt a nehéz italos álomban. Aprókat nyögött, mint a lidérc-szállott.

Veron szikár vállai megrázkódtak. Arcát az összenőtt, mindég dacos szemöldök alatt hirtelen elfutotta a tűzláng. Meztelen, hosszú nyakán hirtelen kifeszültek az inak, lapos, kemény szája szóra mozdult. Aztán csak megint vállatvont, megoldotta a kötőjét és ráborította a boros ember ábrázatára.

— Jól kezdődik a bíróság! — Dünnyögte a fogai közül.

Az alvó hangosat horkant. Fal felé dobta magát. Elhajított ökle oldalbaérte az asszonyt.

Veron száján kiszaladt a szitok:

— Ni az oktalanja! Már még álmában is vagdalkozik!

Sietve kapta a szakajtót, szórt a galamboknak. Az örvessel megcsatázott, az mindent elfalt volna a többi elől.

A heteslegény a kút mellé taszította a tejeskordét.

— Mozogj te! Ne aludj! — Szólt oda neki, éppen csak hogy egy percre se maradjon sürgetés nélkül a cseléd. Aztán kannákba öntötte a tejet. Szaporán locskolt a sürü, meleg fehérségben. Az utolsó kantánál fölkapta a fejét, körülnézett.

— Napam hol őgyeleg, hogy szinit se látni ilyenkor?

A fiu kölletlenül himbálta magát otromba csizmáin.

— Az istállóban maradt. Biztosan a ládám matatja megint! Mert nem nyughatik...!

Veron meglepődve pillantott föl.

— Hát te? Mit suttogsz itt, hogy szavad se hallom?

A legény kabátujjával szétfente gyér bajuszkáját. Kurta orra alá dohogta:

— Nem kiabálhatok, mikor bíró uram alszik.

— Bíró? — Szikrázott föl egyszerre Veron, mint valami megpiszkált zsarát. — Bíró! Ó, ó! Hogy vinné el a kánya a birságtokat! De nagyra vagytok vele! Apám tizenöt esztendőn át viselte a botot, mégse hallottam annyit, mint itt tegnap óta! Bíró, — rágott rá mégegyszer a szóra és hosszu, barna karjait az alvó felé vetette. — Szép bíró, mondhatom! Ehol e! Nem püspök, nem beteg, hogy az ágyat nyomja világos virradattal!

Menyhért nagyot mozdult a nyoszolyán.

— Az ámeneteket..!

A legény két válla közé kapta a fejét, iparkodott kifele a kordéval. Veron villogó szemmel nézett vissza az eszmélőre.

— No! Mi lesz! — Kérdezte nyersen.

Az ember fészkelődött, de a súlyos álom újból

hanyatlökte. Még mélyebb lélekzettel kezte szedni a levegőt, mint aki csak most jött az ízére. Erre sarkonfordult, ugy vágta be a konyhaajtót, hogy a szegről a rosta széles ívben az udvarra repült. A csattogásra a csordás kürtje adott harsány feleletet. Nagyot bődült.

Ezuttal már csakugyan felült az alvó. Rekedten ásított, hosszan kinyujtózott. Vállán keresztül megropogtatta alvásban elzsibbadt lapockáit. Öklével látást dörgölt véres szemeibe, aztán meghallgatózott.

Honnan is szólt a tülök?

Mintha nem akarna kétséget hagyni a kérdésre, a kürt megint felbömbölt, hosszan, dacosan.

Menyhért súlyos ökle lezuhant a nyoszolya szélére.

Most már biztos volt abban, amit gyanított. Az apósa kapujában fujta a csordás!

Egy megrugdalt gyerekkor, üldözött, keserű évek sok hasztalansága ingerkedett, rikoltott vissza reá a sivalkodó hangból. Mikor a kálvinista ökrös-gazda apját, pápista anyját büntette le rajta a keveredést nem-türő, kegyetlen alvég és felvég. Ez az ősi ellenségeskedésbe üszkösödött falu, mely éppoly konokul kitartott a maga hagyományai mellett, akár a kétféle jószága, mely hasztalan járt külön-legelőre, mégis évszázadok óta ugyanazon egy-nyomásba hágott.

Csákán község őslakói hajdu telepesek voltak. Az örökkévalóságán szögecselő hatalmat nyugtalanította a kóbor, izgága nép, úgy próbált hát szabadulni tőle, hogy földet adott neki a lápos Ér-zugban, ahonnét aztán kora ősztől késő tavaszig nem is mozdulhatott ki eleven lélek.

Bezárva és elszigetelve így megcsitult idők multán a szilaj vér. Kénytelen-kelletlen földbe akasztotta feszülő izmait a kelepcébe-fogott, fészkelődő hajdu.

A szüz-ölű föld termékeny élettel fizetett a kemény törésért. A hegyoldal szőlőt csordított a folytonos

kenyérre, vas-szorgalmú, bivaly-erejű csakazértis-népet neveltek dacból a szétmálló rögök.

Elnyujtózott aztán ez a kis kálvinista folt a véres körömmel hasított szántáson, mint valami leszakíthatatlan ölelés, mig a növekvő hajdu sziget elé keritést nem vont a papi birtok.

Az uradalom kulturát, idegen, gyűlöletes földbontó szerszámokat hurcolt be, lecsapoló árkai fölitták a lápot, mely az őslakókat külön országló kiskirályokká tette. A hajduk visszavicsorodtak a kelletlen jövevényre. Egyetlen munkást se kapott a dominium a csákániak közül. Túl a Dunáról kellett pápista telepeseket hoznia, kik aztán lovaikkal, tarka marháikkal gyorsan meglepték a felszabadult lápos területeket.

A két nép közt megindult a háboruság. Az őslakók »jöttmenteknek« gúnyolták a telepeseket. A szabad-ember lekicsinyelte bennök a jobbágyat, a református a pápistát, a fehér magyar-jószágot tartó ökrösgazda a tarka barommal járó, bérbe fuvarozó »furikosokat«. Nem szűnt ez a föld hátába ültetett nép-viszketeg akkor se, mikor a pápisták gazdákká tollasodtak zsellér-sorból. Hasztalan egyesítették közigazgatásilag egy községgé a két telepet, az összeépülés se temette be a lelkek nyitvamaradt árkát.

A Viharfuvó Bass-család legrégibb fészekalja volt a falunak. Hetvenkedő gőgjében egyenesen Csákán vezértől származtatta magát. Emberemlékezet óta a Bassok adtak birákat a községnek, mig Menyhért apjánál hirtelen kihagyott a láncszem. Viharfuvó Bass András a maga mindenhatóságának tudatában olyasvalamit mert, amire Csákánon addig nem akadt példa.

Pápista lányt vett feleségül!

A viszálykodó falusiak lelkén kiújult a gyűlölet sebe. A *»furikosok«* az asszonyt üldözték, amiért reformátussal szentségtelenítette el a templom küszö-

bét, az ökrös »*csigák*« pedig a renegát Andrást buktatták ki csúfosan a bíróságból. Fiát a többi gyerek ökle elől messze városba kellett vinni iskolába, a bírói botot pedig a Dombi-dinasztia ragadta magához.

Kivert maradt Bass Menyhért az apja halála után is. Se ökrösök, se furikosok nem vették be soha. Hiába tanult a városban, hasztalan volt a név, a vagyon, az eredet bélyegét nem felejtethette semmi. Ám a fiatal paraszt lobogó becsvágya nem fáradt bele a küzdelembe. Szívós daccal, fogcsikorgatva ragadott meg minden módot az előrejutáshoz. Elszerette, kitagadáson, családi háboruságokon keresztül is Dombi egyetlen leányát. »Egyszál pendelyben«, móring nélkül, csakazértis feleségül vette.

Apa lett a kiüldözöttből, sőt, ha a gyermekágyas asszonyok láz-réme el nem pusztítja a menyét unokástól, nagyapa. Mégis, egy egész világnak kellett lángralobbannia, egész országnak sarkaiban meginognia ahoz, hogy a sors ökle végül széttenyerelhessen Csákán község hajthatatlan népe közt. A falu öreg jegyzőjét menesztették, új emberek újcsengésű beszéde verte föl a községháza lomha, büszke csöndjét. A nép előbb rádöbbent, aztán vállatvont. Nem értette. Az új jegyző tolmács után nézett.

Most derült föl a Belényesen tanult Bass Menyhértnek! A fajtája öklétől meglékelt gyermek-koponyában szívós emlékezéssel kapaszkodott meg annak idején az idegen szó. A dob perdülésére állvamaradt a tornácon. Sokáig, mereven bámult az áldozó napba.

Másnap jelentkezett.

Tolmácsból benfentesig már rövid volt az út. Aztán Dombinak föllegzett be hamarosan. Az új bíróválasztásnál Viharfuvó Bass Menyhért lett a hivatalos jelölt.

A falu csak nevette eleintén. Hadd kakaskodjék, majd leszáll a palánkról! Az ökrösök Dombi mellett verték a vasat, a furikosok az öreg jegyző, Südy Sán-

dor köré gyürkőztek. Ezen meg Bass Menyhért nevetett inyelátszó, dacos nevetéssel. Nem szólt semmit, csak a nadrágszijját szorította beljebb egy-két likkal.

A döntő napon aztán elakadt a nevetés. A két másik jelöltet váratlanul visszavetették »formai hibák« miatt, Menyhért pedig választás nélkül, egy szavazat nélkül bevonult a rég áhított hatalomba. Azon az éjszakán dulásig mérte az ingyenbort a zsellérnépnek a szőlőpincénél.

Az előző éjjel duhaj tivornyája átfutott egy pillanatra az ébredő ember emlékezetén. Összeráncolta borzas szemöldökét, nagyot ordított:

— Marci, hé! Idegyere!

A csordás — keménykötésű, kurta kis hajdú — nagy csizmáival át-kótogott az úton, benyitott.

— Adjonisten, gazd'uram.

— Hát gazda vagyok én neked? Mi? — Rivalt rá Menyhért, végiglódítva a subát a padon.

Az ember pislákolt, majd rábólintotta nehéz, szögletes fejét:

— Az a! Nígytehenes gazda.

— Aztán az ébresztő kinek dukál, te toklyó?

— Ki másnak, mint a bírónak!

Menyhért nagyot lélekzett, de mégis meggondolta. Csendes rábeszélőre fogta inkább a hangot.

— Te bivaly! Jószág lettél magad is? Hát hol az ördögbe élsz te ugye, ha még azt se tudod, hogy én vagyok a bíró?

— Úhümm, — dünnyögött Marci. — Bíró... Az a. Csak akkor ne velem tülköltesse ki kend!

— Hát ugyan kivel?

Marci tempósan szája végébe kormányozta a pipacsutorát. Még a szeme se rebbent. Úgy állta derűs nyugalommal Menyhért neki-szilajodó tekintetét.

— Azzal, aki megcsinálta kendnek! A jegyzővel. Úgyám! Annak bíró kend!

Széleset legyintett, indult. A kapuból visszaszólt:

— Bíró..? Ühümm..! Nyavalyatörís kend, nem bíró! Lettem-bíró! Az! — És behajtotta maga mögött az ajtót. Mire Menyhért ámulatából magához tért, már a harmadik portán túl kongott a karikás.

Az ember nagyot káromkodott, megfordult. Veron ott állt, vállát az ajtófélfának vetve a konyha-küszöbön. Vörös volt, mint a bazsarózsa. Élesvonalú száján kemény mosolygás ült.

— Kellett ez kendnek? Kell ez minekünk?

Menyhért még feszengett, de aztán tudatlanul öröm lobbanta át. Kellett most neki valaki, akin a gőgjét helyreköszörülhesse!

Odarikkantott az asszonynak:

— Dejszen, a Pilátusát! Majd töröm én, ha nem hajlik a nyakuk! Megmutatom!

— Hojjaj! — Löttyent ki Veronból a begyében hordott méreg. — A csordás-Marcinál kezdi! A gazdáknak mutassa meg kend, hogy hány garast érő! De ne a szájával, hogy kora reggel végigordítja a falut! Hanem a tevésben járjon kend elül, mint az apám tizenöt esztendeig! Az bezzeg tudta tartani a rangot! Az igen! Nem keveredett minden vacakkal! Megfogta a dolog végét, nem úgy, mint kend! Itt van ni! — Vetette el két barnára cserzett, izmos karját. — Hát az istállóba ki mén? Ki eressze el a jószágot? Mi?

Menyhért a kúthoz cammogott, úgy szólt vissza köllötlenül.

— Ott a fiad, meg a hetes!

— Azám! Rég kimentek a munkába!

Az ember vállatvont, húzott egy teli csöbör vizet a kútból. Jóleső locskolásba fogott. Nagy prüszköléssel csapkodta füst-kozmált orrába, tüzelő szemeire a friss hideg vizet. Mikor megelégelte, befordult a konyhába. Forróra dörzsölte az arcát. Az asszony beretválkozáshoz készített. Menyhért gonddal szántott végig a

tüskös borostán. Csak mikor elkészült, vetette oda félvállon át:

— Én nem piszkolódok tudod!

Veron szárazon nevetett.

— Mindég más! Mindent más!

— Mit akarsz? — Mordult rá az ura. — Te is jobban tennéd, ha nem volnál itt térgyig maszatos! Messze büdös vagy. Mért nem tartassz szolgálót magadnak?

— Szolgálót! Szolgálót! — Nyikorgott az asszony. — Jézus, még kihoz ez a béketürésemből!

Hirtelen odarivalt az urának:

— Tán helyedbe hordjam a dámát? Eltaláltad! Elég a háznál egy kenyérpusztító! Elég napam!

Az ember földhözcsapta a szappanhabot. Megjártatta szemét a darab-tükörben. Csöndes mérgelődéssel felelt az asszonynak:

— Fajtádhoz hasonlítsz hallod! Dombi-divat a más szájába nézni. Kisajnálni a falatot.

— Nálunk megdolgozik, aki enni akar!

— Tőlem tehetitek! — készült el Menyhért a szöszmötöléssel. Pipára gyujtott és a reggeli szűz-füst gégét, mellet cirógató jóléséből lökdöste ki a szókat:

— Ugyan ne járjon már a szád annyit! Kutya természeted van! Hogy ettől nyugton nem maradhat senki! Magához törné az egész világot, ahelyett, hogy ő formálódnék.

Veron akkorát sóhajtott, hogy a tányérból mind szétrepült a szappanhab.

— No, kend oztán annál jobban formázódik!

Az ember leverte még a csizmája porát, indult az istállónak.

— Az meg az én dolgom, — adta hátra befejezéskép. Kisvártatva lánc-csörgés hallatszott. Négy villás-szarvu, fehér magyartehén után egy kormos bika ballagott ki méltóságteljesen az itató vályúhoz. A bika megállt a kút mellett, koronás fejét körül-

hordozta. Seregszemlét tartott. Aztán tompán és rekedten belebödült a sárga udvarral kelő napba. Tempós lassúsággal Veronhoz cammogott, nagy buta fejével meglökdöste az asszony szegeles csipőjét.

Veron az urára nézett, hogy ugyan látja-e? Menyhért visszamosolygott rá békülékenyen. Erre mindkettejükből visszatarthatatlan erővel szakadt ki a beléjük száradt nevetés.

Az asszony megveregette az állat okvetetlenkedő fejét.

— Ne Bodor, ne! Mi kéne?

Menyhért csintalanul vágott a szemével.

— Olyan sovány vagy már, hogy karónak nézett. Rajtad vakarózik.

Az asszony jókedve megcsappant.

— Hojjaj! — Mondta kelletlenül. — Talán jobb is a kövér! Az majd hajladoznék, törné magát a dologba, ugy-e?

— Végettem ne töresse! — Pezsdült föl az emberben a vér. — Másra való az asszony, mint hogy megszakítsa magát!

Közelébb döccent Veronhoz, megfogta a vállát. Hirtelen el is eresztette.

— Fognivaló sincs már rajtad hallod!

Az asszony elrándult. Sértődve villant rá vissza.

— Nughasson! Emberfia van, azt' mégis veszkődik.. ! Hogy nem röstelli!

Menyhért már ügyet se vetett rá. A pipával bajolt. Egyszercsak fölkapta az állát.

— Ni! — Kiáltotta bosszusan. — Mi van megint ezzel a cudarral?

Csakugyan, a bika megugrott. Fénylő fehér bőre reszketett, farkát karikába kanyarította. Azután begörbített háttal, kurtán buffoogva szökellt a kapu felé. Veron utánakapott, elfogta egyik szarvát.

— A furikos-bikát érzi ez! — Kiáltotta elfeszülve az erőlködésben.

Majd asszony-hizelgéssel próbálta puhítani az állat pattanó kemény nyakát.

— Haragszol rá jószágom? Ó, te csillagszemü! Megöklelnéd ugy-e? Megontanád, tudom. Derék jószág vagy!

Menyhért közbe hirtelen becsapta a kaput. Veron kiállva eresztette el a dühödt állat szarvát. De hogy a tarka csorda vörös bikája a palánk alá ért, azzal nem bírt többé erőhatalom! Olyan veszett táncba kezdett, hogy végül is rágázolt Menyhért csizmájára.

A gazdát dühbe gurította a testi fájdalom.

— Az áldóját a komisz fajtádnak! — Ordította.

— Mit veszkődsz, hogy a vereshangyák futnának szét veled! Neked tán extra dukál? Annak is lejár még!

Veron arcáról egyszerre mintha letörölték volna a sajnálkozást. Az előbbi kötekedés próbálkozó derüje kialudt a szeméből. Fölkapta a fejét. Tekintete megint szigorú mozdulatlansággal állt az urán.

— Micsoda beszéd...? — Kérdezte szárazon. — Mióta a világ, mindég külön legelőre járt a kétféle jószág!

Menyhért csak a lábafejét tapogatta.

— Pártolod ugy-e! Pedig a tarka többet ér. Jobban tejel.

— Azám! Ennek a tejnek ereje van! Csupa föl! Amaz csupa víz. Nem is hivják tejnek!

Az ember rápróbálkozott kárvallott lábára. Mogorván vetette oda:

— Járhat a szád, míg el nem kopik! Ma a pénz a fontos! Hogy mennyi a tej. Meg súlyra a bornyu.

— Tele is van mindenféle nyavalyával! Nem bírja az időt, se a nedves rétet. Az udvaromba se eresztenék tarkát! Az én szép jószágom vérét ne fertőzze!

Menyhért szemöldöke ráncbafutott.

— Mit dirigálsz! — Mordult. — Még azt hinné valaki, hogy szava van ennek! Ne engem oktass hé, hanem a bugris fajtád, azt az ökrös frekvenciát!

Az új jegyzőnek csak két tehene van, mégis több tejet hordanak ki, mint mink a négy után!

Veronból kicsobbant a megpiszkált hajdú-vér. Biborba borult az arca. Élesen fölrikácsolt:

— A jegyző..! Jahajh..! A cimboraság..! Már meg attul tanul! Attul aki vízzel pancsolja a tejet! Mérget kovászol! Az kell már neki! Mert kirohadt belőle a tisztesség egész!

— Elhallgass! — Rivalt rá az ura. — Azért tartod ezeket a csontra-bőr dögöket, mert olyanok mint magad!

És botjával jót húzott az egyik tehénre.

A bika megfordult a csattanásra. Két komor barna szeme megúszott fehér tavában. Fejét rengő szügyébe kapta. Mint a villám csapott öles szarvával Menyhért derekához. Ha el nem ugrik, felökleli.

Az ember a kútkáva mellől kiáltott Veronnak:

— Ereszd ki már, ereszd! Madarak vájnák ki a szemit, még a gazdáját is megontaná ez!

Az asszony mereven, hosszan nézte az urát. Aztán rábólintott:

— Hát ez nem keverék-faj..!

Széttárta a kapu csikorgó szárnyait és útjára eresztette a bikát.

II. FEJEZET.

A falu két templomában egyszerre kondult meg a délharangszó. Az egymásnak kosfejjel futó két torony olyan volt, mint két esküre tartott ujj, melyekre vörösréz fedő borított fénylő körmöket. Ha teheti, talán meg is karmolja egymást az egyuristen engesztelésére emelt két hajlék, így csak arra törekedtek, hogy legalább le ne maradjon egyik a másik mögött. Az egyházfiak éberen figyelték az átellenes köteleket. Ha a pápista harangozó megragadta a

magáét, a reformátusoknál is nyomban megszólalt. Csákán község templomaiban emberemlékezet óta egyszerre csendült az ángelusz.

Südy Sándor, a falu elbocsátott jegyzője, kitette kezéből a fűrészt. Kalapot emelt és leült a kecskeláb mellett a kőre. Gyér fehér haja belefonnyadt izzadtságába, horpadt melle sípolva szedte a levegőt. Köhécselt, a vedlett falu iskolaházat nézte. A kéményt, hogy füstöl-e? Nem füstölt. Erre fölállt, hangtalanul megint dologhoz látott.

Kisvártatva nyílt a konyhaajtó. Könyvvel kezében a tanítóné jött ki. Mozgékony asszonyka, apró és fürge, mint az egér. Megelevenedett kilencvenes divatlap, fényesrekopott szürke kötésben. Ritka fehér hajából oldalt kikandikált a magasító töltelék. Lehetetlenül kicsiny kezével a könyv lapjait forgatta. Távoljáró szemmel itta a betűt.

Südy hóna alul villant az eleven kisértet-járásra. Az asszony szájáról a szók is szürkén peregtek, mint a homokszemek:

— Avram Janku... Avram Janku a fost un măre idealist... A fost? Erea? És fürge apró kezei végiggaloppoztak megint az oldalakon.

A jegyző fejet csóvált, utánalódította az állványon maradt tuskót a levágottnak.

Az asszonyt a déli udvar kopott nyomorúságára ébresztette az ijedelem. Hirtelen visszanézett, ingerülten szólt:

— Mit dörömböz? Holtra rémíti az embert!

Südy vállatvont, de a szeme békítő nézéssel simogatta a berzenkedő kis öregasszonyt.

— Sose haragudjék lelkem! Sose törje ott magát! Nem elég, hogy egész nap a gyerekek macerálják, még a pihenőjét is megrontja? Menjen a szobájába, feküdjön a divánra! Akkor legalább nyugszik.

Az asszonyka nagy hanggal toldotta meg a maga apróságát.

— Járjon csak a szája! Hát maga mit fűrészel? Okosabb volna, ha maga menne inkább, nem nyikorogna a fülembe.

Az öreg legyintett, újabb hasábot vetett át a kecskelábon.

— Majd jó lesz a télen, ha nem kell boltba menni érte, — felelt. Majd kérlelve tette hozzá:

— Tűrje már még egy kicsit, ugyis indulok mindjárt a szövetkezetbe. Sok a dolog! Megint nyúzzák szegényeket ezek a híresek a községházán.

Az asszony gyorsan odajött. Behullott rágcsáló kis szája szaporán kezdte majszolni az ingerült szókat:

— Ugy-e! — Kiáltotta becsapva a könyvet. — Kétszázhatvan lej nyugdíjja kéne hogy járjon a vén bolondjának, de arra oda se néz! Nem sürgeti! Más baját bezzeg a nyakábaszedi! Csak hiábavalóskodni tud, vén tökéletlen!

— Nyugdíjj..! — Az ember két keserves szájszéle lefutott, beleveszett fehér bajúszába. — Jól beszél! A maga tanulása talán sokatérő? Azt hiszi, arra való az a vizsga, hogy letegyék? Azám! Még ha lerakná is! Lesz, aki gondoskodjon magukról, ne féljen! Megmondtam már, mikor az eskütt letette: álljon ki az útból! Mert ez a szekér keresztülmegy mindnyájunkon! Ez a szekér minket föl nem vesz! Letiporja, aki nem ül benne! Ezt úgy hajtják. De nem hallgatott rám Mariska! Maga még ragódzkodni akar!

A tanítóné elfordult. Dacnak lehetett volna venni ezt az elfordulást, ha nem jött volna utána a zavart, hirtelen-pirosság, mely szétfutott mindég figyelő kis arcán, valahányszor keresztnevén szólította ez az ember. Aki majdnem név-adója, örökös ember-gazdája lett valaha, de aki ma nem volt számára több sokszor nyűgös aggodalomnál, aki a falura is átcsapott veszett embertorlódásban az albérletbe birt nyomorúságos szobán át ahoz is igényt tartott, hogy élete apró-cseprő dolgaiba beleavatkozzon.

A közös szükségből összekovácsolt sors, a jövő terhek eshetőségei, rémülete, rá is háramló felelőssége szinezte ingerültté az öregasszony hangját, valahányszor a lakójával zsémbelt. Rettegett. Féltette ezt a vén mult-hajó roncsot, az egyetlent, ami az iszákos férjjel átvívódott házasságon, a nadrágszíjtól kékült éjszakák emlékén túl is megmaradt.

Félte őt magát is. A keresztnéven-szólítás mögött azonnal gyanus, lekenyerező szándékot fürkészett végzetes illatokhoz szokott, mozgékony kis orrával, mely meglibegett minden jelre, amiből újabb ráháramló terheket szimatolhatott. Nagy, riadt, öreg-állati életszomjúság volt ebben a törékeny testű, szélnekkönnyű, elkinzott kis emberparódiában, aki a gyöngék álomban is virrasztó éberségével neszelt minden kívülről jöhető élet-veszedelemre. A mának ritkán beszélt, szavai értelme mögött állandó holnapra-fegyverkezést rejtett. Folyvást csak ágyazott, de ritkán aludt, még ritkábban evett.

A vén lakótárs szentenciázására is azonnal ellentámadásba rémült.

— Az eskü! — Szólt sokatmondó szemöldök-emelintéssel. — Bizony jobb lett volna, ha maga is leteszi! Akkor most nem kuruckodnék itt gatyában! Mahol-nap nem lesz mit rávegyen! Inkább maga hallgatna rám!

A fűrész éleset csikordult, egy levált tuskó tompán buffant megint a fűrészporban.

Südy kesernyésen elmosolyodott. Néhányszor végighúzta lankadó ujjait a fogak recéjén.

— Nana! Csak maga is várja a végét! Én legalább kimondtam, amit gondoltam! Magának annyi könnyebbsége se volt. Én már nem csalódok, de maga duplán fog! Nekem úgy sincs itt többé mit keresnem. Legalább a fajtámat szolgálom, amíg mozogni tudok!

— Óó! Föllegekbe járó álmodozás! A mai világban! — Tette hozzá fölújuló szörnyűködéssel az asz-

szony. — Nevetnivaló volna, ha siratni nem kellene! Csak okoskodjék sokat azzal a szövetkezettel is! Még megjárhatja! Minek tolja a sok ágrólszakadt paraszt szekerét, ahelyett, hogy inkább odahúzna, ahonnét ha nem csurran, cseppen? Mire akaszt tengelyt mindenkivel, aki valaki? Akinek szava van ma itten? Nem a mi dolgunk, hogy megváltoztassuk a világot!

Südy egy pillanatra fölkapta a fejét, mint a figyelő vad. Nyugtalanul átrebbenő árnyék lágyította enyhébbre szúrósnézésű, barna szemét. De gyógyíthatlan optimizmusa nyomban áthidalta a tanítóné sötétlátását.

— Felül minden szóbeszédre! — Dohogta. — Már megint megtömték a postán. Hej Mariska, Mariska! Öregasszony lett maga mégis, hogy így összeszed minden pletykát! Ugyan, csak mondja! Mivé lett volna ez a háborúban, lerongyolódott, szegény földhözragadt nép, ha én meg nem csinálom neki a szövetkezetet? Majd talán a nagygazdák törődtek volna vele, ha fölfordul? Mi lett volna a földosztással is? Honnét kaptak volna hozzá vetőmagot? Forgatópénzt? Miből fizettek volna a szántásért? Adót? Haszonbért? Miből éltek volna első aratásig? Hiszen betevő falatjuk se volt! Nem, nem. A szövetkezet nem áll a szekér útjában, Mariska. Ez embert nevelt azokból is, akik már csak stokház-tölteléknek valók lettek volna. Ez senkinek se ártott, mindenkinek használt. Ki volna ellenére?

Szünetet tartott egy percre. Az asszony szomjas füllel itta a biztatást.

Südy ránézett, elértette. Még behatóbban folytatta:

— A gazdáknak ki méri ki a borát? Honnan kap olcsó pénzt, élelmet a kisember? Ki tartja fenn a gazdakört? Lássa! Még tetejébe tisztességes árendát is fizetünk a községnek a nagyvendéglő bérletébe. Ha nem volna is, meg kellene csinálni ezt a szövetkezetet!

Hanem az asszonynál csak pillanatokra hatott a biztatás. Ahogy a szók elperegtek, nyomban megnyílt aggodalmának sebe. Éles csipkelődéssel, ami mögött azonban annál sóvárabb meggyőzetési vágy vacogott, mondta:

— Nem is a szövetkezet a baj, hanem maga! Kérdezze csak amazokat, akiknek folyton gáncsot vet! Bedugaszolja minden seftjüket, ahelyett, hogy a kedvüket keresné. Azoknak magyarázzon, ne énnekem! Jobb volna, ha egy kicsit az ő érdeküket nézné!

Az öregember hirtelen fölpillantott. Villanó szemében halálos ellenkezés lobbant.

— Én a fajtám érdekét szolgálom, mert így tanítottak rá! Mert így öregedtem meg! — Vetette oda kurtán és megropogtatta külön minden szó nyakát. — Koncot meg a kutya les! Annak való!

— Óóó! Szépen szolgálja! Rájukvaditja ezt az egész frekvenciát a konokságával! Pedig mindnyájunknak az volna érdekünk, hogy megegyezzünk. Akkor hagyná élni egyik a másikat. Így majd, rávigyázzon, hogy mi hálát ér még a drága parasztjaival is!

A jegyző arcán fölényes mosolygás futott át.

Negyven éve, mióta a falu sarát dagasztotta, nagyon apja lett ennek a senkitlen népnek. Agglegénysora bennük lelt tartalmat, munkája célt, élete értelmet. Az új-soron ismert minden zsellérházat, jobban, mint a saját vackát.

Letette a fűrészt, megtörülte izzadt homlokát és bement a házba, rendbeszedelődzködni.

Az öregasszony fásultan bámult utána. Aztán konok erővel feszítette újból eltompult agyát a késő leckének.

— Avram Jancu erea un idealist...

A macska fölriasztott egy tollászkodó varjút a hideg kéményen.

A madár lecsapta nehéz szárnyait. Nagyot rikácsolt:

— Kár!

III. FEJEZET.

A községháza nagy szobájának két tágas ablakán megáradt folyamban zuhogott be a nap. A vadszőlő-folyondár pihés levelekkel próbálgatta az új életet.

Menyhért eltolta maga elől az írást. Félig nevető, félig bosszankodó pillantással nézett föl az előtte okvetetlenkedő, fiatal férfi csinos arcába. Az, hihetetlenül mély basszus hangjával úgy hengerelte le ma a mohó munkakedvét, mint valami kősúlyos mángorló.

— De nótás napja van a jegyző úrnak! — Mondta fejcsóválva.

Az ember csettintett.

— Abszolut..!

Menyhért tett még egy kisérletet.

— Legalább ezt a húsmérés-dolgot ütnénk itt nyélbe!

Amaz szolgálatkészen penderedett elő. Egyik karjával az írásra célzott, másik kezével nagyot pattintott:

— Bumm.

Lelőtte az ügyet. Jóizűen nevetett a tréfához, hosszan, mint valami pajkos diák. Aztán megdöcögtette Menyhért medve-vállát.

— Kinézünk kicsit a nyulacskákhoz inkább!

A bíró rácsudálkozott, fölállt.

— Vadásztilalom idején?

— Ki tiltja, ha én akarom?

— A törvény!

A jegyző most már egész közel jött, úgy fintorgott vásottan Menyhért orra alá.

— Törvény? Ki csinálja azt? A kormány! Hol? Bukarestben! No, hát ott ő parancsol, itt meg én.

Az ember elhűlten nézett az örökké mozgó, játékos arcba. De még mielőtt válaszolhatott volna, kopogtattak. Nehéz, csizmás kótogással egy kitisztálkodott paraszt agyonistenkedett be az ajtón. A szövetkezet bizalmiférfia volt.

Menyhérten keresztülvillant a benfentesség soká megkoplalt íze. Derekában jóleső nyujtozással egyenesedett ki az öntudat. Íme, tehát »*valaki*«. Kereke a mindenki baját őrlő jog-gépezetnek! Tényező, hatalom! Hangjában, mozdulataiban, ahogy a jövevény elé ment, szivesség és méltóság volt.

— Mindenjókat, Gergely szomszéd! No, mi járatban?

Az atyafi vállat rántott, megforgatta meredt ujjai közt kis pörge kalapját. Hümmögött. Aztán, mint aki hirtelen elszánta magát, kibökte felütött állából az örök paraszt örök óbégatását:

— Baj van, bíró uram!

— Nono..!

Menyhért széket mutatott, maga is leült. A tekintély jóleső terpeszkedésével domborította ki hasát szétvetett lábai között. A zsellérből vedlett új-gazda feszengve fészkelődött előtte a széken. Majd földreeresztette a kalapját, hersegve megvakarózott.

— Az árendával bajolunk, — fordult a jegyző felé, aki dacos duzzogással harangozott le az asztalról megbolygatott jókedve után. — Hajtják a földbíreket, pedig még nem is jár, csak aratás után. Hát hiba lehet itten! Mondok az embereknek: fölnízek már!

Menyhért a jegyzőre hökkent.

— Csakugyan, — szólt inkább kérdőleg — annak még nincs itt az ideje.

A fiatalember elfordult, mint akire mindez nem tartozik. Örökké mozgó ujjaival odalapított egy vérszegényen tántorgó tavaszi legyet az asztaldeszkához.

A paraszt előbbrecsúszott a széken. Most már csak Menyhért felé bökdöste magyarázatát:

— ...mert most másra kék a píz, tudja..! Mert eladják a papok a felszerelíst. Jószágot, szerszámot, mit hogy! Csórén maradtak vele a földosztás után. Hát mink abba volnánk belegyőződve a komákkal, hogy veszünk! Nem bírjuk a bírszántást fizetni a nagygazdáknak a zsebbül! Nem hoz be a termís annyit, amennyibe van. A kíszbül kell adni a sarcot! Így osztán fenínek kell ez az egísz földosztás is, amit adtak, mikor ez is csak a szegínysíget húzza!

Menyhért apáskodva bólintott a panaszra:

— Igaza van, szomszéd!

— Nohát! — Villant föl örömmel a gazda. — Gondoltuk azt mink szegínysíg mindjárt, hogy maga nem kozmás ebben! Mert lássa, csak nem vílhető dolog, hogy egyik markával adjík a törvény, a másikkal megint el is vegye.

— Ilyen komiszságot bizony ne is tételezzenek föl kentek róla — védte Menyhért saját tekintélyét a hivatalos suba alatt.

A jegyző harsányat füttyentett a háta mögött. Már nem harangozott. Hogy Menyhért visszafordult, villámgyors rándulással rebbent meg a szemöldöke.

A bíró óvatosabbra fogta kegyosztó hangját. Fölkelt, párszor gondolkozva mérte végig a szobát. Egy széles napfoltban megint megállt, két öklét zsebébe mélyesztve.

— Nézze csak! Hisz' az agrárbizottságnál épp azért követeltem én kentek részére az uradalmi legelőt! Persze, hogy nem győzik a földet bérszántással, szerszám, jószág nélkül! De ahoz meg legelsőbben is legelő kellene, hogy legyen mire állatot ragasztani. Ebben járok most. Meg is teszem a magamét, attól nyugodtan alhatnak! Hanem pénzt, azt nem adhatok kenteknek, mert nincs.

Megint a jegyzőre pillantott, ezúttal nyugtalanabbul. Az csak a fejét ingatta.

A gazda nagyot zökkent a szón:

— Nem is kölcsönpízt kírünk mink itten! Elíg ha visszafizeti az árendát az elüljáróság, mert az még ugyse járt! Mire igazán sora kerülne, majd meg összeszedjük. Addig hadd forgatnánk jószágba, mikor lehetnik!

Menyhért hirtelen hátranézett. A jegyző nagy toppanással lentcsöppent az asztalról. Mindég mosolygó arca most ingerültnek látszott. Sűrű szemöldökei egész összekapaszkodtak. Türelmetlenül intett az ajtó felé.

A bíró apáskodása erre elejtette a kenyérosztó kést. Inkább szemét szúratta volna, mint hogy közvetlenül a hatalom bocskorában tett első lépésnél orrára essék. De a jegyző jeladásait nem értette.

Ügyes oldalkanyarodással tért ki hát a kívánság elől, mintha világéletében a diplomáciának ezt a falun szokásos, parasztbolondító formáját tanulta volna.

— Pénz, pénz..! — Húzta meg a vállát. — Ha kenteknek pénz kell, ott a szövetkezetük! Mire való?

A gazda óvatosan köpött a csizmája mellé, illedelmesen súrolta széjjel.

— A Piculást érti? Nincs abban uram egy megveszekedett báni se! Ami volt, kiszedtük az árendára. Máskípp miből fizettük volna? Mondják, a városban is a pínzváltók: ki hanyatt, ki hasmánt. Nekünk amúgy se adnának, — komorodott el.

Aztán nagy lélekzettel függesztette hozzá: — A senkitlen szegínysíg igen magára áll, mint a küszöb. Se kint, se bent. Adják hát vissza legalább, amit behajtottak!

A fiatalember türelmetlenül dobolt az ablakon.

Menyhértet elfutotta a bosszúság, de azért lenyelte. Kurtán szólt oda az embernek:

— Majd meglássuk! Ezt a dolgot meg kell beszélni az elüljárósággal. Addig elmehet kend.

A paraszt nehézkesen tápászkodott föl a székről. Csontos, napszívott képén gyanakodás látszott és értetlenség.

Ugyan hol hibázott, hogy ez a »gazdurammal«, szivességgel indult beszéd ilyen kurtán-furcsán végződött? Ilyen semmi eredményt se hozott?

Elbuslakodva fordult ki az ajtón.

Mikor a kilincs zárjába csapódott, a jegyző gyorsan előjött. Szelesen megveregette Menyhért vállát, átnyalábolta. Vagy háromszor körülpenderedett a húzódozó emberrel, aztán atyafiságosan hátbavágta.

— Na, jól van, jól öregem! Csak hogy kifüstölte! Máskor nem kell annyit povedálni!

Menyhért sértődötten hámlott ki a pajtáskodó ölelésből.

— De mikor ezeknek igazuk van! — szólt köllet-lenül. — Mire hajtotta be azt az árendát olyan sietve?

— Ej, kicsit elébb, kicsit később! Mindegy! Ugyis ki kell fizetni a parasztnak.

Az ember homlokát ráncolta.

— Nem addig, uram! Látja, hogy nem mindegy! Jószágot, ekét, boronát akarnak vásárolni ezek! Az meg már éppen a község érdeke, hogy az uradalom fölszerelése ittmaradjon!

A jegyző száját biggyesztette. Látta, hogy ezegyszer nem szökhet. Fogva van. A medveölő-erejű ember úgy lecselekedte magát elébe, hogy ezen ugyan keresztül nem karikázik!

Megadólag ült vissza az asztalra és durcás grimásszal mondta:

— Nem bánom, no! Beszéljünk okosan. Nézze, maga is tudja, hogy a paraszt helyett mindég másnak kell gondolkozni! Én azért vagyok itt, hogy gondol-

kozzak. Hát gondolkoztam és behajtottam a földbért, hogy a fölszerelés ki ne vándoroljon a község határából. Mert ami igaz, az igaz. Abszolut!

Bass Menyhért szája tátva maradt a fordulatra. Elképedten bámult a fiatal prófétára. De az már belejött. Húsos fiatal szájáról teli csöppekben csordult a népboldogítás, amibe kezdte belegaloppozni könnyen hevülő vérét.

Megkopogott az asztalon.

— Nézzük csak..! Kezdjük az elején: jószág! Ezeket a rongyosokat az agrár-reform földhöz juttatta. Rendben! Három holdnál többje azonban egynek sincs. Egypár jószág pedig erre sok. No mármost! Annyi eszük nincs, hogy összeálljanak négyen közösbe venni. Mind azt fujja, hogy közös lónak turós a háta. Eszük semmi, gondolkodni nem tudnak, de ha pénzt éreznek a markukban: licitálni, ahhoz értenek! Szépen fölvernék a holmik árát!

Egy pillanatra elhallgatott, majd fölkapta a fejét. Dac, a megbosszantott gyermek ingerültsége volt a hangjában, ahogy odapattogott:

— Azt a fölszerelést pedig én olcsón akarom megvenni! Egybe, hogy mind ittmaradjon! Abszolut!

Bass Menyhért békülékenyen bólintott rá.

— Értem. Így már aztán értem! Olcsón megvenni, szétosztani köztük! Az új föld-darabolásnál pedig kapnak hozzá legelőt is. Idővel lassacskán letörlesztik. Ez okos gondolat lássa!

Most a jegyzőn volt az álmélkodás sora. Megjátszatta a homloka bőrét, hogy a haj is velefutkározott.

— Legelőt? Az új osztásból? Megbolondult?

— Ohó..!

A bíró mindkét kezét felkapta tiltakozásában. A másik azonban előtte termett. Megkopogtatta a mellét.

— Arra itt vagyok én! Az a legelő ottmarad a felosztatlan tagban!

— Az uradalmi legelő?

— Abszolut!

Bass Menyhértet most már lábraállította a rökönyödés. Az agrárbizottság előtt ő ágált leghangosabban a legelő miatt és erre az érdemére, mint valami zsámolyra lépve, sikerült is legalább a zsellérnép válla fölött kilátszódnia, ha már a két régi gazda-osztály elnézett felette. A hatalom kérdésén túl az adott szó hitelét is megrángatta most alatta ez a szeles suhancember, aki akkor énekel, mikor dolgozni kellene és ott akar venni, ahol még az állam szűk marka is adni nyilik.

Riadt fürkészéssel nézett rá.

— Mire a jegyző urnak az a legelő?

— Mire? Hát épp az ő érdekükben! Abszolut!

A bíró tökéletesen belenémult a nagy meglepetésbe. Még az állát is leejtette.

Amaz nagyot kacagott.

— Ébredjünk testvér! — Szólt mulattatva. — Hát kié lesz az a visszamaradó föld?

— Bérletközösségé!

— Az Obsté kapja meg. Ugyvan.

— A szövetkezet?

— Jó kis bolondság is volna! — Derült a jegyző. — Mert lássa, ha a nagy-gazdák állnak rá össze, akkor a paraszt kinyujthatja a nyelvét. Kampec! Lehuzzák róla azt a kevés bőrt is, ami még megmaradt rajta. Ha meg a régi szövetkezet akarna belefogni, azzal nem áll szóba az állam. Annak garancia kell rá, hogy a földek nem maradnak parlagon! Ezek pedig koldusok, nem megbizhatók. Hallhatta, hogy amijük van, még azt se győzik művelni. Nem föld kell ezeknek, hanem szántás! — Tette hozzá. Majd, látva Menyhért tünődését, sürgetőleg emelt a hangján:

— Azt az Obstét nekünk kell megcsinálni felebarátom! Kötelességünk törődni a nép érdekével! Megkapjuk a földet, az épületeket, megvesszük hozzá

a fölszerelést, a jószágokat is. Igen ám! De mit papál a jószág?

Nem győzte soká a komolykodást, megint játékba kapott. Az ujjain sorjázta:

— Állatkáknak kell legelő, parasztnak a szántás, nekünk az Obsté. A lovacska eszik nekünk ingyen, mi szántunk a parasztnak ingyen, a paraszt aztán ledolgozza nekünk ingyen. Mindenki jól jár! Mert ezeknek az a pénz fáj, ami a zsebükből megy ki.

— Van benne valami!

— No, végre hogy rájött!

Menyhért pipára gyujtott, elgondolkozva járkált föl s alá. Néha egy lapos pillantással odacsodálkozott a fiatal emberre, aki rövid idő alatt így ki tudta ismerni az ő földből-bujt népe gyöngéit.

A jegyző hangján a nyert ügy sikere érzett.

— Lássa! — szólt. — Ez a legmagasabb politika. Kecske, káposzta. Hát megcsináljuk?

A bíró csöndesen szöszmötölt a pipájával.

— Ha nem volnék bíró, nem mondom! De aki hivatalt vállalt, az ne a maga hasznát nézze.

A jegyzőből kikanyarodott a nevetés. Falnak dült, még a kezét is rázta hozzá:

— Na ez jó volt! Nyomtató lónak bekötni a száját! Abból, ahol áll, zabálja ugy-e magát tele mindenki, épp csak aki megdolgozik, az nyalja a más száját! Szép igazság volna!

Megint nevetett, szívből, meggyőződésből.

— Az állam azért ad hivatalt, hogy kiki gondoskodjék magáról! Akié a hivatal terhe, annak jusson a haszna is! Nézzen körül! Hány koldussal lenne ma kevesebb, ha az emberek mindég így gondolkoztak volna? Manapság a hivatalnok ott keressen, ahol talál. Mert ha nem nyitja ki a szemét, vénségére éhen gebedhet, az ördög se törődik vele!

Bass Menyhért számára ma az új dolgok napja járta. A fülével, szemével, egész lényével itta ezt az

okoskodást, ami olyan kézzelfogható, olyan világos volt, hogy egy gyermek is játszva megérthette.

A hús, a rágásra termett száj, a szürcsölésre adott nyelv, a kaparásra-nőtt körmök egyszerű filozófiája volt ez, ellentétben azzal a sok elvont erkölcsi elmélettel, amit ő is csak úgy tudott a fiában elvekké kergetni, ahogy őbelé hajtotta az apja. Ösztön ellen, nógatással, testének-lelkének fájó büntetésekkel.

Meglepődött, hogy ezekre a csupasz tenyérnél láthatóbb igazságokra a jegyző szavai előtt, gyermekkora óta nem is gondolt. Most észrevétlenül megimbolyodtak benne a kényelmetlen, folyton vigyázásra épített kártyavárak, egymásután hulltak össze. A természetes ember-önzés megnyílt kapujában úgy lobogott föl becsvágya, mint elevenen világító tűz.

Hümmögésében, ahogy a pipája elszálló füstjét bámulta, már a meggyőzött ember szemérmeskedő zavara látszott. Útkeresés a méltó beleegyezés felé.

A fiatal ember aztán szájába adta a szókat.

— A mi érdekünk a falu érdeke!

Ezuttal ráhagyta, csak a maga személyes aggodalmát vetette ellen:

— Aztán ha Südy neszétveszi? Az nem engedi a jussát!

— Juss...! — A jegyző legyintett. — A juss ott van barátom, ahol a pénz. Ezért hajtottam be lássa, a földbért! A szövetkezet kasszája már üres. Ugrálhat a vén majom, amennyit kedve tartja. Licitálni nem tud, ártani nem tud, semmit se tud. Alázszolgája! Az Obsté pedig a miénk. Csinálunk rá mintagazdaságot, megtanítjuk a népet gazdálkodni. Mire szépen összeszedi magát, akkor odaadjuk neki az egészet készen. Tessék! Ülj bele!

Bass Menyhért most már el is mosolyodott a pipája mögül. Minden okoskodásnál jobban megvesztegette a régi, nyakas ellenfelére való hivatkozás Südy biztos fölsülése.

Sokszor kicsorbított önérzetét köszörülné helyre a siker kilátása!

Odahunyorított a jegyzőnek:

— No, a koránkelését a csavaros eszének, ezt kifundálta az úr! De aztán honnét veszünk majd annyi pénzt, ami a vásárhoz kell?

— Hát a zsidó mire való?

Menyhért megvakarta a tarkóját.

— A Spiccer? Hmm... Nagy kamatja lesz akkor annak!

— Ördögöt lesz! Bevesszük a kompániába.

Az ember kurtán fölvakkantott.

— Ez, igen!

A terv kemény vaslábon, készen állt előtte.

Futó pillanatra mintha látta volna a vén Südy kárvallott arcát, lefittyedt orrát.

Kajánul pislantott, aztán hangos roppanással kiegyenesítette a gerincét.

— Lehet beszélni a dologról. — Mondta megkönnyebbülve, mint aki nagy uszás után gázolt partra.

IV. FEJEZET.

Südy leparolázott az emberektől, megindult bandukolva a községháza felé. A kerítések mögül húsos-szirmú őszibarackok hullatták hímporukat gyér hajára. Az öregember ványadt arcán nagy, belülről jött derültség feszegette ki a ráncokat. Jól esett haladó mozgásban jártatnia meg elállt tagjait az otthoni szakadatlan munka után, mely minden nyütt izmát kizsarolta, ám ami a régebbi folyton-cselekvő életéhez képest mégiscsak egyhelyben tipratás, lassú feloszlás volt.

A napsütött falu ezer színt tükrözve, folyvást

új képekkel futott a szemébe. Hunyorogva birkózott a nappal.

A községháza kapujában egy pillanatra megállt. Keze, mig a kilincsre tette, megrezdült. Asztmás mellében nagyot koccant a szív. Mintha csak a régi szeretője kapuját próbálta volna benne a hajdani legény!

Megrestelte magát, gyorsan benyitott. A hosszú ámbitusról sűrű, fűszeres étel illata, fel-felsikongó asszony-kacagás fogadta. Félrefordított fejjel, mint aki a maga álmát lopja, osont el a volt-szobája ablaka előtt.

A hivatali helyiségben azonban újból meglepte az a különös érzés, mint odakint a kapuban. Kezelába hideggé dermedt, szeme előtt egybefolytak a jólismert bútorok. De csak egy pillanatra. Aztán köhécselt, megemberelte magát.

Bass Menyhért ott sudárodott előtte, mint a győzelem élő hús-bálványa. Ott sudárodott jóllakottan, egészségesen. Lábait szétvetette, mintha védelmi állásban őrizne előle valami nem-látható, de mégis jelenlevő dolgot. Szeme sötét szelindek-nézéssel figyelte a jövevény minden mozdulatát. Barátság és erejétmutató gőg egyforma mértékben voltak a szájára készítve.

Südy megértette a várakozó embert. Hangsúlyozottan teli-tenyeret nyujtott felé.

— Jónapot, bíró uram!

A jegyzőre rá se nézett, mintha levegő volna.

A fiatalember halkan füttyentett, aztán vállatrántott. Mosolygó közönnyel cepperlizett a bádog mosdóhoz. A kancsóból vizet töltött egy pohárba, a fiókból kézitükröt, szappant, borotvát lomolt elő. Felpenderedett az asztalra és derüs nyugalommal beretválkozni kezdett.

A kéznyújtásból megtudta Bass Menyhért, amit

tudni akart. Elégedett mosolygás lett a kikészített dac.

— Tessék helyetfoglalni nálunk! — Mondta megenyhülve.

Südy leült, megint köhécselt.

— Köszönöm, köszönöm. Nem soká tartóztatom. De valami már mégis csak kikivánkozik belőlem!

— Hallom! — Intett amaz a szemöldökével.

Az öregember fölnézett a fürkésző szemekbe.

— Azt hiszem — kezdte — hogy mi csalódtunk magában, barátom. Nem, nem — tette hozzá magyarázólag, látva, hogy a másik tiltakozni készül. — A legjobb, a lehető legjobb értelemben! Mért tagadjam, nem vártam volna! Se én, se a szövetkezetiek. Melléjük állt, szót emelt értük az agrárbizottság előtt is. Tudjuk mi azt! Hát így már jól van bíró uram! Így már egyek vagyunk! A nagy-gazdák — akár ökrösök, akár lovasok, akár reformáltak, akár pápisták — majd csak ellesznek valahogy! Nekik van miben megvetni a sarkat. De ezek a szegény ágról-szakadtak nem boldogulhatnak segítő kéz nélkül. Gondoltam, megmondom én ezt magának barátom-uram! Muljék el ami a tegnapé, mi a szövetkezettel mögé állunk, ha így fogja meg a dolgot. Változtak az idők! Próbáljuk helyrekerekíteni ami kicsorbult, és legyen békesség! Én szívből kivánom.

Újból kezetnyújtott, de Bass Menyhért ezuttal csak tétovázva tette bele a magáét.

Az elismerő szó igaz, hogy megkente. Ám az igéret mögött kötelezettség is bujkált! Elmondatlan, ismeretlen terhű kivánságok! Előbbi tanakodása a jegyzővel óvatosságra intette, azonkivül lassan előntötte a gyanú fanyar íze is.

Bizalmat kinált ugyan a régi nyakas ellenfél, hanem ennek a bizalomnak erősen látszott a medre! A népszerűség csónakját feltételek kötötték a szilárd parthoz!

Félszemmel az öreg emberre sandított. Derüs elnyulása mögött gúnyt, kárörömmel kieszelt csapdát gyanított a bizalmatlankodó paraszt-ösztöne. Persze! Le akarja kenyerezni, hogy adja el magát testestől lelkestől? Meg akarja béklyózni, most, mikor, saját erejéből valahára szabad-mezőkön tágul a szügye?

Ohó!

Nem válaszolt, csak bólintott. Figyelt tartózkodóan.

Az öreg embert ezalatt közvetlenné lágyították saját jó szavai. Nem ügyelt a másikra. Önmagának beszélt, a méltatlanságot felejttető Krisztus-szándék meleg simogatásával.

— Hát, — kezdte újból, derüsen — a földbér dolgában mire ment barátomuram? Mi jóhirt vihetek az embereknek? Mert hiszen rossz nem is lehet! Az árendát vissza kell fizetni nekik. Amit kértek, az jogos.

— Kell?

Bass Menyhért hirtelen megmozdult. Egyszerében érteni vélt mindent.

Csakugyan, rángigálható eszközzé akarják alacsonyítani ezek a száraz-pipások! Itt volt hát, amit keresett, amit szimatolt!

Kell! Ki mondja azt neki? Ki kommandirozhat annak, aki kezébe markolt minden módot a parancsolásra? Hiszen ezek a kuncsorgó, ravaszkodó ágról-szakadtak nevetnék ki elsősorban, ha játékul dobná magát az akaratukhoz!

Csontos állára elszántság ült ki, zajjal kelt föl a székről.

Südy meghökkenve nézett rá. Elcsudálkozásában megismételte az előbbi szókat:

— Amit kértek, jogos...

De Bass Menyhértet már vitte a saját sodra. Szétmeresztett ujjait lefeszítette az asztal lapjára, gőgössé keményedett a hangja.

— Ki mondja azt?

A nyersen odavágott kérdésre amaz is felállt. Megértette, hogy túlzott a bizalmával. Tudta, hányat ütött az óra amannál.

Arcáról ridegség fagyasztotta le az ellágyulást. Keményen pattant vissza:

— Én!

Összevillantak. Az öreg ember szúró pillantása tőr módjára állt meg a másikéba. Bass Menyhértet megrebbentette a zavar. De gyorsan legyürte és annál ádázabbra keseredett tőle a kedve.

— Az úron senki semmit se hajtott be! Az úrnak egy darab földje sincs itt. Akkor kinek a nevében beszél az úr?

— Azok nevében, akiket jogtalanul meg akarnak húzni! Az igazság nevében beszélek, ha épp tudni kívánja *kend!*

Érezte, hogy a kiszalajtott szó nagyobbat ütött, mint akarta; hogy a »*kend*« csontja velejéig égette ezt a tegnap megaláztatásaiból kikapaszkodott új nagyságot. De a nyomorúság puhító markában gyöngékké lazultak már lelkének záró izmai és ha az indulat rést bontott köztük, az csak egészen és lobogva történhetett.

A beállott csöndben csesszenés hallatszott. A jegyző összecsukta borotváját. Tollas pamattal fehér port hintett az állára. Mintha kurta kis mosolygás-gyíkok futottak volna meg szabályos arcán.

Menyhért tenyere ökölbeszorult. Az asztalra ütött.

— Senkinek se tűröm, hogy a dolgomba mártakozzék! *Magának* se! Elég ideig tűrtem. Most fordult a világ. Ide csak az jöjjön, aki kér. Parancsolni én is tudok!

A vénember homlokára véres biborulat szökött. Nagyot lélekzett, hogy rokkant tüdejének minden

erejével vágja szemeközé ennek a gőgös sehonnainak a neki visszajáró porciót. De a szó szájába felejtkezett.

Kemény lökéssel pattant be az ajtó. Tizennyolchúszéves lány penderedett be rajta. Hosszú, fius testén szivárványszínű, félig fátyol-, félig szövetruhát viselt, melyen aranyhímzések és ételpecsétek tarkáltak vegyesen. Finomszabású, barna arcocskája, villogófényű fekete szemei különös bájjal váltak ki a silány keretből. Sovány kezeiben párolgó sütőt szorongatott. Kárminnal kirajzolt szája harminckét egérfoggal kacagott vissza a becsapott ajtóra.

— Fánika, Fánika! Megjött Iván! — Ujságolta lelkendezve.

A másik kettőre oda se ügyelt. Vékony lábszárait előrefeszítette és hátával az ajtónak veselkedett.

— Jaj, észrevette! Mamika! Ne nyomd, hé! Az orromra bukok! Ejnye, mi az ördög..! — Kiáltotta háta mögé, miközben úgy rázta a nevetés, hogy már alig állt tőle. Intett a jegyzőnek, aki a kölyökmacska örökös játékkedvével szökött mindjárt hozzá:

— Segíts, Fánika! Finom papika! Jó husosrétes. Frissen kaptam le a tábláról! Jaj, ez a bolond mama!! Szorítsd, hé!

Hanem a cingár legénnyel úgy elbánt a külső erő, mint valami tollpehellyel. Az ajtó nagyot recscsent. A szobába két új jövevény zuhant be hanyatthomlok, sisteregve a harci kedvtől. Gömbölyű, eleven, őszes asszonyka volt az egyik, pajkosan villogó fekete szemében hajdani szépség árulkodott. Nyomában alacsony, kondorhajú férfi törtetett. Félig nyitott, álmos tekintete halálosan szomorú és mélyen bársonyos volt, de lekonyuló bajsza alatt kipusztíthatatlan jókedv játszott kergetősdit. A Dobrudzsából hozta magával az örökös derűt a vámhivatal szürke hétköznapjaiba. Mióta azonban egy lefülelt csempész-szállítmány felett tartott török halott búcsúztatója viharos sikert aratott,

az egyszer bevált tréfát, a mohamedanizmust és Allahot magát is úgy görgette folyvást maga előtt, mint játékos gyermek a megcsapott karikát.

Leghamarabb az asszony tápászkodott föl. A kezében tartott papuccsal fürgén a lányhoz pattant, aki kétmarékkal kacagta magába a forró süteményt.

— Teszed le? Háj! Ide!

A papucs sebesen kattogott, de a fruska csak nevetett és osztogatta az elhódított zsákmányt.

— Nesze, Fánika! Nesze, Gyorgye!

A két férfi az ostromolt segítségére toppant. A papucs három irányban kezdett dolgozni. És pár perc alatt egyetlen hadonászó, lihegve visító gubanccá bonyolódtak mind. Négy torokból harsogott a bomlott nevetés.

Südy elámulva nézett az eleven bolyra. Szeme egy pillanatig összeakadt Bass Menyhért megdöbbent nézésével is. De aztán hidegen és daccal fordult külön-gyűlöletté a kettő.

A beloccsant ember-ár valahára szétvált. A fekete lány diadalmas hurrázással iramodott Südy mögé, akiben a szoba egyetlen biztonságos menedékét sejtette. Pajkos tekintete a vén ember fölindult arcán résztvevőre lágyult. Hizelegve dörzsölte oda neki forró arcocskáját.

— Na, bácsika! Haragszik? Nem kell haragudni, öregbácsi! Az nem jó!

És hogy békítésének annál nagyobb nyomatéka legyen, egy marék forró tésztát gyűrt a riadtan hátráló tenyerébe.

— El kell venni! Muszáj! Én adom!

Bass Menyhért önkéntelenül a szorongatott felé mozdult. Aztán csak mégis lehullt a segíteni akaró keze. Rosszkedvüen vont vállat, helybenmaradt.

Mi köze a vén bajvetővel? Segítsen magán, ahogy tud!

De Südynek torkán akadt a hang. A sok izgalom

fölingerelte asztmás tüdejét. Fuldokló köhögés rázta meg. Kinosan kapkodott levegő után, majd kimerülten hullt a padra.

A hancuzás félbemaradt. A ziháló vergődés egyszerre kandi gyermekekké szeppentette a jövevényeket. Eltátott szemmel csudálkozták a keserves látványt. A gömbölyű asszonyka még a papucsról is megfelejtkezett. Nagy, fényes könnycseppek bugyogyantak ki a szemén.

— Szegény! — mondta szánakozva. — Betyag... Nagyon betyag..!

A jegyző gyorsan lobbanó méreggel kapta oldalba a hugát.

— Nesze! Adok neked! Buta.

A lány ijedelem és sértődöttség közt habozott. Aztán egyesítve mind a kettőt, hangos sírásra fakadt. Iván szomorú szemei mély bánattal pihentek rajta. Majd lehajolt, óvatosan emelte föl a lány nyakkendőjét. Nyakába kerítette és méltóságteljes léptekkel fontoskodott az öreg ember mellé.

— Öregbácsi betyag, jó muzulmán imádkozik érte.

Áldólag terjesztette kezeit a lehorgadt fej fölé s elnyujtott orrhangon kezdte állandó produkcióját:

»Badsa ku daj pirim ak
Ámandt-zsangha őlüm ak
Árzsalim zsetsze őlörmön
K'os endi — balam, — amán bol.«

Megállt, szünetet tartott. Aztán szelid tekintetét a mennyezetre emelve, váratlanul, teli tüdőből felordított:

— I-hhá! I-hhá! I-hhá!

Újból megtalált, világból kidagadó kacagás harsant föl a szobában. A körülállókból kirobbant a lefojtott vigság pezsgős-dugója.

Südy felszökött. Megmagyarázhatatlan sebességgel ért az ajtóhoz. A kilincs olyan dörrenéssel vágódott a zárba, mintha lőttek volna.

A nevetők elhülten néztek utána.

V. FEJEZET.

Az eső elállt, a kövér tavaszi párák bele-felhőztek a délutáni napba. A szőlőhegy kavicsos útjairól lefutott a víz, tiszta kis tócsákban állt meg a domb aljában. A karók közt megtarkult az élet, a virágzó gyümölcsfák mézes illatától nehéz levegőben nótázó asszonyok hangja tekergőzött.

Bass Menyhért fölkelt a pince-gádor előtti asztaltól. Arcán bosszuság látszott. Kurtán visszaintett a jegyzőnek:

— Várjon az úr! Mindjárt jövök.

Nehézkesen döcögött az útig, ott megállt. Fölkiáltott a magasabban fekvő szomszédos szőlőbe.

— Te hé! Gyere csak!

Valami puhán huppant, mint mikor súlyos gyümölcs esik le a fáról. Néhány pillanat mulva tarka rokolya villant meg az út túlnansó szegélyén. Keményderekú fiatal menyecske bukkant föl a virágbaborult barackfa mellett. Eleven kék szeme kiváncsian csillant Menyhértre. Huncut vidámságát fehér fogakkal gyöngyözte ki a szája.

— No, mi? — kérdezte futástól lelkendezve. És az emberre sunyítva, felgyűrte az esőharmatban megázott szoknyáit, hogy fényes, fehér lába térdig mutatkozott.

Menyhért odanézett, de a nézését elárnyékolta a maga mérge.

Mogorván ütött állával a falu felé.

— Nézz mán szét a diófátokrul! Jön-e az az asszony, az Isten hagyná meg!

A menyecske kuncogott.

— Ó bizony..! Nagyuri dámáknak sose sietős. Azok komótusan járnak.

— Ne povedálj, lódulj! — Ripakodott rá Menyhért és türelmetlenül megtapogott.

Az asszony átnyilallt a szederbokrok közt, suhanva, mint az evet. Kisvártatva már a diófa vastag derekán húzódzkodott lábbal-karral, mint valami vonagló fehér hernyó. Kerek csipője duzzadva feszült a könnyű perkálszoknyában.

Menyhért szemét végül mégis megfogta a látvány. Fejcsóválva mustrálta az asszonyt. Odaköhhentett:

— Hát nem zörög a csontja..!

A menyecske üde madárhangon kiáltott le a fáról:

— Gyönni gyön, de nem a kend felesége, csak a jegyző sógora. Az, — tette hozzá följebb kapaszkodva egy gallyal. — Ugyan iparkodik pedig!

Menyhért benyelt egy kikivánkozó áldást. Megfordult, visszafelé indult. Az asszonynak oda se nézett többé.

Amazokat már pohár mellett találta. Röstelkedve vonogatta a vállát:

— Hát az ördög tudja, hol őgyeleg! Pedig sódart is tettem a kosárba! Most aztán mit eszünk?

A jegyző a sógorra nézett. Összemosolyodtak.

— Na Gyorgye..!

A fekete ember megvakarta a lapockáját. Kárvallott fintorgatással óbégatott:

— Jajjaj! Nincs papika! Mire csusszék a borocska! Ha a jó muzulmán nem volna! I-hhá! I-hhá! — Hasadt föl egyszerre a hangja és nagy buffanással ledobbantott az asztal közepére egy termetes juh-sajtot. — Allah adott juhocskát, juhocska adott sajtocskát, sajtocska ad jó muzulmánnak papikát. Ták.

A jegyző átkapta Gyorgye vállát. Nevetve döcögtette.

— Nagy zsivány, aki vagy!

Menyhértben kezdte oldani a mérget ez az istenadta, mindenen átbolonduló jókedv, mely olyan természetes közvetlenséggel buggyant ki ezekből az emberekből, mint domb oldalából a frissízű forrás.

Kíváncsian pillantott a jövevényre.

— Honnan a fészkesből szedte az úr?

— Került!

— Csak úgy? A levegőből?

— Kutyafülit! A szárítóról, ahol száradt. Megtréfáltam a gazdát! De az árát odatettem a helyére, — füzte hozzá gyorsan, látva Menyhért megütközését.

A jegyző az asztalra vert.

— Majd nevet a gazda, ha megtalálja!

És hogy jó példával járjon elő, maga nevetett elsőnek. Fölfogta a korsót, tölteni akart. A pohárban egy megtermett hónaposretek guksolt.

— Hát ez..? — Kérdezte meglepődve.

De már akkor vagy féltucat varázslódott elő egymásután a sógor füléből, orrából az asztalra. A jegyző hasát fogta, nem birt magával és az ellenállhatatlan vígság Menyhértet is magával sodorta. Bosszusága elillant, teli szájjal nevetett. Régi kamaszos tréfái visszacsillantak rá a multból. A nekibomlott Gyorgye ölelte, ropogtatta, ahol érte.

— Drága paraszt! Kedves paraszt! Isten bizony, a testvéremnél is jobban szeretlek! Ták.

A jegyző a sajtba mártotta tollkését.

— Csak kenyerünk volna!

Gyorgye szabadkozott.

— Kenyeret nem szárított a gazda. Szegény mozlim! Nincsen kenyér!

Menyhért fölállt, újból az út felé indult.

— Majd lesz mindjárt!

Megint bekiáltott a szedresbe:

— Panni hé! Gyere csak elő!

Mire kimondta, hökkent rá, hogy már mögötte is áll a menyecske. Észrevétlen került a hátába a felső kis útról. Szeme villogott és duzzadt piros száját szaporán nyalogatta. Kezében mázas tálon kenyeret, pohárban sót tartott.

— Láttam odaátrul, hogy bajban a trakta! — Vihogott pipiskedve, mint a begyesgalamb.

— Lesekedtél, dáma? — Nézett végig rajta az ember. De a bajszát már megsodorta hozzá. Dünnyögve elfordult, nyersen vetette oda:

— Eriggy, tedd az asztalra. Estére egész kenyeret kapsz helyette.

Panni megriszálódott, eldörzsölte forró puhaságát a nagy kemény ember mellett.

A pincézők harsány halalit fujtak az asszonynak. A jegyző boldogan hadonászva ugrott fel.

— Hurrá szép menyecske! Ez az igazi mulatság!

— Ne okoskodjon. — Fogta le Menyhért a kezét. — Nem civilnek való ez! Katonákhoz szokott. A háborúban úgy végigápolta az ármádiát, hogy az ura Amerikáig futott elüle szégyenében, mikor hazajött. Igaz-é, Panni?

A menyecske lerakta terhét az asztalra. Egy csepp sértődés se látszott rajta. Kontyon-ülő babos kendője alul sóvár szemmel mustrálgatta az úri vendégséget.

— Ó bizony! Tán irigyli? Nem kopik el olyan hamar az asszony!

Menyhért visszaütött állával az asztaltól, ahol szőszmötölt.

— No tágulás, tágulás! Ne rontsd itt a levegőt.

Panni sajnálkozva hibbant arrább.

— Kár, — szólt utána a jegyző. — Kár, hogy mind ilyen fakók ezek itt maguknál! Te! Mifelénk pirosak az asszonyok! Szép pirosak bizony!

— Hát akinek telik! — Rántott egyet a vállán a menyecske. — Könnyű az olyannak!

— Várj, hogy ne panaszkodj!

Zsebébe nyult és pamatot vett elő. Pannihoz szőkött. Jól megdörzsölte vele a képét.

— Ne! Most aztán szép vagy te is.

— Azám! Így már egész együtt van. — Bólintott rá Menyhért helybenhagyólag. Majd mogorvábban tette hozzá:

— Na mi lesz! Kotródás!

A menyecske kölletlenül furakodott vissza a szedresbe. A jegyző megszorongatta a zsémbelőt.

— Mért küldte el? Asszony kell a mulatáshoz.

— Az, — dünnyögött Menyhért, szétosztva a kenyereket. — Házasember vagyok én, nem veréb. Van, aki engem mulattasson, akarom vagy se.

A jegyző nagyot nézett.

— Házas? Hát aztán? Az már talán akassza föl magát? Az ember egy kicsit megnyaggatja az asszonyt néha, de örökké semmi se tart. Az asszony kap enni, inni és alászolgája. Intézze tovább a dolgát, ahogy akarja.

— Ták! — Adta le véleményét Gyorgye is. — A feleség papikát csinál, nánikát csinál puha párnákból. A jó muzulmánnak harminc asszony kell! Minden napra más.

Bekapott egy nagy darab sajtot, a többit Menyhért elé tolta. De az nem vett. Tünődve rázogatta a fejét.

— Mifelénk nem így szokás, — szólt kisvártatva. — Ha én ma valaki asszonnyal összeadnám magam, holnap már a kutyák is ugatnák.

— A kutya ugat, mert irigy, az ember pedig szeret, amíg tud. Így meg az beszél, akiből kifogyott a »lehet.«

Harsányan fölnevetett, Gyorgye segített neki. Menyhért elvörösödött.

— Bomoljanak csak...! Bár inkább az a vén-ember jönne! Üssön bele a mennykő, hogy ma mindenkinek késik az órája!

Alig hogy kimondta, sietősen ropogott föl a kavics az úton. Nagy lihegve apró görnyedt emberke fordult ki a mesgye-szegő hársfa-zódokosból. Tenyerét dörzsölgette, csupa hajlongás volt.

— Ezerszer bocsánat az uraktól! Portékánk jött, később zártunk.

A bíró fölkelt, megfontolva ment az érkező elé. A másik kettő ülvemaradt.

Bass Menyhért kezelt a jövevénnyel, akinek keskeny kis madár-arca, hosszú ősz szakállal körített feje izgékonyan libegett. Okos, csupa-élet szemei úgy világítottak ki pince-penész sápadtságából, mint két pattanó szentjánosbogár.

— Áh, ilyen előkelő társaság! Úri vendégek! Nagy megtiszteltetés a szegény zsidóra!

Szinte birkózni kellett vele, hogy leüljön. Hanem poharazni már igazán semmiképp se akart.

— Köszönöm, nem élek vele.

— Hiszen pincét tart?

— De csak eladásra! Inni jobb a víz. Hidegen tartja az eszet.

— Akkor térjünk dologra! — indítványozta Bass Menyhért, félve, hogy a másik kettő a bor szánkáján túlságosan el talál rohanni.

Az apró ember szerényen kucorgott meg a széken, mint valami kis ijedt mókus.

— Állok szolgálatjára az uraknak.

— Nézze — vágott szavába Menyhért. — Kár hosszú lére ereszteni a dolgot.

— Kérem, kérem!

— Itt egy jó üzlet van.

— Prima seft, kitünő seft, — csettintett a jegyző. Rábólintott: — Abszolut!

— Tudja, hogy az állam a kimaradt földeket Obstéknak adja!

— Bérletközösségeknek. Igen. Én ne tudnám?

— No. Hát a volt papi földeken is lesz egy ilyen Obsté.

A kereskedő megsimogatta hosszú fehér szakállát.

— Nagyon helyes! Kell is a föld a népnek, a szövetkezetnek. Nekem ugyan konkurrenciát csináltak, a vendéglő-bérletből is kipottyantam, de azért ami igaz, az igaz. Én ne ismerném el? Tud egy szegény zsidó kocsmáros olyan rendet tartani kérem, mint a gazda urak? Olvasókör? Előadások? Bálok? Mit értünk mi ahhoz? Hát legyen az övék az az Obsté is!

— I-hhá, i-hhá, i-hhá! — Nyerített föl Gyorgye váratlanul.

A kis zsidó megrebbent, odanézett. Mintha csak most vette volna észre amazt, feléhajlongott.

— Á, a Marcopol nagyságos úr..! Alászolgája! Rég találkoztunk. Már nem tetszik a vámnál lenni?

— Nem. Meguntuk egymást. Ták.

— Kár, kár! Az igazán jó seft.

Gyorgye legyintett.

— Semmi se kár! Jónál jobbak vannak. Az se kutya, amelyikben most utazom! Ták.

— Úgy. Hálistennek! És mi legyen az, ha szabad érdeklődnöm?

— Az Obsté, — gurult ki a jegyző mély basszusa.

A kis vénség hátrakapta a fejét, mintha parazsat tartottak volna az orra alá. Elhülve ismételte:

— Obsté..? Az urak Obstét csinálnak?

— De még milyet! Olyan minta-gazdaság lesz itt, amilyet még Allah se látott!

— Azt elhiszem.

Menyhért tekintéllyel esett a szóba.

— Tanuljon a nép gazdálkodni!

— Ráfér, nagyon ráfér. — Hagyta helybe a jövevény és okos szemében már egy csöpp csudálkozás se

volt. Csak Bass Menyhért barnára égett arcát nézte hosszan, elgondolkozva.

A bírót valahogy feszélyezte ez a szúró, elnyilt nézés. Kényelmetlenül fordult félre. Az öreg ember ekkor megmozdult, apró tenyerét hirtelen a térdére tette.

— Holnap is nap lesz! — Súgta csöndesen. Majd visszacsapódott, mint a sikló. A másik kettőhöz fordult, kurta, mártogatózó hajlongásokkal.

— Tehát mintagazdaság..! És kikből fog állni a társaság?

— Szalem alejkum! — Kapta el a szót Gyorgye. Széles gesztussal felállt és a jegyzőre mutatott:

— Itt az ész!

Majd mellbelökte magát:

— Itt a szakértelem!

Aztán Bass Menyhért vállát nyalábolta át.

— És itt ez a drága paraszt! Ez a kedves paraszt! Aki — úgy legyen látó két szemem, — kedvesebb nekem a legkedvesebb keresztanyámnál is! Itt a hatalom! I-hhá! I-hhá! I-hhá! Allah nagy és Gyorgye az ő prófétája.

A kis zsidó elmosolyodott. Fürgén meghajolt.

— Alle Achtung! Aztán ha szabad könyörögnöm, hol a pénz?

Erre már a jegyző tette le poharát. Az apró ember mellett termett. Két mindég babráló kezét olyan villámgyorsan mélyesztette a zsidó zsebébe, hogy annak a rémülettől csontjába hült a velő.

— Itt a pénz! — Kiáltott kacagva és megint eleresztette a megriadt vendéget.

Bass Menyhért a szemöldökét ráncolta. Mikor maguk közt voltak, örömest elnézte a két nagy gyermek hancúrozásait. De most szivesebben vette volna, ha komolyak maradnak. Ez a pöttön kalmár nagyon beidegzett darab volt az ő tempós, lassújárásu falujában és a bírálat, amit egyre nagyobb kényelmetlen-

séggel gyanított minden mozdulatából, hovatovább ingerelte. Letenyerelt az asztalra, keményen szólt:

— Végezzünk! Mit szól az üzlethez? Beáll, vagy nem áll?

Spiccer értelmes, fürge szemei fölvillantak, aztán felhúzta keskeny vállait. Fejével sűrűn billegetve mondta:

— Az urak Obstét csinálnak? Szép. Az urak megtehetik. A szegény zsidónak azonban nem szabad! Annak veszedelmes. A szegény zsidó ne álljon a hegyire semminek se. Húzódjék meg a csöndben. Örüljön, ha él. Mert rossz világ jár rá mostanság. A szegény zsidónak úgy jó, ahogy van! Tőlem tehetnek az urak, amit akarnak. Spiccer nem áll keresztbe, nem konkurrál. Elég neki a maga kis szegénysége. Elég, ha azt fönn tudja tartani! A szőlőt! Nem szép az államtól, hogy ennyit is hagyott a szegény zsidónak, mikor pedig a papok birtokát egész elvette? És mikor mindenfelé a világon kivert kutya a zsidó? Meg kell köszönni az államnak, ezt a kegyességet! — Bólogatott egyre szaporábban és a hihetetlenül hosszú, inas nyakán körülhordozta billegő fejét. — Jó birtokot kell csinálni az államnak hálából. Jó bort mérni! Azt. Ami kis pénzem még akadna, a szőlőt rigoliroztatom meg vele. Sokat elnyel! Sokat!

Bass Menyhért rosszkedvüen vágott a beszéd-áradatba.

— Szóval nem társul velünk! Ezt akarja mondani.

— Bewahre! — Fordította ki két tenyerét szörnyűködve a kereskedő. — Én csak azt kérdezem: hogy jönnék hozzá? Azokat illeti, akiké a kezdés! Kérem! Spiccer az első, aki szerencsét kiván!

Ezúttal Bass Menyhért szeme állt meg a kis zsidón. Világos, józan paraszt esze egész átlátott rajta. Megérezte, hogy amaz rosszalja, sőt le is nézi talán valamiért. A fölénynek valami láthatatlan bástyájáról

kezeli le, elsiklik mellette, játszik, packázik vele, mint a gyermekkel.

Megszegte a nyakát, dacosan lökte poharát az asztalra.

Spiccer feléje sandított, aztán a másik kettőhöz fordult.

— Hogy pedig ne üljek itt hiába, biss Gromoboj, valamit kérnék az uraktól...

Egy percre megköhécselt.

— ... hmm... A Viharfuvó Bass névvel sokminden szabad... Azzal lehet a földbe kezdeni is. De a Spiccer névvel vigyázni kell! Az legföljebb egy kocsma erejéig jó... Hmm... Ha valahogy... mit tudom én..?! Egyszer... netalán a nagyvendéglő-bérlettel változás esnék... Akkor gondoljanak az urak a szegény zsidóra!

Menyhért fölpattant a székről.

— Mit beszél itt maga? Azt hiszi, hogy én a falu ellen fogok dolgozni? Azt hiszi, hogy engedném kitúrni a szövetkezetet vendéglő-bérletéből? Micsoda cudarság ez!

A kereskedő fölállt, vállába kapta a fejét.

— Kérem, kérem..! Hogy mondhatna Spiccer ilyen szörnyűséget..? Bewahre! Épp csak gondoltam... ha mégis... netalán... Mit lehessen tudni, hogy egy ilyen üzlet hol kap tusst, mikor így elindul egy vágásban? Jön ilyen és jön olyan idő..! Tegnap is nap volt, holnap is nap lesz.

— De vendéglő-bérlet, az nem lesz! — ütött le harsányan Menyhért ökle a táncoló poharak közé.

Spiccer megdörgölte hosszú, vékony orrát.

— Kérem! Ha nem lesz? Hát akkor csakugyan nem lesz. Jó mulatságot! Igazán kár félbehagyni, mert így mulatni se tud egy zsidó soha. Hiába fütyöltek az apáink már a nagyságos Árpád fejedelem seregei után! Alázszolgája! Alázszolgája!

Bass Menyhért nagy kedvet érzett hozzá, hogy a

nyakbavető rojtos kendőjénél fogva segítse át a hársfa-zódokon ezt az izgága kis férget.

Mikor elment, nagyot fujt, dühösen csapta magát a székbe.

— Megette a fészkes fene!

Gyorgye mélabúsan ingatta a fejét:

— Mahomed, Mahomed! — Élhetetlenkedett. — Zsidó elment, pénz fuccs! Ták.

A jegyző lebiggyesztette száját. Mosolygott..

— Pénz..! Az utcán hempereg, csak össze kell söpörni. Tele a világ vele. Ez az én gondom.

Bass Menyhért szeme fölcsillant.

Most már csak azért is meg akarta mutatni, hogy amihez kezdett, azt nyélbe is kalapálja.

Újból felállt, vette az üres kancsót, hogy megtöltse borral. De a két vendég tiltakozott. Indultak. Menyhért az utig kísérte őket. Akkor fordult be nagysietve Veron. Karján kosár volt. A két férfire ügyet se vetett. Az urának nem köszönt.

Menyhért utána nézett, rákiáltott.

Az asszony nem felelt. Tartott a pincének.

A hegyoldal lassan merült bele az alkonyatba. Csak az amerikás menyecske piros rokolyája világított még a szőlőkarók között.

Az ember rámeredt, nagyot nyelt. Aztán fölrántotta két vállát, belökte a pinceajtót.

VI. FEJEZET.

Veron a hordók közt motoszkált. Az ászok-fa alól zsákdarabot húzott ki, letörülgette vele az akonákat. Oda se hederített az urának, ki nehéz lélekzettel szedte a pince langyos levegőjét.

Menyhért ajtónak vetett háttal, bortól, szócsatától fölingerelt vérrel ügyelte az asszony fürge mozdulatait. Azzal jött, hogy lehordja alaposan. De az ameri-

kás menyecske odakinálkozó sürgölődése nagyon ottfutkározott még a bőre alatt. Úgy látta most a feleségét, ahogy eddig a valóságban soha. Levetkeződve. A templomjáró erős tisztaságon annyi esztendőn keresztül megtört minden hasonló kívánság.

Csak feleség akart lenni ez a szikár asszonyember, csak annyi, amennyit rideg törvényei éppen előírtak. A szeretkezések puha dőzsölései elől következetesen kitért. Sajnálta rájuk az időt, meg unta is őket. A szigorúan szükséges odaadáson kívül hiábavalónak ítélt minden olvadozást. A sajátjánál szívósabb erő csudálata vonzotta az ura mellé hajdanában is, vére sohase mozdult magától.

Nem értette mi az, amiből más asszonynak sohase lenne elég... Az ura legforróbb ölelése közepett is látó maradt a szeme, józan és mérlegelő az értelme. Míg a másikat a bogárzó kedv esztelenné biborította, ő maga ilyen »szabad« pillanatokban tartott leltárt a másnapi munka fölött. A fia táplálása óta nem ismert testi gyönyörűséget.

Bass Menyhértnek sohase jutott eszébe, hogy gáncsolja a feleségét ezért a liliomos hidegségért. Úgy vette, ahogy volt. És a lelke mélyén szüntelenül ott parázslott a jó tudat azért a dacos mellé-állásért, ahogy az űzött-hajtott sorsban, minden lehetetlenséget fellökve felesége lett ez az asszony.

Úgy nézett rá, mint a legféltettebb tajtékpipájára, mint rangjelző és tekintély-adó birtokra szokás. Hasztalan gyűlölte az apósát, a feleségétől hallgatólag mégis nagynéven vette, hogy az bíró-lánya.

A szokatlan italozások, a hirtelen cselekvő-élettel teli napok vérmozgató sodrában annyi idő után először pillantott ma Veronra, túl az ember-férj megposhadt akarásán, a csak-gyönyörűséget, újnál mégújabb inyencséget sóvárgó férfi mohóságával.

Nézte az asszony élesvonalú, de szabályos arcát, amint a gyertya vörös fénye elömlött rajta. Nézte

a keskeny, feszes csipőket és manapig kicsinek maradt, lányos melleit.

Veron lehajolt, hogy a fonott szalmás üveget a csap alá tegye. Erre egyszerre mellédobbant. Széles tenyérrel rácsapott.

Máskor az asszony megállt az ilyen mozdulatra és inkább tapasztalata, semmint ösztöne azonnal tisztábajött az ura óhajtásával, amit természetesnek ítélt. Engedelmesen hajolt meg a férfiakarat előtt. Most azonban mintha észre se vette volna. Csak a szeme állt meg különös merevséggel a gyertya lángja fölött.

Menyhért keze tovább botorkált. Félig magától-jövő rándulással átkapta hirtelen, hogy a következő pillanatban nekitántorodjon az átellenes falnak.

Veron izmos karja felé meredve maradt a levegőben. Szava érdesen csikordult:

— Kezet ne tegyen rám! Aki nem válogat, maradjon magának.

Menyhért elámult a szokatlan helyzetnél is szokatlanabb hangra.

— Megvesztél? — Kérdezte inkább csodálkozva, mint haragosan.

Majd újból közeledve tette hozzá:

— Aki hivatalt visel, annak kell a népszerüség, te toklyó!

— Keresse a maga fajtájában!

Az ember vérködös vakságát kezdte bontani a gyanú, a méreg.

— Te csak úgy szeretnéd, ha mindég utánad esnék a rang a házba ugye! Bíró lánya akarsz maradni inkább, mintsem bíró felesége! Azt hiszed talán, hogy most kisebb lettél? Ó, a buta tyuk-eszit neki! Mintha az én kilétem nem az övé is volna!

— Egye meg! — Pattant vissza Veron és nagy sodrással megeresztette az ürmöst a csapról.

SZÉCH

Menyhért próbálkozó karja lekonyult. Odábbrugott egy tégladarabot a csizmaorrával.

— Nem tudsz örülni, aminek én?

Veron fölnevetett.

— Hojjaj..! Van rajta sok örülnivaló!

Gyorsan megfordult és úgy tette hozzá szemtől szembe:

— Talán annak örüljek, nogy most végezhetem a maga dolgát is? Mióta »úr« lett, csak falni jár haza! Az én apám megfogta a dolog végét! Ha minket űzött hajtott is, de anyámra úgy nézett, mint a tűkörbe! Pedig az igazi bíró volt! Nem olyan lettem-bíró, mint maga!

— Az, — hökkent rá Menyhért rekedten. — Igazi bíró! Vad-tukó! Bugris paraszt! Az volt, ha épp tudni akarod! A maga kócos cimboraságával csak leparolázott, de az úr előtt megállni se mert! Olyan vadkutya vagy te is, mint ő, éppen.

Hirtelen mozdulattal átkerítette az asszonyt és csakazértis szilaj szorítással roppantotta két karja közé. Ott vertyogtatta, nyagtatta erejét-mutató, újrapezsdülő kedvvel aztán, míg Veron utat nem kapott. Ügyes siklással kicsúsztatta szikár testét a zúzó izmok közül. Acélkék szeméből szikrákat vetett a düh a maga gyengébb-voltának kettős megalázottsága.

— Spórold az uraságod te! Tukóval ne add össze magad! — Kiáltotta elszabadult, veszett indulattal.

Majd a szájaszegletéből vetette utána:

— Te felemás zabimagyar! Felül ökör, alul ló! Pápista-keverék! Keress magadnak nálam finomabbat! Ültesd a fajtád abba!

Menyhért elhátrált. Rábámult az asszonyra. Még ilyennek sohase látta.

— Jobban is fogna talán, mint a hires Dombifajban. — Szisszent, keresve, ahol meg ő okozhat sebet. — Más portája mozog! Hét-nyolc gyerek esik! Utánad csak ez az egy, az is hamvába hólt.

— Ugye!

Az asszony megrázta csipőjét.

— Még a húsom, csontom, bőröm is kellene? Abból nem eszel! Igavonó lónak nincs kedve ficánkolni!

— Mondtam, hogy fogadj szolgálót!

Veront egészen gonosszá tette a düh! Úgy lobogtatta meg a szót, mint valami diadalmi zászlót.

— Szolgáló! Persze! Amit neki kéne tenni, azt csinálja más! Ami az ő dolga volna, az maradjon mint a Samu-nadrágja!

— Ugyanno — vetette föl Menyhért a vállát. — Ugyan aztán ki a fene dolgát akarom én eligazitani most is? Minek visítsz akkor, mondjad? Mi a csuda ütött hozzád? Nem voltál te soha ilyen vertyogós. Hát ne izélj már..!

A szeme fölragyogott, újból Veron felé nyúlt.

— Ne bomolj bolond! — Kapta meg az elfeszülő vállát és egy hirtelen lökéssel az ászok-gerendára vetette.

De amaz tehetetlenségében annál inkább karmolt, hadonászott, rugott.

— Ó te macska! Szilajcsikó..! Így vagy jól látod..! — Motyogta oda a tüzelő arcba, elfutott értelemmel.

Veron nekifordult, felfujta az ábrázatát.

— Phhe..!

Végső menedékképp úgy segített magán, hogy amaz elvakult tőle.

Menyhért egyszerre eleresztette az asszonyt. Ellökte, meg újból megkapta. Verte gerendához, verte a hordó oldalához, a küszöb-fájához, ahol csak érte.

Veron már nem szegült ellen. Lankadt erőtlenséggel morzsolódott az ura markaiban.

Sőt, mintha valami különös, bizakodó ragyogás is nyilt volna el az arcán, ahogy a lemaradt kendőjeért várakozólag visszafordult.

De az ember a gádor szájánál szétvetette a lábát. Tiltólag ordított rá:

— Takarodj!

Erre megfordult és egész lenyugodva hibbant neki az útnak. A pincetokot is otthagyta.

Menyhért úgy állt a gádornál, mintha gyökeret vert volna. Fujt, lihegett, törülgette a homlokát. Izmait az asszonytesttel való bolond viaskodás szinte pattanásig feszítette. Káprázó szeme előtt hirtelen meglibbent az amerikás menyecske tarka rokolyája.

Az asszony ingerkedve szólt oda:

— Phű, de meleg van ideki!

A bíró emlékezete előtt elsuhant két fehér, mezitelen láb. A fán hajladozó női test ígérete.

Elkapta a menyecske tarkóját és nyakánál fogva, mint valami macska-kölyket rántotta magához.

Botladozó nyelvvel motyogta:

— Hát gyere be..!

Az asszony kacagott.

Menyhért csizmaorral rugta be az ajtót.

VII. FEJEZET.

Veron a tűzhely mellett szöszmötölt. Várta, hogy földobja a hab a csipegetett tésztát a levesben.

A tavaszi nap erősen nekidurálódott ezidén. Kint is nagy volt a meleg, a konyhában méginkább. Az asszony végighúzta pőre karját izzadt homlokán. Réklije nyakát kigombolta. Barna húsán, a hajlásokban folyt a veríték. Kötényével legyezkedve szólt oda a fazekak közt ügyelgő napának, aki vékony madárorrát sorba mártogatta a fazekakba:

— Hallja kend, anyám! Mit kóricál ott, ahun legmelegebb.

— Ó, ó! — Sopánkodott a vénség.

Értette jól, hogy amabból nem a kimélet beszél! Irigyli tőle azt a megállásnyi helyet is a tűzhely mellett, ahol már egész kiskirálynak képzeli magát!

Veron nem tűrt senkit maga körött főzés idején. Legkevésbé az anyósát.

— Az ilyen vénasszony már teli van gilvával, tisztátlanságokkal! Hozzá belenyal mindenbe, amit kezeügyébe kap. — Szokta mondani.

A puszta gondolatra is, hogy valaki belepancsolhatna az ételek tisztaságába, kifogta a hideglelés Veront.

Féltékenyen sandított vissza a napára.

— Ilyenkor bezzeg elé tud kend kerülni ugye! De ha szükség volna rá, szemmel se látja az ember!

— Jaj lányom, — fontoskodott az öreg. — Dógoztál volna te annyit, mint én világéletembe!

Veron felbiggyesztette a száját. Belemerítette a szürőkanalat a lébe.

— Tengerit morzsolni, fonni-szűni még birná kend, ha éppen akarná.

Anyó már nekimozdult a mondókájának hogy:

— »Mit dirigálsz? Mit hoztál ide? Csak ami rajtad van, azt hoztad ide.«

Aztán meggondolta, nem szólt mégse. Hagyta a kemény szókat nagyobb patvarkodásokhoz.

Érezte, hogy amannak igaza van. Tudott volna ezt-azt segíteni a ház körött. De nem akart. Ha Veron viseli a kalapot, viselje a gondot is! Nem azért szült fiat ő a világnak, hogy öreg fejjel más lányának legyen cselédje, tojtatója! Anyó úgy vélte, hogy ő a fia házasodtával leadta mindenkinek a maga járandóságát. Ezután csak komótuskodni fog.

Veron levette a tűzhelyről a fazekat. Ráhuzták a delet. Menyhért nagy árnyékot fogva megállt a konyhaajtóban.

Az asszony arca puha zsémbelésből egyszerre keményre fagyott.

— Falásra bezzeg ez is megjön! — Gondolta. Azonban ő se adott hangot. Visszanyelt keserűségek fojtott levegője nehézkedett a házkörnyékre.

Az ura szólalt meg elsőnek.

— No mi lesz! — Kérdezte.

— Lajos még odajár, — dunnyogott kölletlenül az asszony.

Menyhért hangosan húzott ki az asztal mellől egy fonott széket. Leült.

— Nem várunk! Az én házamban akkor van dél, mikor asztalhoz ülök.

Veron szájaszélén fanyar kis mosolygás futott meg. Nem felelt. Fogta a cseréptálat, odazökkentette az asztal közepére.

Hogy megmerítette a gazda a tányért, nagy loholva jött a fiu is. Barnabársony szemű, vállas ember. Kerek arcáról két teli rózsával mosolygott le az élet. Bajuszkája legényesen kunkorodott, csak a vastag ezüst óralánc tanuskodott ember-volta és dupla karikagyűrűje a máris-özvegy mellett.

Ahogy belobbant, tekintete elsőnek az apját kereste. Kintről magávalhozott mérgében olyan volt most, mintha mindjárt neki is akarna futni a szóval. De aztán csak belépett a padba, kimerítette levesét és evésnek látott.

Menyhért odapislantott. Megjátsszatta seprűs bajuszát.

Értette ő a fiát! Tudta, hogy az a nagyapjától jön! Együtt szokták tenni a törvényt. Bizonyára kerülgeti a guta a vén zsugorit, amiért lemaradtak az üzletről! Föl is biztatta a gyereket alighanem!

Bevágta a kanalat a töltöttkáposztába, megrakta a tányérját tüntetően, tetésen. A sült szalonnákat mind leszedte.

Lajos tányérjába fujtatva nézte ezt a nagy mohóskodást. Az utolsó szalonna darabnál eltolta maga elül az ételt. Lelökte a bicskát az asztalra.

— Mi az te? Tán ökörpaprikást ettél nagyapádnál? — Irregette Menyhért a fiut.

Az rávillant. Keményvágású sas-orra, az anyjáénak mása, kitágult a nagy nyelet levegőtől.

— Azt. — Vágta le kurtán.

— Hmm... Úgylátom, nagyon a hasadra esett!

— Ne tréfáljon, apám! — Szólt amaz komolyan. — Nincs szám-íze hozzá.

Az ember kedvtelve csúszott előre két könyökén. Kajánul kacsintott a mérgelődőre.

— Te! Hát nagyon töri a kórság a vén bugrist? Mi? No, elhiszem. Ezegyszer nem az ökrös urak szájába pottyant a pecsenye. De nem ám! Hiztak már eleget. Még megpukkadnának tőle!

Hátravetette magát a széken, pöffeszkedő elégültséggel sandított a bucsálódóra.

Lajos a fejét csóválta.

— Nem jó lesz ez így apám, sehogyse!

— Ugyan?

— Nagyon járja a szó a faluban.

Fölpillantott az állva rágcsáló anyjára.

Annak villogott a szeme. Intett, hogy csak rajta! Szórja, terítse, mázolja képébe a csufságot, amiért őt annyi idő óta fűti a tehetetlen méreg!

Lajos elértette a néma tekintetet. Apja elé terítette izmos tenyerét.

— Nézze! Azt mondják, hogy kijátszották a gazdákat. Az Obsté vagy mi a nyavaja, az csalás. Abba pedig maga is bennevan.

Menyhért nevetett.

— Benne bizony, akinek esze van!

— Az! Maga, meg a jegyző, meg a pereputtya! De gazda nincs egy se! Pedig az arra volna.

Az ember vállatvont. Villáraszúrt kenyérdarabbal mártogatta a tejfölös levet.

— Hátaztán! Mért nem jöttek bele? Ki tiltotta?

— Tiltani nem tiltották, de meg se magyarázták

nekik, hogy miről is van itt szó. Csak kitették az ívet a községházára, hogy aki be akar lépni, fizessen a jegyző kezéhez tíz nap alatt ennyi és ennyit.

— Látod! Mért nem fizettek akkor annyit a jegyző kezéhez?

Lajos kisercintett oldalt.

— Majd bolondok éppen! Ezt jól megcsinálták! Akkor vette már észre a gazdaközönség, hogy itt földbérlet készül, mire kimaradt belőle.

— Mért nem ébredtek hamarabb? Mostanra betelt a szám.

— Be — nevetett érdesen a fiatal. — Be, az Isten akárhova tegye! Betelt mindenféle frekvenciával, akiknek hirét se hallotta soha a falu! Betelt azok nélkül, akiknek járt volna!

— Máskor váltson az eszük sebesebben! Mert mindég vakaróznak a bugrisok. Mintha arravaló lenne a fejük, hogy napestig a bogár-legelőt boronálják rajta!

Lajos hajdú szügye végül is megelégelte a csiklandozást. Hirtelen kitaszította maga alól a padot.

— Ej apám! — Mondta. — Ha bíró kend egyszer, hát ne egyedül a saját hasznát nézze!

— Az, — derült Menyhért, a szemöldökével intve. — Majd a gazda urak orrának állását lesem éppen! Azt várd! Én a nép embere vagyok.

Lajos kótogó csizmával járt végig a konyhán. Keserüen vetette vissza:

— Nép..! Jól adja! Menjen csak el a szövetkezetbe! Hallgassa meg, mit beszélnek, mióta megtudták, hogy se pénz, se legelő! Mert az is beleuszott az Obstéba, hogy lelné ki a hideg! Álljon ki belőle! Az én apám ne gyalázhassa senki!

Menyhért a fiára nézett, aztán a feleségére. Egymásbakapcsolt tekintettel állt a kettő. Elfogta a pillantás értelmét. Odaütött az asztalra.

— Engem tanítsz? Kölyök! Ha szégyelled apád, erigy pokolba! Erigy öregapádhoz, ahol kitanítottak. Rágd a becsületét sóval-paprikával!

A vén asszony a külön zsámolyon megfészkelődött. Óbégatva csapta össze a kezét.

— Ó már! Ó! Vasárnap szent napján..! Hogy nem ragad le a szátok! Hogy nem vétkellitek!

Menyhért oda se vetett rá. Belakva, eltelve, a szó íze kellett most neki, mindennél jobban.

— Nem szegtem meg amit igértem, ne félj te attól! — Dagadozott elégedetten. — Meglesz a legelő a szövetkezetnek, ha ott töri ki a frász a gazdákat, akkor is! Külön járt eddig a kétféle jószág? Ezentúl járjon egyfelé! Szabadul egy legelő. A fehér marháknak se dukál extra, a tarkának se. Ökrösöknek se, furikosoknak se. Nem tetszik? Föllebbezhetnek az Atyauristenhez!

Maga se hitte, hogy olyan villám-tüze lesz a szavának, mint ami beütött körötte. Még anyó is felszökött a zsámolyról, Veron kezéből pedig nagy zajjal hullt ki a kanál. Most adott először hangot, elhülve, pirosból fakóra sápadva.

— Meg tudná tenni?

— Már ki is doboltattam, — örült Menyhért, hogy végre a követ is beszédre olvasztotta.

A pincejárás óta külön-némultak. Az ott abba maradt mérgét is most loccsantotta rá. Diadalmasan kacsintott az asszonyra.

— Had keveredjenek!

Aztán a fiához fordult.

— Te meg mehetsz vissza, ahonnan jöttél! Elujságolhatod.

Lajos nem válaszolt. Elkerekült szemmel bámulta az apját, mintha ma látná először. Majd megfordult, az ajtónak tartott.

Veron hirtelen hangjára hasadt. Lelkendezve reb-

bent utána. Mint a gátját elszakított ár, robbant ki belőle egyszerre minden dühe.

— Te! — Kiáltotta fulladozva. — Te! Mész mindjárt beszögezni azt a palánkot? Mert ha még egyszer ottérem azt a dámát, azt a pofátlan amerikás kutyát, egyistenem, én elveszem a kedvét az átkukucskálástól! Kiverem a szemét, hogy vakon dicsérje a másnapot!

Lajos erre se felelt. Mogorván visszaintett.

Fogta a barkácsolót, a palánkhoz indult.

Veron fehér-lázban állt az ura elé. Kötője alá dugta a kezét, úgy nézte a széken hintáló embert.

— Csak azt mondom — permetezte ki magából a dühöt akadozva — csak azt mondom, jól meggondolja kend, amiket cselekszik! Mert...

Elakadt és elfordult. Nem akarta mutatni, hogy könnyek lepték el az arcát. Nem látta sirni az ura soha, ezután se lássa! Izgalmát nyeldesve motozott a konyha sötét mélyében.

Menyhért utána hunyorgott. Azt számítgatta, hogy vajjon melyik tromfja ütött nagyobbat? Az-e, amelyik az ökrös Dombit, vagy amelyik a truccos aszszonyt célozta?

Tovább gördítette kötődő kedve kerekét. Szélesen kuncogott a bajusza alatt. Két lábát hosszan előre meresztette, a zsebében kotorászott. Kihalászta a bicsakot és megkopogott vele az asztalon.

— No mi lesz?

Veron úgy nem neszelt, mint aki megsiketült. Erre bosszankodva zördült:

— Várom a sós húsom, hé! Mire igyak a pincében sóshús nélkül!

Az asszony hangja már helyreigazodott. Keménység nélkül szólt vissza:

— Nincs extra senkinek! Maga mondta, én tartom. Menjen pecsenyézni oda, ahol meg is öntözi mindjárt.

— Hát nem adsz?

— Nincs.

— No, ha nincs, akkor nesze..!

Fogta, úgy vágta le a konyha kövéhez a mázas tányért, hogy szilánkokra hullt.

— Velem truccolsz te? Aztán ki vagyok én, ugye?

Veron kiöntötte a mosogatólevet. A csörömpölésre oda se nézett.

— Kérdezze a babájától! Azt hiszi, nem tudom mire jó a pince? Csak menjen oda pecsenyézni! De fujja el legalább a gyertyát, hogy ne kárhozzék, aki arrajár!

Menyhért kicsit megzavarodott. Az asszonyra sunyított. Az csöndesen tett-vett és inkább énekelte, mint mondta a szókat, valami különös, vonító hanghordozással.

— Ne beszélj ostobaságokat! — förmedt rá.

Veron a törlő után nyult.

— Még lehazudná?

Az ember arrább rugott egy cserépdarabot. Megnyujtózott. Sárgát villant a szeme.

— Talán bizony barátnak menjek végetted!

— Ó. — Csapta össze nedves kezeit amaz. — Mármeg a barátokkal bajol! Mért nem dolgozik inkább? Mért nem huzza ki a földben az erejét, ha olyan nagyon odavan vele? Majd örülne, hogy vasárnap a gerincét megnyujtóztathatja!

Menyhért a magasból legyintett.

— Nem olyan fajta a fajtám. Nagyapámnak hetven esztendőre ikrei lettek.

— Az, — hagyta helybe csöndesen az asszony. — Csak más szegte be a fülüket!

Majd élesebben tette hozzá:

— Az a faj csak volt valamikor! Ezt az új fajtát meg vigye, plántálja másba!

Menyhért sötéten állt a konok elé.

— Úgy! Hát akkor neked nem az én dolgom fájt, hanem a teheneidé! Nem az urad félted te, hanem a

bugris-gőgödet! Mert az eszetek úgy lép egymás nyomába, mint a csürhe-járás!!

— Ugyan, mi nagy féltenivaló van magán! A piszok, amiben dagaszt?

Az ember hideg dühhel bólintott rá.

— Hát ennyi az egész! Jó. Majd dagasztok én neked piszkot, hogy belefullad a kutya nyakas fajtád! Hé, te..! — Rivallt ki hirtelen a kerítést szögelő fiára. — Hagyod azt a palánkot?

Dacosan, kihivólag visszanézett a feleségére és keményen, legényes vállvetéssel átlépett az amerikás menyecske udvarába.

VIII. FEJEZET.

A meglódult deszka-kerítés nagyot imbolyodott. Veron vak nézéssel bámulta a mozgását.

Mintha vihar rázná a palánkot! És mintha ez a vihar belőle is kisöpört volna egyszerre minden élőt. Állt megdermedve, mint akit lábon ért a villám. Nem látta a fiát se, aki elejtett állal, kidiózó szemekkel rőkönyödött a gyalázatára. Valamit szólt is talán a fiú. Szidalmat? Vagy vigasztalást? Nem értette. A lelke feltört mélyébe mintha most hullt volna súlyos zökkenéssel egy lezárt koporsó.

Megfordult, holdkóros maga-nemtudással indult be a házba.

A konyhaajtónál anyó jött vele szembe. Rácsudálkozott, mint valami kisértetre.

— Mit akar kend?

A vénség egy darab feketére mocskolt szalonnát tukmált felé. Fogatlan ajkai közül petyegett fontoskodó óbégatással:

— Itt van..! Itt! Megmondtam én azt első nap mindjárt, hogy kezes! Most itt van!

— Mi van itt? — Rivallt rá Veron a saját ébredésére.

Anyó titokzatos arccal súgta:

— Mi? Hát mi volna, fiam! Hát a szalonna, amit mult este kerestél, fiam! Oda dugta! Oda, a trózsákja alá dugta! Csizma-kenni kölletett neki! Ó, a kurafia-fattyú!

Veront szinte kéjes érzéssel lepte meg az erején túlnövekedett harag. Kitépte az öregasszony kezéből a szalonna darabot, ráugrott, rágázolt, megtiporta, táncolta, rugdosta, mint aki az eszétől búcsúzik. Süvöltve kiáltott:

— Ó, a tökéletlen! A mázna! A bajtvető, settengő ügyefogyottja! Erre jó! Erre jó! Erre, hogy egy percig se nyughassak tőle! Hogy megháborítson, kárhozatba veszejtsen! Csak arra jó ez a fajzat, száradna ki, ahol egy magja esett bajnak, nekem emésztődésnek!

Anyó ijedten hátrált. Mióta a »szerencse« lemosolygott a fiára, szakadatlan lett a veszekedés ebben a házban. Mintha kicserélték volna ezt a csendes, örökösdolgú asszonyt. Mindennaposakká váltak a cécók. Hanem a mostanihoz fogható zenebonára, anyó se emlékezett.

— De nagy hanggal vagy megint lányom, — motyogta duzzogva.

Veronnak csak ez hiányzott! Hogy most szót vessen valaki! Mint a héjja, csapott a pöntyögő vénségre.

— Kend beszél? Még maga meri kitátani a száját? Aki világra szülte ezt az átkozottat, égedelemnek?

— Téged tán örömre csöppentettek!

— Éngem nem nevelt az anyám dajnának, mint maga latornak a fiát! Nem sül le a bőr az arcukról?

Az öreg asszony befelé törülgette két újjal a száját. Fejét rázogatta:

— Ó, mit tett hát! Mit tett! Mi olyan nagyot!

— Mit! Semmit. — Nevetett bomlottan Veron. — Mert maguknál az semmi, hogy a hites ember a felesége szemeláttára lép át a dámájához!

— Ugyan ugye. Már ez rettentő dolog! Más oztán nem is szomszédol soha! Már ettől kiesik a világ feneke! Ezért való is megháborítani az Úristen békéjét!

— Háborítsa meg magukat a háborodás! — Fulldokolt, kapkodott szavak után Veron. — Hogy összetartanak! Itt csak én vagyok a senkitlen kutya! Én...!

Hirtelen megszakadt a dühe patakzása, mintha elvágták volna.

A nyitott kapu előtt Dombi István állott. Szikár, magas alakja vállban előrehajolt. Fejét behavazta az idő, de a tekintete kemény volt és villogó, mint a késpenge. A keze nem reszketett, mikor megkopogott botjával a kisajtón. Az unokáját hivta.

— Lajos, héj! Küldd ki anyádat!

Az apja keresi..! Beszélni akar vele, övele, akivel szóba se állt, mióta elhagyta a házát! Dombi István! Aki nem ismert itt többé mást, mint az unokáját! Aki megállta, hogy egy hangot se vessen az elvajudott gyerek-ágyánál, csupán azt kérdezte: »Fiú-e?« A veje küszöbét ez át nem lépte azóta se.

Hát mégis eljött! Ha be nem lépett is, eljött!

Veron szinte helybe kövült. Majd a vér felkorbácsolt vonzódásával rebbent egyszerre a vén ember felé:

— Édesapám!

Dombi csak végigsöpört a lányán hideg, dölyfös tekintettel, hogy abba belé-felejtkezett a hang. Ki se húzta szájából a pipacsutorát, úgy rágcsálta oda neki félvállon át:

— Te meg hallgass! Te ne beszélj, ahol én beszélek. Beszél helyetted az urad! Ami szavad néked ebben a dologban volt, azt hallottam egyszer. Amit

kerestél, azt is megkaptad. Nékem ne panaszold. Én megmondtam előre.

Mintha jégeső érte volna Veron lelke nyilását. A vigasztalás reménye hirtelen összefonnyadt benne. Csupa-seb belseje kigyulladt a gyűlölködésre.

Segítő kéz helyett, bírálatát, — vigasztalás helyett, kárörömet kellett látnia!

A megélt gyalázat keresztútjában ez volt az az állomás, ahonnan már vissza kellett fordulnia.

Nem, éppen az apjának nem szabad most belelátnia! Nem, ne hízzon azon, ami az ő szívét száz macska körmével tépi, szaggatja! Az ő dolga, halódása ez itt, egyedül! Nincs ebben kitől segítséget várni.

Fölvetette fejét, az apja kemény tekintetével nézett annak szemébe.

— Mi baja az urammal?

— Mi? Semmi! — Csikorgott ki a vén emberből a hideg utálat. — Mi köze lehetne Dombi Istvánnak a más rusnyaságával? Apák csontját meggyalázó söpredékkel? Csak a vérem vagy! Az a bajom. Az. Elnéztem eddig. Jó. Ahogy kerested..! Most oztán nincs tovább! Nem végetted, elhiheted! A fiúért. Hát gyere! Nem ingyen-kenyérre híjlak, megdolgozol érte. Gyöhetsz.

Az asszony lassan lehajtotta fejét.

Régi emlékek rohanták meg. A hosszú évek előtt otthagyott udvar, ahol hangos szó nem esett, ahol nem kellett gyalázat-tányérról szégyen-kanállal enni, ahol a munka, becsület, jólét támasztotta a kapubálványt és ahová kalaplevéve, csizma-letisztítva lépett be mindenki. Ez az udvar, örökké mozgó, szaporodó gazdaságával, az a ház, ahova szökése óta nem volt szabad többé benyitnia, egy percre gyöngévé tette. Lelkéből hangos repeséssel nyult ki a vágy: menni! Mehetni!

De aztán belepillantott a vén paraszt gyűlölködő

arcába, amint ott állt keményen, befagyva, az omlásterző kaján diadalával ez előtt a másik ház előtt, melynek falában a viszály bontogatta a téglákat, de ami az ő otthona volt, az ő élete volt mégis. Megértette, hogy soha nem járhatnak egy úton az apjával. Hogy ami neki pusztulás, az ennek öröm, siker, győzelem. Hogy két külön világban élnek, két nyelvet beszélnek.

Józan-magára ébredt.

— Nem lehet apám, — mondta csöndesen. — Nem adom a helyem, hogy akárki jófajta beleüljön a készbe. Nem mehetek el innen falu csúfjára egyszál pendelyben, ahogy idejöttem. Mért dolgoztam én akkor annyi idő óta?

Dombi szeme éleset villant.

Amit az apa nem értett volna meg benne semmi magyarázatra, azt azonnal megértette a paraszt számítása.

Eltünődött egy kicsit, majd meglógatta hosszú, inas nyakát.

— Hát én megmondtam.

Egy szót se szólt többet. Botjával topogva elindult a pallón.

Veron utána nézett, míg csak el nem tünt az átellenes ház kapujában.

Olyan közel volt ez a hajlék és mégis — olyan igen-igen messze..! Mintha nem is ebben a világban volna.

Sóhajtott. Nagyon megcsöndesedve fordult be oda, ahonnan az előbb annyi zajjal törtetett ki.

A kúttól a fia jött elé. Az se szólt, csak a szeme kérdezett.

Veron rábólintott:

— Hivott.

És intett lemondólag.

— Gyalázat az anyád neve fiam!

Lajosban jobban megjárt, később ért, míg cselekvéssé lett az indulat.

Rátette a kezét Veron vállára.

— Egyezzenek szülém! Ez is enged, az is. Békességgel jóra fordul minden. Arra vagyok itt.

— Te?

Ridegen pergett az asszonyból a hitetlen nevetés, mint száraz törzsből a fagyöngy. De a fiú már indult.

— Hazahozom. Megmutatom! — Szólt hátra a kapuból.

Ott egy percre megtétovázott. Majd visszalódította a kilincset a zárba. Könnyű lendüléssel a kerítésen vetette át magát.

Veron lassan, csoszogva ment be a házba. Reggel óta mintha megöregedett volna. Súlyosak, fájók lettek a csontjai. Tagjaiból kifogyott a mozgás tüze. Hogy ránézett a sarokban kuporgó, szárazon csámcsogó vénasszonyra, ebben a pillanatban többet megértett belőle, mint egész eddigi életük alatt. Kezdte sejteni, hogy miért ül, bámészkodik, tétlenkedik naphosszat! Mi törte, hajlasztotta meg így ezt a hajdan sokdolgú asszonyt.

Istenem, Viharfuvó Bass volt ennek is az ura..!

Kinyalábolt az asztalfiókból egy tányér féltve dugott rétest, bőven meghintette apró-cukorral, odaállította a félénken pislogó elé.

— Itt van anyám, egyék!

Egyszerre jó, nyugtató meleg öntötte el.

Minden baja kútforrásának, az ellenségének *adott*.

Saját maga esztendők multán való torzképének adott...

Anyó ráncos keze elkapta Veronét. Fénylő kutyaszemmel, hálásan nézett rá.

— Jóra fordul még, jóra..! — Motyogta elázott hangon.

Megültek egymás mellett, mint két vihar-tépett veréb. Jelen és mult hajótöröttei. Érzékelhetetlen mód

siklott köröttük az idő, jó, nagy elnyulásban. Veron szinte csodálkozott, mikor a kaput hallotta csikorogni.

A fia jött.

Egyedül.

Csak fölnézett rá. Amaz elfordult. Nem esett egy hang se. Lajos fogta kalapját, botját, elment. Senki se kérdezte, hová, miért.

Csak ült, gubbasztott a két asszony, megnyílt, ember-gázolt szívükkel belecsordulva a végtelen világba.

IX. FEJEZET.

A községháza falait reggel óta ágyúzó ajtócsapkodás rengette. Az ablaktáblák csilingelve lazultak ki kereteikből. Estefelé, mikor a lótás-futás nagyobb lett, a konyhaajtóból ki is ugrott egy életunt üveg.

Zsiga, a világjáró vándorköszörüsből szakáccsá vedlett kisbíró-mindenes megszeppenve sandított a tűzhely mellett kotyvasztó gömbölyű asszonykára. Az félbehagyta a dúdolást és megfordult. Látva a helyzetet, a tésztaszaggató-kanállal gyorsan nyakonkapta a legényt.

— Ne! Majd megfizeted!

A kanalat összes kontyába tűzte.

— Forr a víz?

— A kisasszony elvitte súrolni.

— Hát mért hagytad! Mafla!

A tésztás kéz újból fenyegetőleg emelkedett. Aztán váratlanul csengő kacagás harsant föl.

— Milyen a pofád?

Zsiga a képéhez kapott.

A tésztacsiriz emléke öt kormos ujj nyomával szaporodott.

A kacagás megint fölcsattant, elszabadult, bolond jókedvvel. Az asszonyka összemarkolta egyszál pen-

delyre húzott tarka otthonkáját, kiviharzott a konyhából. Az ajtót úgy vágta be, hogy a másik üvegtábla is kihullt belőle.

— Kész, — állapította meg a legény derülten.

— Hé! Mi lesz ott hé!? — Gordonkázott föl mélyen a jegyző hangja a tornácról.

Majd nyomban Thea panaszos sivalkodása felelt vissza a szobaajtóból:

— Jaj, jaj, bolondok ezek! Mama egész nap olyan, mint egy ördög! Te!! — kiáltott föl egyszerre a lány. — Nem mész innen a sáros lábaiddal? Ezért dolgoztam? Nesze! Nem csinálom tovább!

Kidobta kezéből a súrolórongyot és leült a nedves kőszőbre. Vékony kis testét kárvallottan tapogatta.

— Fáj a hátam, fáj a karom, fáj mindenem! Nem vagyok én cseléd?

Az asszonyka nevetve rebbent közéjük.

— Zsiga pofája..! Zsiga pofája! — kezdte, de elcsuklott.

A két fiatal nézte pár pillanatig, aztán rájuk is átragadt a kitörő vígság. Thea felszökött, locsanva dobta ki az udvarra a vizes zsákdarabot. Sietett tőkésíteni a jó hangulatot.

— Mama! Add kölcsön estére a lilaszín ruhád! Megpróbáltam tegnap, egész jó. Isten bizony — tette hozzá, látva, hogy amaz hirtelen abbahagyja a nevetést — alig itt-ott bő egy kicsit! Ha összetűzöm biztosítótűkkel oldalt, meg így hátul, akkor semmi hiba.

— Mármeg ezt a ruhámat is..? — Rőkönyödött kacagásból egyszerre a legnagyobb megdöbbenésbe az asszonyka. — Megbolondultál? Multkor a pettyes blúzomat három helyen kávéztad le és az ujja is csupa tinta!

A fiához fordult.

— Nem igaz? Csak szólj te is! Csak mondd meg neki! Fene egye meg a csipását, tönkreteszi mindenemet!

Thea átölelte a duzzogó nyakát. Ûde arcocskáját a kezéhez dörzsölve, hizelkedett, duruzsolt, mint valami macska.

— No mamika! No drága! Ugy-e ideadod?

— Gumit! — Kiáltott amaz fellobbanva. — Egész nap dolgozom, tömöm a bendőtöket és még egy jó ruhám se legyen érte? Hát mivagyok én nektek? Cselédetek? Így kell egy anyával bánni? Így kell egy anyát megbecsülni?

Formás, kövér tenyérkéit összeverte a feje fölött. Hangja egyszerre könnyekbe olvadt.

— Isten! Úristen! Ah, ilyen élet! Micsoda élet! Átkozott, cudar sors! Átkozott, cudar kölykek! Hogy mért is hoztalak világra! Így kell egy anyának! Ezt kell egy anyának..!

— Egy anya, — lépett elő Thea fölvillanó ingerültséggel, de a jegyző még idejében felkapta a kezét.

— Hallgatsz? Tiszteled mindjárt?

A lány arrábbszökött. A tornácoszlop mögül kezdte újból, most már az elkényeztetett gyermek éneklő nyafogásával.

— Igenis! Hiába verekedsz, te paraszt! Te buta! És igenis, mama is hiába kiabál. Egy anya a lányának adja a szebbik ruháját! Egy igazi anya nem locsolja ki a lánya parfümjét! Igen! Egy anyának tudni kell, hogy öreg és hogy...

Ezuttal igazán nem folytathatta tovább. Mint a szélvész, rontott rá a kis kövérség.

— Mi vagyok én neked? Öreg vagyok én neked? Mered mondani? Te gyalázatos! A szemembe mered mondani? A saját kölykem? Ismersz te egy Istent az égben?

A jegyző unottan szólt ki a cigarettája mögül.

— Na, na! Jól van már, jól. Elég lesz már, elég! Mit lármáztok! Hisz' úgyis az én bőrömre megy az

egész. Egyébre úgyse vagyok való, mint hogy titeket hizlaljalak. Abszolut!

— Igen, — fordította rá vissza mérgét a hadakozó. — Igen, csak te beszélj! Csak még te merd kinyitni a szádat! Három éve, hogy apádtól eljöttem, mit vettél nekem? Vettél egy pár cipőt? Nem a régit talpaltattam meg most is? Vettél egy inget? Egy zsebkendőt? Egy kalapot? Egy gyűrűt? Egy kis valamit? Te mersz pisszenni? Egy ilyen fiú? Pfuj! Egész olyan vagy, mint apád.

Zokogásra fakadt, bement a szobába. Csöndes siránkozással búgott a magasra vetett ágy szélén ülve.

— Névnapi ajándékba! Ilyet, egy anyának! A nevenapjára..!

A sopánkodásnak Gyorgye vetett véget. Az Obsté frissen-lakkozott új homokfutóján érkezett a birtokról. Tempós nyugalommal szállt le a kocsiról, a nyitott ablakhoz lépett és harsányan beüvöltött:

— Allah, il Allah! Itt az igazhitü muzulmán.

De már akkor pattant az ajtó is. A fiatalok két másik jövevényt tuszkoltak be hangos örömrivallgással:

— Mama, itt van Iván! Itt van a Lilly!

Nagy nyüzsgés támadt. A háziasszony boldog derüvel lebbent a vendégek elé. Lilly lámpáért kiáltott.

— Nézd, mit hoztam neked!

És az adás buzgalmával bontott ki egy apró csomagot.

Ügyes kézzel hímzett, fekete csipkével szegett selyemcsokor került elő.

— Nyakkendőnek az ingblúzodra! Isten éltessen!

A kis gömbölyü felragyogott.

— Vannak még jóemberek..! — Szólt jelentőségteljesen a gyermekei felé fordulva.

Sebesen letolta az otthonkát, magára kapta az ingblúzt. Aztán az ágy szélén szorosan összebújva

öltögetésnek is látott a két asszony. A jegyző guruló basszusa vetett véget a próbálgatásoknak.

— Mi az ördög hé! Éhes vagyok.

A két férfi kórusban felelt rá:

— Éhesek vagyunk!

Az asszonyka körülnézett, Theát kereste. De az eltünt. Erre fölkelt, szeles sietséggel kipenderedett az ajtón.

Az asztalnál Gyorgye a homlokára ütött.

— Derék muzulmán, tisztességes, derék mozlim hibát talált. Egy, kettő, három, — számolta a tányérokat — kevés a vendég! Ták. Mohamed nagy és Gyorgye az ő prófétája; hoz még egy vendéget.

Már kint is volt az ajtón.

Kisvártatva nagy zajjal robbant vissza. Gerincropogtató ölelések közepett Bass Menyhértet tuszkolta befelé. Mint megrebbent madarak csaptak le rá a falatozók. A jegyző székért futott, míg Gyorgye diadalmasan szavalt a középen:

— Drága paraszt! Kedves paraszt! Kedvesebb a legkedvesebb keresztanyámnál is!

Bass Menyhért húzódozva zökkent a székre, ahová egyszerre ültette mindenki.

— Köszönöm, igazán nem számítottam rá...

A postamester — alacsony, fürge ember — atyafiságosan vállonveregette.

— Na, egy hangot se többé!

Felesége nevetve tette hozzá:

— Mi szeretjük a magyarokat! Félig magam is az vagyok. Ugy-e Iván?

— Csak nem? — Enyhült föl végre Menyhért a meleg biztatásokra.

A jegyző felelt neki.

— Bizony! Szegedi ember volt az apja.

— Hajós, — bólintott az eleven, csinos asszonyka fontoskadva. — Szegedtől Galacig járt, Bukarestben szerette meg a mamát. Én már ott születtem.

Az utolsó szókra Thea libegett a szobába. Lábujjhegyen az asztalhoz osont, leült.

A lilaszín ruha diszelgett rajta...

Észre se vették. Az anyja nem törődött vele többé.

A jókedv, mint valami láthatatlan, biboros fonál, fűzte egyetlen kacagó, ölelkező koszoruba a névnapozókat.

A postamester fölkapta poharát.

— Éljenek az Irmák! Kivétel nélkül az összes Irmák éljenek!

Az ünnepelt boldogan piroslott pohara mögött.

— Éljünk mindnyájan, — adta vissza a köszöntést szerényen.

Majd Bass Menyhértre pillantva, hozzátette:

— Éljenek a magyarok is! Mi szeretjük őket!

Menyhért szeme fölragyogott. Jóleső érzés gördítette le róla a vonakodás utolsó terhét.

A háziasszonyhoz döcögött, kezet nyujtott.

— Éljen minden jó ember — felelt komolyan.

— Ámen — kacagott a postásné és poharát a jegyzőéhez ütötte. Nagy gyerekszeme kiváncsian állt meg a jóképű ifiún.

— Na? Testvér, vagy nem-testvér?

Hangos csók pecsételte meg a friss tegeződést. A férj hanyattvágta magát a széken.

— Jajszívem! Megöltek. Előttem csókolóznak a kutyák! Nem elég, ha nem látlak benneteket?

Thea rávillantotta fehér fogait.

— A csókból sohase elég — szólt ünnepélyesen.

A bátyja ránézett. Aztán oldalbalökte a mellette csámcsogó Gyorgyét.

— Tehallod! Igaza van ennek! Mi az ördög is lesz már azzal az eljegyzéssel? Én csak potyára szólítgassalak sógornak?

— Ühümm, — vakarózott Gyorgye megszeppenve. — A gyűrűk megvannak, meglesz az eljegyzés is.

A vendégek fölpezsdülve hadonásztak.

— Majd..! Az nem beszéd! Mind együtt vagyunk, legyen dupla ünnep!

— Elő a gyűrűket! — Visongott a postamesterné. Gyorgye ijedten húzódott a sarokba.

— Hó! Az nem úgy megy! Míg biztos állása nincs a szegény mozlimnak...

Menyhért jókedvű medvedöccenéssel csatlakozott a kötekedőkhöz.

— Hát a bonorumdirekció! Az kutya?

— Az nem biztos! Semmi se biztos. Az egész falu ellene van! Lármáznak! Megeszik a szegény muzulmánt, szegény jegyzőt, szegény bírót. Hámm! Mennek a prefektushoz, memorandummal. Az majd fölborítja az Obstét és alázszolgája!

— Be kell tömni a szájukat! — Melegedett bele a jegyző. — Adni kell nekik valamit, aztán elhallgatnak.

Bass Menyhért arcán árnyék futott keresztül. Fanyaran szólt közbe:

— Jól beszél az úr! Amibe Südy belefogott..! Azt ugyan meg nem veszi semmi pénzen! Azt el nem hallgattatja!

Megtünődött kissé, tányérját eltolta. Utóbb Gyorgye felé fordult.

— Sose búsuljon azért, — biztatta. — Hadd menjen, ha akar! Ismerem a prefektust, kis-iskolás-pajtásom volt valaha. Jóeszű, derék ember. Megérti, ha fölvilágosítom, hogy nem akarjuk mi itt senki kárát. Haszna lesz abból a népnek, ami ellen most legjobban ugrál.

Hangját már meggyőződés mélyítette komolyra. Pártolólag tette kezét Gyorgye kezére. Az elbiggyesztette száját.

— Mohamed nagy próféta, de a prefektus még nagyobb ördög! Ták.

A nőkből is kikívánkozott az ujságokból szopogatott politika. A háziasszony tudálékosan mondta:

— Igen. Regionalista! Az idevaló mind nagy ördög. Ezek itt nem olyan finom világfiak, mint nálunk. Ezek csak dörmögni tudnak.

— Mi megértjük egymást, — vont vállat Bass Menyhért.

Egy pillanatra megszünt a zsivajgás.

A kijelentésre felhökkentek a mulatók. A jegyző szeme fürkészve pihent Menyhérten. Aztán odaintett neki az állával.

— Ha én mondom magának, hogy goromba ember, akkor elhiheti! Mióta beleült a hivatalába, egymásután zavarja szét a hivatalnokokat. Lassan a testtel hé! Minden dolognak két színe van. Aki akarja, a fonákát is nézheti! Okosabb lenne nem engedni a prefektusig az ügyet. Ennek a bakafántos vén Südynek pedig be kell kötni a száját. Abszolut!

— Ha az egyszer fejébe vette, hogy a prefektus elé tálal!

— Ej az ördögbe is! Hát micsoda nagy valaki az a Südy úr! Egy rongyos! Néplázító!

— Azt már nem, — hűlt el Menyhért a megjegyzésre. — Az én utamon elégszer állt keresztbe, de ami nem igaz, az nem igaz.

A jegyző fölényesen mosolygott.

— Bizza csak ránk! Mi azt jobban tudjuk. Zavarja a vizet! Zavarja a község békéjét! Minden kavarodást ő csinál. Itt van ni, — vágott ki diadalmasan a zsebéből egy összehajtogatott irást. — Nem én beszélek! Beszél a falu!

Gyorgye betöltött a poharakba. Bass Menyhért figyelve olvasta végig a szarkalábas levelet. Majd visszaadta.

— Szép. Ha ez mind igaz lenne!

— Igaz!

— Nem hiszem. Mert akkor aláírta volna a küldője, — rázta meg Bass Menyhért a fejét.

A jegyző nevetett. Egy hajtásra itta ki a borát.

— Majd az bolond éppen! Legyen nyugodt, — mondta felülről — akitől ez jött, az jól tud mindent. Tudja, hogy följárta sorba a vén izgága a gazdákat. Tudja, hogy mit beszélt a szövetkezetben. Tudja, hogy lázítja a községet az elöljáróság ellen. Maga ellen főképp! — Tette hozzá befejezésként. — Hát csak pártolja, ha megunta a bíróságát, mert ez hamar kitúrja belőle! Kell a hely neki! Abszolut!

Bass Menyhértnek a gondolatra, hogy a vénember kitúrhatná, hogy diadalt ülhetne fölötte, egyszerre minden vér a fejébe szaladt. Hirtelen eszébejutott régebbi szóváltásuk is a községházán. Südy nagy népszerüsége..! Elkeseredett szívóssága a küzdelemben!

Lehült a nagy magabiztossága. Kezdte valószínübbnek látni a jegyző szavait.

Az észrevette a tétovázást, közömbösen mondta:

— Ha éppen olyan jóba van a prefektussal, ne engedje, hogy félrevezessék! Itt ez a jelentés, írja alá. Föl kell világosítani a prefektust, hogy micsoda megbizhatatlan firma ez a vén ember. Hogy ne higyjen neki! Ne álljon vele szóba.

Bass Menyhért habozott. Lassan nyúlt a felé kinált toll után.

— És ha mégse igaz, amiket a levélben írtak..?

Türelmetlen legyintés volt rá a felelet.

— Eh, gumit! Előbb úgyis odaküldjük, ahol bevizsgálják. Kiderítik, amiatt sose búsuljon! Minek egy ilyen vén bolsevikiből akkora feneket keríteni? Ha nem fér a bőrébe, vigye el az ördög!

Bass Menyhért rátette a tollat a papirosra.

Az első megtünődött betű után gyors nekifutással kanyarította alá az egész nevét. De a száját valami

különös, rossz íz öntötte el. A végül mégis csak nyélbeütött kézfogó se bírta többé kedvre hangolni.

Felkelt, búcsúzott. Mogorván ballagott haza.

A pitvarban anyóba botlott. Az ottfelejtkezett alva a zsámolyon. Megállt előtte.

— Hallja anyám! Csakugyan olyan népbolondító, lázító ez a vén Südy? Kend tudhatja legjobban. Elég ideje dagasztja a falu sarát!

Az öreg motyogott, mint aki magával vitázik. Félénk szemei oldalról figyelték a fiát. A hold még nem bujt ki, a homályban nem sokat látott belőle. De kegyelemkenyéren rágódó ösztöne pápaszem nélkül is hamar tájékozódott. Abból, hogy Menyhért szótvet neki, hogy kérdésre méltatja, megsejtette, hogy baja lehet ennek az ő nagyember-fiának amazzal!

Fontoskodva vetette fel két aszott karját.

— Az, fiam? Az ojjan megátalkodott fiam, hogy netovább! Már fiatalnak is ojjan volt! Úgy igaz, ahogy mondom! Belekötött az élőfába is fiam. Nem lehetett attól soha senkinek nyugta! Választásokon mindég vér folyt itten. Hát ijjen lázító az, édes fiam, tudod!

Bass Menyhért arca földerült, mintha váratlan ajándékot kapott volna.

— No, majd megcsillapodik! — Szólt. És igen megnyugodva ment be a házba.

X. FEJEZET.

A Bass-portán kialudt az élet mécse. Menyhért már csak enni járt haza. Hálásra szinte rendszeresen kimaradt. Az asszonnyal nem beszélt. Az se szólt. Egy kenyéren, egy födél alatt úgy húzódtak meg, mint két ellenség. A házasság közibükvetett konc lett, melyről mind a ketten egyforma dühhel akarták lerágni a jogok és hasznok falatait.

Azonban egyiket se hizlalta, amit lenyelt. Menyhért úgy ődöngött a hideg-konyhás, szanaszéjjel ház környékén, mint valami kárhozott lélek. Legszívesebben torkonragadta volna ezt a konok, szájszorongató asszonyt, aki eleven temetője lett minden cselekvő mozgásnak.

De az nem neszezett. Csak ült naphosszat az anyósa mellett a sutton, mint az álomkóros. A főzést egyszerűen beszüntette. Delet ha húztak, lámpást ha gyujtottak, nem terített senki. Meleg étel nem került az asztalra. Az ember bicskával, tányérral nekikészülődése felett közömbös értelmetlenséggel nézett el Veron. Egyedül az alvásnak élt. Napestig be nem telt vele, hogy végül a vénasszony is megsokalta. Aszott agyában felhunyorgott a vackát féltő öreg-állat nyugtalansága.

Egy délután odaszólt a gubbaszkodónak:

— Te, lányom! Decsak mégis nem jó lesz ez így!

Veron nem felelt. Meg se moccant a kemence padkán.

Az öreg tovább duruzsolt.

— Lásd, egy hete tisztát se vettél. A kontyodat is görbén raktad. Lesír az a kendő róla. Mit mond aki látja? Nem így kell azt egy asszonynak, aki tart magára!

— Bánomisén! — Vetett a vállán Veron.

Anyó nagy, öreges szörnyülködéssel esett rá.

— Bánodiste..! Ó gyönyörüm! Bánni kell bizony!

— Bánja aki vétett! Bánja az a...

Nem talált hirtelen szókat az ura megnevezésére. Nem akarta mondani, hogy a »*kend fia*«. Gyanus emlékű szó volt ez köztük. Mit verje föl vele a jó, bárgyu poshadást?

Elfordult hát, csak intett.

— Hetek óta vendég a háznál. Éjt éjre tivornyáz. Azt lássa a falu, ne az én kontyomat!

— Amért ő csálra megy, neked nem muszáj hajszra! — Okoskodott anyó. — Ha már eccer így parancsolta ki az Uristen fiam!

Veronból kiloccsant egy kurta kis nevetés.

— Uristen...! — Legyintett. — Az én Istenem aludt, mikor engem a világra szültek. A magáé meg csak nézte!

— Máriaszüzanyám..! — Vetett keresztet a rémület az öreg asszonyra.

Veron keserűen bólintott.

— Az! Mária. Csak babonáskodjék! Arra jó a pápista hitük!

— Ó, te pogány! — Sivalkodott föl a vénség. De aztán leeresztette két aszott karját. Értelme elfutott a saját gondolata mellett, melynek misztikumával többé nem tudott lépést tartani. Szikkadt szemével hunyorgatva mondta:

— A babona vétek, hanem azért aki tud, segitsen magán!

Fontoskodva rágta sárga ujját.

— Bizony édes fiam! Rontás érte azt a...

Most ő akadt el. Nem jutott eszébe, hogy szabad nevezni a fiát, hogy amannak se fájjon, ő neki se ártson.

Rékli ujjához dörzsölte az orrát és továbbszátyárkodott.

— ...mert azt megbabonázta valaki édes fiam! Mert van olyan szúrósszemű elég! Nem volt az ijjen! Le kellene róla venni a rontást. Majd visszfordulna! De te csak hagyod!

— Bánomisén!

Anyó azonban belejött. Nem engedte elnémítani magát. Buzgón szitálta a szókat.

— Bánod bizony, fiam! Bánni köll azt! Bánni! Sütni-főzni, kedvét keresni. Olyan tudod az ember, hogy ott szeret, ahol jobban mén sora! Mért hagyod el magad? Persze, hogy a másikhoz húz, mikor az

szebb is, kivántatósabb is, mint te édes lányom! Ez meg a te hibád, Veron! A te szégyened! Kinevetnek, meglásd!

Az asszony nem felelt, befelé fordult a padkán. De már nem aludt. Égő szemmel meredt maga elé. Ha szólt hozzá anyó, összerándult, mint aki lázból ébred. Tekintetében ködösen, belülről felszállt gondolat-felhők uszkáltak.

Abba, hogy az urával megváltak, beletörődött. Hanem hogy az ember most más némber ölében meg is lelje azokat a gyönyörüségeket, amiket az ő hüvössége adni nem tudott, ez a lehetőség lealázta, vérig korbácsolta az önérzetét.

Egy cifra is — több lehessen mint ő! Mert nagyobb örömre való! Kivántatósabb! Férfit megragasztani, szoknyához kötni értőbb! Hiszen így homlokára van égetve a csúfság! A tegnapos nyálas menyecske és az első, kamaszból legénnyé-ölelkezett fattyú is képébe nevethet sajnálkozás helyén? Hiszen így rá van irva, világ szájára adva, hogy asszonynak semminél semmibb? Nevetni való rongy, idő előtt mázna vénasszony legyen belőle?

A gondolatra fejéhez kapott. Lerántotta róla a kendőt. Hangtalan, repesztő gyűlölettel tiporta a sarka alá.

Mire anyó újból előkerült, megfésülködve, tisztába öltözve guggolt a zsámolyon.

A vénség hunyorgott. Úgy tett, mint aki nem lát semmit. Lassan tűzrakáshoz kezdett. Közben folyvást motyogott:

— No..! Gyere te sindely... Törj hát el, istenátka! Úgy..! Füstölj csak, füstölj! Hadd lássák! Majd még azt találnák gondolni, hogy nincs mit aprózzunk a tejbe! Azám..! Jó krumplistarhonya! Hagymával, csipetkével! Ajhaj, de finom!

Már csoszogott is, hozott egy nagyfej vöröshagymát, megvágta apróra.

Veron a zsámolyról egyre jobban nyiló, fölvillámló szemmel nézte, amint totyogott, rendezkedett *az a másik,* az *ő tüzhelye* mellett, szüntelen szajkózva:

— Ezt a lábast e..! Vagy téged vegyelek..? Gyere no, gyere! Megfől tebenned is. Meg.

— Debizony hogy nem föl, — kapta ki kezéből hirtelen felszökve Veron a féltett babos-zománcos fazekát. — Mire vettem vásárkor, ha mánis le akarja üttetni róla a mázat?

Püff. Odacsapta az edényt, hogy a szele mind felborogatta a kéthetes sublót-papirokat, melyeket a tavaszi melegben özönével szaporodó legyek mintásra pettyeztek.

Elkapta, lerángatta őket.

— Nesze! Erigy! Eriggyetek a nyavajába, sok piszkos nyavaja! Te is! Te is! Pfuj! — rökönyödött el egyszerre, mint aki előtt csodaszörny bukkan föl. — Por-púzsa..! Uramfia! Egész rakás!

Már nem látott, nem hallott. Két leványadt karja járt, csépelt, hadart, mint a motóla.

Az első cselekvő mozdulat után olyan vad erővel rohant bele az elutált munka kedve, hogy legszivesebben letépte és újból fölépítette volna ezt az egész pókhálóba kötött, nyűvekkel meglepett, elátkozott házat. Nem a birtok-szaporító kedv, maga a *dolog* gyönyörűsége miatt.

Ahogy az állványokat veszett sikárlással lesúrolta, dűtött, borogatott, csapott, vert maga körött, egyszerre el se tudta képzelni, hogy is ülhetett hétszámra ölbetett kézzel, kócosan, mosdatlanul, mint valami beteg állat?

Minél nagyobb piszkot, mentől nagyobb istállót keresett, hogy lássa a keze után felsárguló deszkát, megcsillanó üveget, feketére bársonyuló tüzhely-lapot. Azt se tudta, melyikhöz kezdjen hamarabb. Egész megszelesedett.

Hogy anyó a lába alatt sertepetélt, csak ráripakodott:

— Mit ugrál itt nekem? Ül a kuckóba?

Kikapta a vénasszony kezéből a tálat és beleforditotta a moslékos dézsába.

— Majd még mit? Maga dirigál abban, hogy mit főzzek! Tokányt csinálok, arra éheztem.

— Jó, jó! — Iparkodott minél távolabb az öreg. — Tőlem csinálhatsz! Tőlem...

Sóhajtott és megadólag ült a kuckóba.

Megértette, hogy a szerepek megint visszacserélődtek s hogy az első mozdulat, az első kalapácsütés, a kefe első sikárlása végetvetett itt az ő uraskodásának is. Amint szerét tehette, kitopogott. Elő se került estig.

A menye zsörtös szóval fogadta:

— Mármeg hol járt? Fejésnél se látom, mosásnál se látom! Sehol, ahol a dolog!

Szigorú tekintettel mérte végig a szipákolót és a nézésében föléledt felsőbbség volt.

Íme, mégis különb annál..! Mert az ő szorgalma túlélte teste-lelke kinos halálát! Mégis dolgozik. Nem ejti el magát!

Anyó alázatosan guggolt a zsámolyra. Onnan próbálta visszaédesgetni az elmult hetek darab-szalonnás, karaj-kenyeres jóbarátságát.

— Ó, fiam, — mondta szemöldök-emelintve — házon kivül is csak rádgondoltam azért! Mert tudod-e, mibe jártam fiam?

— Bánomisén!

Már szelidülten hullt Veron felelete. Sőt, kemény kék szemében mintha az élet mindennel-törődő kivánciságából is lobbant volna egy sugár.

— Minagydolgot tett hát?

— Mit? No, csak azt fiam, hogy leveszem a rontást!

— Kiről?

Fölösleges kérdés volt, Veron el is röstelkedett. Megfordult és parazsat öntött a vasalóba. De a szeme járt, a füle itta a hangokat. Egy-egy pillanatra még a keze is elállt.

Anyó kenetesen szólt, ezúttal bátran vágta ki:

— Az uradról!

— Nekem nincs uram. Nekem csak volt.

— Majd lesz megint!

A vénség olyan huhogva, olyan titokzatosan énekelt föl, hogy Veron megrezdült. Gyorsan rakta ki kezéből a fia vasalatlan ingét. Odament.

A két asszonynak összeakadt a szeme. Lélekzet-elfojtva meredtek egymásra. Anyó nagyot csámcsogott, mintha láthatatlan ízes falatot nyelt volna. Hóna alá nyult s egy vörösesbarna tojást szedett ki onnan.

— Tudod-e, mi ez?

— Tudom, mert látom.

— Hát nem látod! — Bólintott amaz sötéten, hogy Veronnak hátába állt tőle a hideg. — Nem tudja azt lábonjáró ember, azt csak Belzebub tudja! Azt csak Tindur-manó tudja, meg a Sellők hét lánya tudja, hogy mi ez itten! Azok látnak belé a Lidérc tojásába! Más nem.

— Lidérc..! Hátrált el Veron a szóra, amivel gyermekkorában ijesztgették az iskolából hazáig a pápista fattyak.

Érezte, hogy komor, rejtelmes titok előtt áll. Rángatózó szájjal ismételte:

— Lidérc!

— Az fiam! Az. — Hagyta helybe a vénség. — Hold-pénteki fekete tyúk után esett. Hónom alatt költöm, éjt-napot melegítem, átkommal töretem, bosszúmmal elverem, aki ellenetek vétett! Ráeresztem a Lidércet, ha kikél, a Hét Sellő-lányok nevében. Köpj ki! — Rivallt hirtelen a menyére, hogy az majd nyavalyás lett az ijedelemtől.

Aztán visszatemette fonnyadt husába a tojást.

Veron mellében nagy, széles érzés kezdett bontakozni. Valaki segít, a másikat, a bitorlót, a cifrát megalázni..! Valaki a régi hites-társát, a nagydolgút, az egyenes úton járó, igaz, becsületes emberét igéri vissza neki! Úgy, amilyen volt, mielőtt a világ sarkaiból fordult!

Szemei megrévedeztek és kapaszkodó reményében újracsendültek anyó szavai:

— »Nem tehet róla... Nem ilyen volt! Megrontották!«

Csakugyan..!

Ujjakon lehetne kiszámítani azt a napot, mikor a változás történt. Egyszerre! Egycsapásra! Azóta ilyen kicserélt, ilyen istenátka! Ez az öregasszony mégis, az anyja! Mindenkinél jobban ismerője!

Igen, ha nem volna hibás azokban a gyalázatokban, amiket átéltek! Igen, így, ezt tudva, még meg birna bocsátani is neki! Még urának is ösmerné újból! Még szeretni is képes volna! Jobban, mint azelőtt! Jobban a halálos ágyból fölgázolt betegnél! Jobban a megint megtalált kedves jószágnál, jobban a maga gőgjénél, ridegségénél is!

Most már értené, hogy kell megfogni, magához kötni kapavágásig, örökösen! Tudná, hogy kell a vérét megjátszatni, színt mutatni, mintha maga is égne a nagy égő kedvével! Olvadozva, búgva a hitvesi ágyban!

Ó, ha azt még egyszer szeplőtlenné tehetné valami csuda-hatalom!

A fájdalomtól szinte eszelősen nézett a fogatlan vénségre, aki úgy ült ott a sötét sarokban, behullott szájjal, mozdulatlan kisértetiességgel, mint valami fekete bálvány. Viaszosan fénylő arca, elváltozott tekintete hitet sugárzott belé.

Mért ne lehetne egyszer ennek is igaza? Sokat élt, sokat látott! Az urát is maga mellől temette.

Befordult a tiszta-szobába és nagy nyaláb ván-

kossal jött elő. Puha pehelyfészket rázott a kuckóba. Beletakarta, párnázta az anyósát.

Az csak hagyta forgatni, kényeztetni magát. A szeme se rebbent. Estére, hogy megfőzött Veron, neki osztott elébb. Bőven, tetés kanállal.

Menyhérten nem mutatkozott változás.

Anyó, mint valami orákulum, bólogatott puha trónusáról.

— Ki kell várni a sorát fiam! — Mondta kijelentésszerű méltósággal.

Majd tűt hozatott és balkézzel kitépett Veron hajából egy szálat.

— Fűzd a tűbe, varrd el az ingében!

Kezdtek a házban különös dolgok történni. Menyhért egy reggel szöges-borsót lelt az ágya elé hintve. Máskor az ásó virradt kint az udvaron, tövig a földbe vágva. A hetes mindenre esküdött, hogy holdpéntek éjfelén az asszonyát a keresztúton látta. Aztán meg a temető árkában szedte a füvet.

Hogy egy alkalommal Menyhért déltájt került haza háromnapos mulatozásból, holtrészegen, Veron szájáról lassan lekeseredett a biztosság. Ingerülten vetette oda a sarokban majszoló vénasszonynak, aki három tányér ételben válogatott éppen.

— Elfogyok én addig, mire az a Lidérc a tojásból kikél!

— Jó, — bólintott anyó és odahordatta maga elé a sok füvet. — Szedd össze fiam! Itt a zöldet, itt a sárgát! Tégy mellé pirosat, fehérsallangosat. Szálat szál után. Egy a másra rendre. Közbe mindég mondd, hogy el ne vétsd! Főzd meg.

Mikor Menyhért kijózanodott, tejfölös csirke és sós hús várta. Az asszony maga szolgálta. Szótlan volt ugyan, de olyan sürgölődő, mint aki menyegzőjére készül. Néha ki-kiállt levegőzni. Halántéka forró volt és veritékes. A szíve úgy zörgött belül, mint

valami ládába zárt kődarab. Nyelve is hozzátikkadt a szájpadlásához, hogy alig birt nyelni.

Az ember ügyet se vetett rá. Evett s a kancsóért nyult.

Veron előtt most egy pillanatra elsötétült a világ. Becsukta a szemét, úgy hallgatta, hogy jár az ura nyeldeklője, mint a huzóskút dugója. Számolta a kortyokat.

Menyhért hosszan ivott.

Majd fogta a kalapját, botját. Elment, mint máskor. Azt se mondta: beföllegzett.

Veron dermedten bámult utána.

— Visszagyün, — ütött le az állával szilárdan anyó.

És fakó, fojtott hangon értelmetlen szókat kezdett duruzsolni.

Veront a kapu elé is kiverte a kínzó szorongás. Halálos nyugtalansággal leste az urát. Hol benyilalt, hol kirohant. Sehol se lelte helyét.

Hirtelen, mint a förgeteg, rontott a vénségre:

— Gyün, gyün, gyün! Most fordult le a sarkon!

Azt se tudta, hogy mijét vesse hamarabb ölébe ennek a csodatévő, ennek a megváltó asszonynak, akit ő úgy lenézett valaha s aki pedig ekkora rengeteg hatalmú!

Menyhért csakugyan hazajött. A kaput is bevágta. Csizmája megkoppant a kövön.

A két asszony összevillant a petróleumlámpa sárga fényében.

Vártak. Hallgatóztak.

Veron szívére szorította a kezét. Figyelve dermedt a kint gomolygó sötétségbe.

Az udvarban csend volt. Semmi se mozdult többé. Nem birta tovább.

Fölkapta a lámpást és magasra tartva, kivilágított vele.

Aztán hosszan, elnyujtva felsüvített, mint a lélekjelző kutya. A lámpás kihullt a kezéből.

Arccal földreborultan, kinyulva feküdt az ura a garád előtt. Hörgött, mint a haldokló.

Aztán valakik jöttek valahonnét. Elnyílt szemű, sárga-arcú, szótlan emberek. Az elesettet felfogták, bevitték. Lezökkentették a bonttatlan ágyra. A baromorvos, akit a fiú álmából ráncigált ki, fejét ingatta, mig eret vágott.

Azt mondta halkan:

— Megétették . . !

Menyhértnek nem volt annyi ereje, hogy beszéljen. Csak a szeme fehérjét forgatta fel, tiltakozva az örök csúfsággal fenyegető föltevés ellen.

Hajnalra, mire az élet gyöngén visszatért belé, a hetest hivatta.

Veron megcsukló vállán keresztülnézve szólt a legénynek:

— Holnaptól beállsz a konyhára. Te főzöl ezentul.

Veron meggörnyedt, térdei meginogtak. Úgy maradt ott támolyogva, mint a kivágott fatörzs, melyet már nem tart a gyökér. Majd fáradtan a ládához botorkált. Elővette vasárnapló nagykendőjét és hangtalanul, egypendelyben, ahogy jött valamikor, csöndesen elindult, át az udvaron.

Anyó kerek szemekkel meredt utána. Ijedtében belé-felejtkezett a marasztalás. Még a karját is elejtette.

A lidércfojás tompa csattanással loccsant szét a kövön.

XI. FEJEZET.

A nyár tüzes szekéren hajtott. A nap olyan forrón sütött, hogy ember-állat majd ledobbant tőle. Eső nagy ritkán esett, akkor is több kárt tett, mint hasznot. Fákat tépő viharok törtek számára utat. A jég kétszer dézsmálta végig a határt. Aratásra a szem megszorult, alig adott kenyérre valót. A cséplőgép körött egy-két sovány kazal szégyenkezett árván. Mogorvaképű parasztok szótlankodtak mellette a tarlón.

Az Obsté sárga homokfutója a falu felé tartott. A jegyző a lovak közé csipett, nagy iramodással játszadozva meg az elunatkozott kedvét. Még ma egész nap dohogott mellette Bass Menyhért! Vizsgatta, számadoltatta, kölletlenkedett vele.

Hogy a tarló már mindenütt fel van törve, csak az Obsté várja a jószerencsét! Meg, hogy a tej-pénzzel harmadik hónapja nem számolt el a jegyzői ház úrnője!

Mintha nem anélkül is épp elég baja lett volna a hölgyekkel otthon! A két nő szüntelen síránkozott a városi élet és szórakozások után. Perbeszálltak sorssal, egymással, de főleg vele. A veszekedés ki nem fogyott a házból.

A gazdaságban egyre-másra három tehén fordult fel. Azok miatt is vele morog ez a medve! Mintha bizony ő adott volna nekik zöld lucernát enni! Vagy mintha a jószívű Gyorgye csak azért lakatta volna jól a komisz bestiákat, hogy felfuvódjanak és megdögöljenek! Talán ő tehet arról is, hogy Gyorgye eladta a termést s véletlenségből elfelejtett vetőmagot hagyni?

Hajtott, hogy ne hallja a rosszkedvű ember zsémbelését.

De abba nem volt olyan könnyű beleszakítani a szót! A hivataloskodásban még csak lehetett »*okosan*« beszélni vele, hanem ahogy a padló és kultura kifogyott a csizmasarka alól, mintha kicserélték volna! Egyszerre kikönyökölt belőle a paraszt. Harsány szitkozódásokkal cibálta le a szenteket az égből és megakadt a szeme mindenen, ami a földből kicsikart kenyeret veszélyeztethette.

A jegyző végre is megelégelte a gáncsoskodást. Odalökte duzzogva:

— Mamika nem zsidó, hogy számoljon, mint valami boltos! Ha ideje lesz, majd elszámol! Most élni sincs kedve. Ez a piszok falu az oka. Itt megposhad mindenki. Sehol semmi disztrakció a hölgyeknek! Egy kis élet, egy kis elevenség!

— Annak is a falu az oka, hogy az ugar még mindég nincsen beforgatva?

A jegyző nagyot húzott a rudasra.

— Abszolut! Gyorgye nem tehet arról, hogy szabotálnak ezek a pimasz bolseviki parasztok! Mert mindben egy Trocki bujkál, én mondom magának!

— Bujkál a nyavaja — dörmögött Menyhért a pipája mellől. — Kézbe kell azokat fogni! Ember kell rá, nem pojáca!

De a másik már beleszeretett az ötletébe. Szívósan védelmezte:

— Hát mi az, ha nem szabotálás, mikor csak úgy tetszik nekik az Obstéra sétálni, ha otthon, a földjükön éppen semmi dolguk? Nálunk meg aztán amerikáznak. A gazdakör az oka mindennek! Ott szítják lázítják egymást ellenünk. Ott beszélik meg, hogy mivel károsítsanak meg minket! Az a Moszkvájuk a bitangoknak! No majd én segítek rajtuk! Abszolut!

Menyhért nem felelt. Dühös pöfékeléssel fordult ki a földek felé. Amint az Obsté kopasz határát elhagyták, a táblák frissen forgatva bársonylottak

előttük, a faluig. Ezek tulajdon-földek voltak; bezzeg akadt számukra munkáló kéz!

— Megette a fene! — Dünnyögte a fogai közül.

A postaház elé érve a jegyző felszökött az ülésben. Hirtelen hátra rántotta a gyeplüt.

— Megvan! — Kiáltotta olyan kiszélesedett kedvvel, hogy Menyhért meghökkenve nézett rá.

— Mi van meg?

De amaz odalökte a gyeplőt. Törtetett lefelé a bricskáról.

— Lilly! — Mondta lelkendezve. — Lillynek bodegája volt Bukarestben. Az ért a dologhoz!

Már a kapunál állt, onnan intett vissza megnyugtatólag:

— Csak nem kell haragudni! Elintézek mindent! Parasztot, bolseviki-tanyát, bízza rám!

Egy szökéssel benttermett a kapun.

Menyhértnek nagy kedve lett volna utánairamodni és elkapni az ingefarkát, annál fogva visszacibálni, mint valami csinytevő kölyket. De az idegen ház jó bástyája volt a szökevénynek, oda nem ért utána a keze.

Keményet pattintott az ostorral, hogy a két zabon tartott fajcsikó fölágaskodott rá és táncolva, begyeskedve futamodtak meg.

Az utcába kanyarodva majd elütötték a vén Dombit, aki lassan cammogva harántolta az útat.

Az öregember hátrált, elfordította a fejét. Hanem mikor a veje az átellenes portán ledobbant kaput nyitni, hosszan, sóvár szemmel nézett a sárga bricskára. Aztán ütött egyet vékony gém-nyakával:

— Takaros holmi!

Azzal tovább botorkált.

Menyhért zivataros kedve a maga udvarán se csillapult. Az aprójószág vályúja kiborulva, a szárnyas a virágoskertben, a disznók éhen sivalkodtak, mintha máris torkukon forogna a kés. Minden zugban szemét,

piszok, rendetlenség, hogy az embernek megkóvályodott a gyomra tőle.

Tavasz óta, hogy Veron elment a háztól, napról napra látja ő ezt a szemetet gyülni! A hetes ugyan csontig-bőrig hajszolta le magát, Lajos is letett a kiszolgálatról, de mióta befogott a dologidő, senki se ért rá itthon pepecselni.

Anyó csak a szájával pótolta a megvált asszony örökös munkáját. Amellett gyanakodásával, árulkodásaival egyszer majd hogy kötélig nem keserítette a hetest is, az egyetlen élő lelket, aki még mozdított valamit ebben az átokvert házban, mely alól mintha kifogyott volna a fundamentum. Süppedt, mélyült lassan a bitangságba.

Menyhért dacosan fordult el. Nem akarta nézni amit látott. Betámasztotta kővel a kaput és ment az istállóba.

A szalma-ágy előtt Sándor hadonászott az öregasszonnyal:

— Mama már megint kobzott!

— Szakadjon le fiam tőből a két kezem, hə nyúltam valamidhez!

A legény dühösködött.

— Már pedig akkor leszakad! Mert mind szétvan a trózsák! Tán azt hiszi, hogy idejár a tyúk tojni? Nem jár az ide! De még meglássa — lógatta meg öklét a feje fölött — egyszer magam hagyok itt kendnek valamit! Hogy legyen mit kobozni!

Menyhért várta a csata végét, nem akart beleelegyedni. Ismerte az anyját! Arra a tempójára is emlékezett, ahogy gazdálkodott. Csak ki nem adni! Csak megtartani! Ahoz értett. De szaporítani nem tudta az apai vagyont. Egy krajcárt százszor a fogához vert, a cselédet koplaltatta, így szoktatta ő maga a lopásra, hogy aztán éjjel se legyen nyugta az örökös gyanútól. Forgatni, vállalkozni, merészen bevágni, arra nem volt semmi tehetsége.

Most ugyanez a hátramenő gazdálkodás vonult be ide, az életnek ebbe az elomlott partjába is!

Hogy amazok szétváltak, odaszólt a szajkózó vénasszonynak:

— Ugyan mit jár a szája mindég? Hogy ragadna le egyszer! Mért ordíttatja azt a disznót? Ha sokalja a dolgot, fogadjon maga mellé valakit!

— Jó, — motyogott megszeppenve anyó. — Jó, ha akarod fiam! Ha rászánod űket..!

— Mit? — Förmedt türelmetlenül az ember.

Anyó pislogott.

— A disznókat fiam! A disznókat! Mert minden egyik tolvajra rá kell szánni egyet! Hát énnekem mindegy — tette hozzá. — Tőlem hizlalhatod a félfalú minden naplopóját.

Tudta, hogy dühiti a fiát ezzel a kotyogással, amiért a tromf nem is szokott elmaradni soha. Azért mégis kimondta. Meg nem állhatta, hogy ki ne mondja.

Menyhért csakugyan nagyot szitkozódott.

— Hagyná meg a szent valahány vénasszony van a világon!

Anyó tipegve pipiskélt a vihar elől, mint a megriasztott gyöngytyúk.

A kúthoz érve okosabbat gondolt, megfordult.

— Te, — nyújtotta nyálazó hízelgéssel. — Ne neszezz mán! Mondanék egy ujságot inkább!

— Mi az no! — Rugott félre Menyhért egy tört fazekat. És fölfigyelt.

A vénség feltartotta száraz mutatóujját.

— Hallsza ni..! Gyün a csorda!

A kapu előtt csakugyan felbufogott a tehenek haza-köszöntése. A kerítés meglódult. Valamelyik állat a hátát kefélte rajta.

— Hogy az ördög bujnék a kend ujságjába. — Dohogott Menyhért csalódottan.

De el is hallgatott mindjárt. A kapu előtt harsányat bődült a tülök.

Ezúttal igazán az ő kapuja előtt!

Valami jó, belső könnyülés terült szét az ember mellében. A haragját mintha lefujták volna. Elmosolyodott.

Lám-lám..! Mégis hajlik a nád a széltől!

Indult derüsen az istálló felé. Anyó azonban felbátorodva a fia kegyesebb kedvén, nem sokat kertelt, hanem útját állta.

— Hová mész ugyan hová? Majd bekötöm én a teheneket!

— Tehén! — Legyintett Menyhért. — Aztán a bikával hogy birna?

— Ó, — hadonászott az öreg. — Azért egyet se lépj! Hol van az mán! Hol van mán az a bika!

Az ember nagyot döccent, megállt.

Anyó válla közé kapta a fejét. Hunyorgott.

— Megvált az fiam! Magától! Tennap haza se gyött!

Menyhért felprüszkölt és sebesen tartott a kapunak.

— Marci te!

Napszívott fej ütődött be a kisajtón. Két esett váll húzta be a többit. Cingár, görbe paraszt alázkodott Menyhért elé kalapgyürkélve.

Az ráhökkent.

— Nem téged híjtalak én! Marcit szólítottam.

— Azért gyöttem, — mórikálta magát a paraszt esetlenül.

— Hát Marci..?

A jövevény megvakarta borzas tarkóját.

— ... az úgy volt tudja, hogy kihajtotta vólna még a tarka-marha legelőjire a fehér-csordát. De se Isten, se jónap..! Csak düjjeszti a szemét. A bika megen ahogy látná a vereset, hát neki! Ellökte

Mondok: megtiporja ez! Így oszt' beleszóltunk. A kutyák is.

— A jóreggelit, ne aprózd te! — Türelmetlenkedett a gazda.

Amaz bólintott és fordított egyet a süvegén.

— ... hát, engem fellökött, egy kutyát megontott. Azzal usgyi! Marci utána. A lápba. De nem lehet beszílni azzal! Bevette magát egísz.

— Marci?

— Há! A bika! Most ozt' ennyibe maradt. Mert a Marci aszondja, hogy igaza van a bikának. Lerakta a tülköt, hogy ü se..! Nem keveredik aszongya.

Az ember nagyot nyelt, még a szeme is megkoppant bele. Aztán csak intett.

— Ott köszöntsön rá az ítélet napja.

A csordás indult. Ráripakodott.

— Te pedig hazahajtod azt a cudar dögöt!

— Há! — Tiltakozott a paraszt rőkönyödve. — Sze' nem hallgat az ínrám!

— Verd a karikással!

— Igen instálom.

Ez a jó, hajlongó alázat végre visszasimította a berzenkedőt. Utánakiáltott a kapuhoz érő csordásnak.

— Megállj te! Honnan tudtad, hogy nekem dudálj?

A paraszt szélesen elsomolyodott a leereszkedésre. Kurtán vonogatta a vállát.

— Hát nízze..! Maga a bíró, most maga parancsol. Szegínyember vagyok én! Mit bánom én, hogy kinek fizetjük az adót..?

Bass Menyhért szája íze mintha megsavanyodott volna.

Megfordult, indult a ház felé.

A pálánkon az amerikás menyecske könyökölt. Incselkedve kiáltott.

— Ó, be kényes, ó, ó! Mióta itt lesem, azt' meg se látja az embert!

Menyhért nem felelt. Továbbindult.

Az asszony hangosabbra fogta hát a kínálkozást.

— Tán biz az ingére kényes? No ugyan lehet is! Jó vászonból szűtték, csak lesárgult e kicsit. Kicsapatom hamuzsíros vizzel, ha átalmegyek!

Menyhért vissza se fordult. Vállán át lökte hátra a szót:

— Mész ám az anyád kínjába!

És bevágta a konyhaajtót.

XII. FEJEZET.

A postán már égett az olajlámpás. A szük kis helyiséget zöldes világosságba derítette a tejüvegharang. De csak a kerítés rácsáig. Azon túl sötétbe süppedt a várakozók szöglete. Az ügyes-bajos emberek megrekkentek, mint mély part fenekén az iszap.

A Morse-gép halkan berregett, kattogott, a külső világban lüktető munka szimbólumaként. A postáskisasszony, sovány, barna nő, unottan csapta be a a regény födelét. Orrig hasított nyúlszáját szipákolva vonogatta meg. Egy rosszul végződött történet érződött ki egész csontos valójából.

A rostélyt most megkopogtatták. Fölállt és idegesen rántotta fel az ablakot.

— Tessék bejönni, — szólt ki aztán a kint várakozó tanítónénak, aki rendes esti vendége volt. Napról-napra együtt állították maradéknélküli egésszé a falu oknyomozó történelmét.

A tanítónét azonkívül még egy erős mágnes is húzta ide. Az érkező lapok. Elaludni se tudott volna, ha a világot, mely őt úgy idefelejtette, mint valami gyorshúzású madár a kipottyantott tollát, nem követheti a nyomtatott betűkön át veszett iramában.

Az asszonyka betopogott. Szerényen fejtette le

magáról szürke hárászkendőjét, mely jól fölfért gémberedett csontjaira a hűvös szeptemberi estében.

— De nem zavarom, drágám? — Kérdezte a lányt, míg sóvár ujjai máris a zsákmány közt motoszkáltak.

Amaz felelni is unta. Egy csomag papirpénzt, elhasznált sürgöny-szalagot hozott. Nekifogott a ragasztásnak.

— Még azt mondják, hogy a pénznek nincs szaga! — Szólt kurta orrát fintorgatva, bosszusan.

A tanítóné félszemmel kisandított egy vaskos ujságból.

— Rosszkedvűnek látszik, drágám!

A lány durcásan vetett a vállán.

— Hogyne! Mozijegyet kaptam és nem mehetek. Ó, pedig az a Psilander..!

Szeme egyszerre fölragyogott. Így élettel az arcán, nem is volt olyan csúnya.

A tanítóné megérezte, hogy ez az az első pillanat, mikor abba kell hagynia a folyvást megszakított betűlopást. Kicsit fanyarul felelte:

— Tíz esztendő előtt láttam Váradon és azóta meg is halt. Mit gondol, szivem, micsoda darabokat hoznak ide?

— Maga mindent leszól! — Duzzogott a másik. — Persze, hogy nem direkt Párisból jönnek ide a filmek! Azért azelőtt ez se volt falun. Szép, hogy valahára velünk is törődnek ebben az istenverte fészekben. Jaj — tette hozzá diadalmasan — maga még azt se tudja, hogy legközelebb kolont alakítunk? Hát az a jegyző, hogy az hogy táncol..! Kész balettmester!

— Csakugyan! — Osont bele az öregasszony az ujságba.

A lánynak azonban társ kellett most, hogy jobban élvezhesse a maga örömét.

— Idehallgasson! — Izgult, kezét a hasábra terítve. — Lesz népünnepély is a jövő héten! Az Erzsébet-ligetben! Sátrak, tüzijáték, meg rulettes ember! Mit szól hozzá?

A tanítóné egérszeme lemondóan búcsuzott el az ujságlaptól. Tünődve sopánkodott.

— Bizony nem örülök neki lelkem! Hamar rákap a nép az ilyesmire! Pedig már se lehet tőlük az ajtót nyitvatartani, fiam! Félni kell a sok részegtől. Mióta szegény Südyt befogták, még a konyhaasztalt is az ajtó elé húzom este! Minap is úgy megverték az ablakomat, hogy majd holdkóros lettem az ijedelemtől! Amellett mindenhez hozzányulnak, ami nincs leszögezve. Régebben akár a bugyellárisomat is kinthagyhattam volna az utcán. De mióta megnyilt az az istenátka mulató, bál bálat ér. Duhajkodás meg veszekedés! A dologra nincs idő. Aranyért se kaptam multkor egy sikárló-asszonyt! Ha pénz kell, lopnak. Nem volt ilyen ez a falu, míg volt, aki vezesse! A gazdakör bezzeg — — !

— Ó, ó! — Villant föl a lány az elégedetlenkedésre. — Gazdakör! Jól adja! Nagyon okosan tették, hogy feloszlatták. Az egy alkalmas helyiség kérem. Nem arravaló, hogy a paraszt-urak politizáljanak benne. Mióta a nagysága vette kézbe, egész modern mulató lett.

A tanítóné felpislogott, keskeny kis arcán boszszusan futottak meg a ráncok.

— Talán a kisasszonyokat gondolja, akik kiszolgálnak?

— Ó, ó! Nem kell olyan elmaradottnak lenni! — Legyintett a lány, száját biggyesztve. — Eleget nyavalygott a világ, hogy végre egy kis vidámsághoz jusson!

Hirtelen fölkelt, a rácshoz ment. Az ablakocska előtt Spiccer könyökölte magát keresztül a várakozókon. Otthonosan zörgette meg az üvegtáblát.

— Nagysádkám? Kaphatnám egy percre az elaggott tisztviselők gyűjtőívét?

A lány már adta is.

— Azonnal Spiccer úr! Itt a tinta, toll, Spiccer bácsi. Tessék!

— Köszönöm! Jó lesz plajbásszal is.

Billegő kézzel három igen izmos, lábonálló számot karózott a papir közepébe.

A lány átvette az ívet, belepillantott és megértően mosolygott.

— Száz lej..? Ohó! Magának megint regálcigaretta kell! Nem?

— Getroffen, — hunyorgott a kereskedő. — Mióta az urak megcsinálták a bodegát, minden tróger ezt szívja. A funkcionárnak beföllegzett.

Benyult és átvette a termetes csomagot. De a lehulló ablakot visszafogta.

— Pardon... Majd elfelejtettem a kis árvákat! Húsz lejt kuporgattam szegényeknek.

A lány kacagott.

— Gyufa nincs, Spiccer bácsi! Elfogyott. Jövő héten emelik az árakat...

— Ezó! Akkor hát legyen negyven. — Biccentett az emberke. — Gyufa nélkül nincs trafik kéremszépen.

A lány kitolta a csomagot az ablakon. A kereskedő eltipegett.

Az ajtóból visszakérdezett:

— Mit hozzon Spiccer a városból? Unberufen, ma bemegyek.

— Szép vőlegényt! — Incselkedett a fekete lány. Majd egyszerre bosszusan rivalt a rostély előtt nyüzsgő várakozókra:

— Mit tolonganak itt? Nem látják, hogy dolgom van? Nem tudnak várni? Ilyen banda! — Csapta le az ablakot mérgesen.

A tanítóné kötelességszerűen azonnal kiemelkedett a lapok közül.

— Képzelje, — szólt tág gyermeknézéssel — mi van már meg a Keletiben!.. Azt mondja, hogy az a lord, az a Karnargon vagy ki, az is odapusztult a Tutankamennál. Mégis csak borzasztó!

A lányt azonban nem érdekelte a halálát túlélt pergamen-király. Csapkodva dohogott, morgott. Megint az ablakhoz lökkent, felrántotta.

— Ki volt az első? Adja ide! No. Ezzel a rongy levéllel kell az embert folyton macerálni! Ehol ni, — dobta vissza az írást. — Nincs rajta feladó! Nem veszem föl. Mondja meg a tiszteletes úrnak, hogy ennyit már megtanulhatott volna!

A tolongók olyan csendesek lettek, mint a megszeppent iskolásgyermekek. Ám a jóviselet se lágyította meg a háborgó nő kemény szívét. Az ablak ismét lehullt.

— Mi van azzal a Tutankamennel?

A tanítóné fenhangon olvasni kezdett.

— Kairóból jelenti tudósítónk — — —

De a másik újból félbeszakította.

— Ugyan hagyja, hagyja! Egy szót se értek! Valamelyik olyan istentelen foghagymásszagú, hogy felfordul tőle a gyomrom.

Kirivallt a várakozókra:

— Melyikőjük evett itt foghagymát?

Nyurga, ványadtképű ember oldalgott a rácshoz.

— Instállom a nagyságát, száraz-bajom van, attól ajánlották.

A lány kikapta kezéből a papirt. A méreg egész elöntötte.

— Persze! Ezért kellett bebüdösíteni a szobát! Mit néz? — Robbant a hétrétgörbült parasztra. — Hát nem megmondtam, hogy nincs utalványfizetés? Nincs pénz. Talán majd én csináljak? Nem? Akinél utalvány van, az mehet!

Az iroda egyszerre kiürült. A Morse-gép unottan percegett. A lány megenyhülten babrált fiókjában. Aztán hirtelen kiejtette kezéből az itató hengert. Ijedten nézett hátra.

A tanítóné felvisított, mintha kígyó csapott volna az arcába az ujság lapjai közül. Apró, fonnyadt kis arca, a szája mozgott, mozgott, mintha valami roppant fojtó falaton fuldokolna.

— A terminus, a terminus..! — Motyogta fejbevert kábulattal.

És rámeredt a szemközti falra, mintha titkos jeleket olvasna le róla.

A lány hozzásietett, aggódva kérdezte:

— Mi van azzal a terminussal? Micsoda terminus? — És sürgetve megrázta az öregasszony erőtlenül lefüggő kezét.

Az megrándult, a két báva szem, a vacogó száj, az egész kis miniatür embergépezet gyorsan mozgásba rebbent. Szeles, fejetlen kapkodással tépte magához kendőjét, pápaszemét.

— A vizsga..! Holnap délelőtt a vizsga! — Kiáltott föl egyszerre viharos hadonászással. — És nekem az ujságból kell megtudnom! Nagy Isten! A könyveim! Kocsi! Honnan kapok kocsit, amelyik bevigyen a városba?!

A lány előtt kezdett derengeni. Napi robotokban megkérgesedett asszonyszívébe szánalmat melegített ez a rácson beszivárgott közeli nyomoruság.

— A kocsi végett ne aggódjon. Kapom a kabátom, szólok Spiccernek. A városba készül, magát is fölveheti.

— Ó, fel! Ó, fel! — Tördelte kezét a rémületén vajudó. — Megférek én, meg! Kis hely kell már nekem!

— Gyerünk! — Indult gyakorlati cselekvésre a fiatal. — Előre néni, ne féljen semmit! Beszólok a

mester úrnak, hogy zárja le a postát. Készítsen össze mindent, én majd csak a kocsival jövök!

A kettő szétvált az ajtóban.

A tanítóné dideregve vágott a sötét útnak. Otthon gyertyát gyújtott, forgatagos sietséggel fölrántotta fekete lüszterruháját. Aztán egy nagyocska skatulyába belehányta a könyveit.

Az utolsónál megtétovázott, visszavette. Kalapban, kesztyűsen a gyertya alá bujt vele. Riadt egérszemei mohón legeltek le még néhány sort. Nem jutott az értelméig, amit olvasott, de a szederjesre sápadt, szikkadt ajkak azért folyvást motyogtak.

A ház elé szekér döccent. Valaki megkopogtatta az ablakot. Erre a többi közé dobta a könyvet, lezárta az ajtót és lihegve kifutott.

— Itt vagyok, itt! — Szólt lelkendezve. És nagy iparkodásában kishíjján a lovak közé cseppent volna.

Két izmos marok ragadta meg, tette föl a szaglyába.

— Maga az, Bass Lajos? Ó lelkem! Áldja meg az Isten magukat!

A szekér elindult. A lány a gyalogjáróról kiáltott föl búcsúzóban:

— Meg ne fázzon! Sok szerencsét!

Már nem hallotta. A vastag sötéten át csak bámult, meredt a város felé, mintha a végzet fekete palástját bontaná a szeme.

Spiccer és Bass Lajos csöndesen tárgyaltak. Nyugodt hangjukkal próbálták megnyugtatni a kései utast.

Az asszonyt úgy döcögtette a félelem belső vacogása, mint a lázbeteget.

Lajos kurta bólintással fejezett be valami előbbkezdett beszédet.

— Hát bizony igaza volt Spiccer úrnak az ügyvéddel. Ez bezzeg nem sokat tréfált, hanem az elevenébe vágott! Ügyes ember, látszik, hogy bíróból vedlett, az Isten tartsa meg! Így legalább nem húzhat-

ják tovább a dolgot. Tárgyalásra kerül mielőbb. Végre, hogy ennyire vagyunk!

— Úgy, úgy! — Felelt a kereskedő szapora fejbillegetéssel. — A fiú hozza helyre, amit az apja vét. A szegény zsidó örül annak, kérem. Szivesen segít a dologban. A kölcsön? Avégett se aggódjék semmit!

— Az szent, hogy pénz nélkül vissza se jövök. Nem lehet ezt tovább nézni! — Dohogott a fiatal. — Mint a barmot, úgy nyúzzák őket. Robotba! Mikor pedig égeti őket a dolog! Maguk földjén nem is vetettek!

Az öreg bólogatott.

— Lesz pénz, lesz! Spiccernek jó összeköttetései vannak. Majd meglátja.

A kis hídhoz értek. A rossz úton csak lépésbe haladhattak. A két férfi elhallgatott. Lajos a lovak közé fordította a fáklya bádogellenzőjét. Soká poroszkáltak így, hangtalanul. Spiccer összébbhúzódott a rögtönzött hátsó ülésben, hogy az öregasszonynak több helye maradjon. Olyan csöndes, mozdulatlan volt a csöpp teremtés, hogy amazok azt hitték elaludt.

De egy fordulónál, mikor a szél megint félrebillentette a fáklyát, a kereskedőre két rémült gyerekszem nézett végtelen ijedelemmel.

— Spiccer úr, az Isten áldja meg, mondja már, hogy megy románul a »*végezni*« ige összetett multja? Tegnap még tudtam, mint a vízfolyás és most sehogy se akar az eszembe jutni!

Lajos hátrafordult a bakon. Derüsen szólt oda:

— »Am terminat.«

— Am terminat! — Kapott levegőhöz az asszonyka. És újból visszahullt előbbi némaságába.

Spiccer rácsudálkozott a fiatal gazdára.

— Maga tud románul?

Lajos elmosolyodott.

— Bolond vagyok én, ugye, más szájával lakni

jól? A magam bajában magam járok. Itt születtem, itt is akarok élni. Hát tanulok. Engem nem forgatnak ki!

A kis zsidó nem válaszolt. De a tekintetében nagy odabujás, jövőbízó remény simított végig az erős fiatal magyaron.

Késő reggel volt, mire a várost elérték.

A vámnál Lajos beszélt a hivatalnokkal. A kocsit feltartás nélkül eresztették a vásáros szekerek hosszú raja előtt. A fiatal gazda kacsintott és megsuhogtatta az ostort.

A főtéren megálltak. Spiccer szelíden magyarázta az asszonykának:

— Itt nagyságám leszállani, mi átmegyünk a hídon.

Köszöntek. Pár szóval megbiztatták, aztán elzörögtek.

A tanítóné hóna alá szorította kis csomagját. Utánuk bámult, míg csak el nem tűntek a csörömpölő villamosok, kocsik, a felhullámzó városi nyüzsgés forgatagában.

Akkor gazdátlanul körülnézett, majd összeszedve minden bátorságát, iránytvett, megindult.

A leánygimnázium..!

Járt ő már azon a tájon valaha! Igaz, akkor még nem küldték gimnáziumba a lányokat. Akkor még nem volt gimnázium. Azért megleli talán a teret a hársfákkal? Igen, nem messze lehet innét. Bár —— Ez a tér is úgy megváltozott! Húsz év óta, hogy beépült..! Csupa emeletes ház. Színház! Akkor még csak fabódé járta. Bizony, ha nem tudná, hol tették le, rá nem ismerne!

Befordult a főutcába, végigment rajta és átvágott. Egy kis átjáró utat keresett.

Ez volna?

Kétkedve, motyogva nézegette álmatlan szemével az emeletes bérkaszárnyákat. Istenem, de megválto-

zott minden! Az utcák nevét se értette. Egy ablak fölött, hevenyészett cégtábláról hirtelen csak belevillant egy ismerős név:

»Péterfalvi Füzessy Karola.«

Nem hitt magának.

Füzessy Karola? Hogy kerül a méltóságos kisasszony neve ide, ebbe a csupa-bolt utcába? Hozzá kiírva! így! Ilyen ordító hangossággal!

Lehetetlen. Nem jól látta.

Közelebb botorkált és föltette a pápaszemét.

Igen, mégis, mégis.. !

A büszke, ősi név ott éktelenkedett a rozsdás bádogon. Alatta szerényebb betükkel két másik szó húzódott meg:

»Kalaptisztító-műhely.«
Fehérnemű javítást vállalunk.

Elfordult. Iparkodott ki az utcából.

Térre nyilt az, a zöld szigetkét csupa komoly, hivatalos épület szegte körül.

Félelme visszaköltözött tagjaiba. Alighanem helybejutott.

Most aztán, hogy melyik az a gimnázium?

Megállt. A gyalogjáró megelevenedett. Hivatalba, üzletbe sietö emberek húztak el mellette, de olyan sürgősen, mintha űzték volna őket. És olyan hideg, rossz, szomorú volt az arca mindnek, hogy nem merte föltartóztatni egyiket se. Azt a házat nézte, amelyik előtt megállt. A nagy, emeletes palota köveiből szinte párolgott a hivatalos jelleg.

Hátha éppen ez az?

A közeli templomban verni kezdte az órákat a

harang. Búgva, mélyen. Gyorsan rátette tétovázó kezét a kilincsre. Majd hirtelen elhátrált.

Bentről kulcs fordult a zárban. Az ajtó felpattant. Szuronyos, egyenruhás férfi csörömpölt ki mogorván. Egyik kezével félrehárította. Három emberből álló kis menet haladt el mellette. Két szuronyos börtönőr közt rongyos, görnyedt vénség vonszolta összetört tagjait. Az arcát nem láthatta.

De az a kopott kájzer!

Az a csíkos, zebraszínű nadrág!

Szemére hályog ereszkedett, fülében a harangszó végtelen temetői hívássá tágult. Meglódult körötte minden. Fejjel zuhant neki a szürke falnak.

*

A vizsgateremben eszmélt öntudatra. Hogy került ide? Nem is sejtette. Csak nézett, nézett, üres tekintettel, mint az álomjáró.

Az urak nagyon jók voltak vele. Udvariasak, előzékenyek. Míg a nyelve botladozott, szívesen segítették. Sőt dicséretet is kapott a szorgalmáért. Most már menjen szépen haza.

Egy hét mulva tudta meg, nagy pecsétes hivatalos levélből a késő lecke kalkulusát.

Felfüggesztették.

XIII. FEJEZET.

A dél nagy harangzúgással kondult a falura. A két templom kertje gyorsan megtisztult. A vasárnapi étel szaga födél alá takarította az ácsorgókat.

Bass Menyhért a kapubálványt támogatta, úgy nézte a túlnansó, üres Dombi portát. Azok ott a szőlőben laktak kint szüretig. Most üres volt a ház.

Az utcán egy csapat lány fordult be viháncolva.

Begyeskedtek, lökdölődtek. Táncolt rajtuk a százrétű, ráncos szoknya. Egyiket-másikat elkapta a ráleső legény. Vinnyogtatta. Teli szájjal kacagott, bomlott az élet faluhosszat.

Az ember megfordult, beballagott az udvarra. Kölletlenül rugta oldalba a holdkórosan ténfergő sovány macskát. Lajos a szekeret kente az udvaron. Odaszólt neki.

— Ehetnék!

A fiu erre betolta a kereket, rátette a lőcsöt, becsavarta a kupakot. Megfordult és a konyhába ment. Az edények közt lomotolt, esetlenkedett.

Közel egy hete tartott már igy ez a betyárkonyhán legénykedő élet. Anyó a derekát fájlalta, bevette magát a dunna-várba. Azóta nem volt aki főzzön. Lajos, a hetes, napestig dologban. Menyhért csak úgy ligett-lógott otthon. Kéztől evett, ami akadt, mikor éppen nagyon rájött az éhség.

De most vasárnap volt. Az egész heti bőjt egyszerre kordult gyomrába. Türelmetlenül várta a fiát.

Lajos megkerült kis vártatva. Lebbencs-levest hozott, jó karaj kenyérrel, avas szalonnával. Sót is szerencsétlenkedett elő, meg vöröshagymát. Aztán kikotorta a zsebéből a bicskát. A szomszédból ízes, füszeres ételszagot vert át a szél. Panni nagy hanggal volt, csörömpölt és dalolt.

A kettő mogorván rágcsált, hideg méregkortyokat nyeldesve utána. Menyhért hamarabb betelt. Eltolta maga elől a falatot. Dühitette ez az örökös szalonna. És hozzá még vasárnap!

Odamordult a fiára:

— Bort hoztál?

— Ördögnek van arra érkezése! — Csapta be a kését amaz is.

Az ember epéjéből kifröccsent a keserű.

— Apád ellen dolgozni bezzeg ráérkezel, az Isten rogyassza rád az eget!

— Mi az mán megint! — Csóválta fejét a fiatal. Majd elgondolkozva tette hozzá: — Kendért dolgozok én, nem ellene.

— Az! — Legyintett Menyhért és a szeméből fojtott lánggal csapott ki a harag. — Tán végettem törted a nyakad a városban is? Mi? Azt hiszed nem tudom, hogy honnan jött a pénz a bitang zselléreidnek? Tudom, ne félj! Kifizették amivel munka fejében tartoztak, most aztán itt állunk felibe. Szánttatlanvetetlen! Te is nekem veted a gáncsot?

Lajos zsebretette a kést, szétfente kis mokány bajuszát. Zsirosfényű húsos száját megtörülte az inge ujjával. Csak aztán felelt, igen nyugodtan:

— Éppen hogy kend miatt tettem, amit tettem. Essen már egyszer valami jó is ettől a háztól!

— Hogy a fene egye meg, — lobbant föl az ember. — Az én bőrömre játszod itt a nagyot? Talán te is bíró akarsz lenni, hé?

— Mért ne, ha úgy fordul. De addig se mondhassák, hogy maga kezére dolgozott a fajtám.

Menyhért gyülölködve mérte végig ezt a saját testéből kihullatott Dombit. Rávakkant:

— Ugyan, hát ki örököl énutánam, hallod! Rád marad itt minden, mit csaholsz akkor! Ha megszerzem a pecsenyét, nem én rágom majd a sírban!

— Nem köll nekem az ilyen pecsenye, — komolyodott el amaz. — Megvagyok nélküle is, ha másképp egész-ember a nevem.

Kemény szó volt, tudta. Mégse bánta meg, hogy kiszalajtotta. Fiatal csontja-húsa utána fájt ennek a nagydarab, csupaerő embernek, aki életté indította, tagbaszakasztotta, hogy aztán ő maga külön útra, föllriasztott fajtája elé keresztbezökkenjen, mint valami végzet-szekeréről lecsúszott koporsó. Szerette volna testéhez-lelkéhez újra közeltépni ezt a nagyvirágú életet, melyről a fajtája átka verte le a himport.

Bass Menyhért sötéten nézett a fiára. Dühén keresztüldobbant valami sejtelem.

Vajjon mit akar tőle ez a gyerek? Ez a mindég csendes, nagydolgu fiu, aki hallgatva járt-kelt a legcsörömpölőbb házi perpatvarok idején is? Akinek pedig ember létére mégis van beleszólása a dolgokba, mert hiszen az ő fia, az ő nevének örököse!

Komor kiváncsisággal nézett Lajos szemébe.

Szárazon kérdezte:

— Hát aztán, mi nagy bajod van velem, ugye! Midet féltel tőlem? Senki voltam, kutya voltam! Az jobb volt? Azt akartad tőlem örökölni?

Lajos homloka elborult. Csöndesen mondta:

— Letelt. Lekopott volna! Ki kellett volna várni.

— Nem cibere folyik bennem te! — Ütött a térdére Menyhért. — Lessen aki bünös! Az apámért én fussam a szégyen-vesszőt?

— Ha maga nem, én se.

Koppanva hullt ki a szó, mint sebből a golyó. A fájdalom forrósága ott volt még rajta.

Az ember elnehezült. Valami különös, súlyos rossz érzés nyugtalanította ujabb kérdésre.

— Mi szégyelnivalód van neked rajtam? Hogy valakivé vertem magam a két öklömmel? Egész világ ellen? Akit, ha akar, ha nem, ijedtében is megsüvegel mindenki? Amiért több eszem volt, mint másnak? Azt szégyelled? Aztán mit gondolsz te, hogy ez a mostani világ kápsáló barát? Szemétdombon nem lehet prédikálni!

— Hát azt nem, de abból élni se apám! Mert igaz, magára rámaradt a jégverés valamikor, de maradt hozzá becsületes név is, aminek aláhúzódhatott. A tisztességgel nem volt hiba. Maga pedig énrám a szemétdombot akarja testálni. Mit ér nekem, ha körül is rakja skófiummal, mint a csillagos eget! Nem vagyok én szeméttúró bogár!

Menyhért válaszolni akart, hanem a hang félutban visszafordult a torkán. Elnézett a fia feje fölött. A palánkból koppanva hullt ki egy fadugó. Utána bámult. A támadt lyukon fehér tavában úszva villogó szem kandikált rá. Dacosan arrébb vetette a pillantását, körül a bitanggá lett háztájon. Keserűen intett.

— Azt ne nekem mondd! Anyádnak mondjad! Ő a hibás benne. Nem én küldtem, ő ment el. Ő hagyta itt üresen az ágyát!

— Maga szennyezte be azt az ágyat előbb!

— Mit játszott velem! — Sisteredett ki most már a harag amabból. — Az én fejemen van a kalap, nem az övén. A szó az enyém!

— Akkor tartsa is, de ne a tisztessége árán! Mert az nem csak a magáé, hanem az övé is, meg az enyém is! Hát ez az én bajom, apám! Azt testálja majd rám, amit maga is megkapott. Minden egyébbel elbánok én aztán!

Menyhért neki-lélegzett. A szilajság gőze csapott ki belőle, mint a kitörni készülő tűzhányóból.

— Éngem tanitassz te? Becsületre? Csipás! Talán zsiványtanya az én portám, vagy mi?

Felszökött és odarázta két karját a fia elé.

Az ökle csomóba rándult, mintha le is akarna vele ütni.

Lajos is rávillant, fölállt. Mögöttük megcsikorodott a kapu. Elbizottan, kényesen, mint a páva, az amerikás menyecske pipiszkedett be a veszekedők közé. Lajosnak csak a vállát vetette, hanem az embernek oda is nyíhogott.

— Átgyöttem mán, átal! Ne hányják szemére, ha szétszalad a ház! Nem az ember dolga rendbe tartani! Asszonykéz köll ide. Hát mondom, most volna egy kis ráérő időm...

Tipegett tovább, mint aki otthon van. Suhogó, ráncos szoknyái szelet vertek, amerre lépett.

A két férfi utánabámult. Lajosból kicsordult a megbotránkozás.

— Zsiványtanya? Nem! Annál is alábbvaló lett ez a ház! Még ez a rongy is idetalál! Te! — Ordított a riszálódó után. — Mész amerről jöttél?

Az asszony megfordult, mint akit megpenderítettek. Mint aki csak erre várt. Készséges harci kedvvel toppant a fiu elé, aki már rég útjában állt a számításainak. Acsarkodva kiáltott rá:

— Engem rongyolsz itt? Te vacak! Maga meg tűri?

Menyhért csak állt egyhelyben. Elnehezült szemmel nézte, zúgó füllel hallgatta a marakodókat.

Panni eléhadonászott.

— Ki vagyok én a maga rongy kölykének? A maga nyüves fiának? Lába-pokróca? Nem tud neki szólni? Tanítja móresre?

Most már megmozdult az ember. Kemény rágó álla egyszerre fölcsapódott, arcát homlokig rozsdás vörheny pettyezte ki. Nagy lökéssel vetette magától el az egyik karját és elkapta a faluzó somfabotot. Aztán egész erővel roppant az asszony derekára.

— Itt a móres, cifra!

A két acélmarok ráfeszült a hajladozó fehér nyakra. Mint a hullott patkányt vitte, rázta Bass Menyhért a kapuig a visító némbert. Ott lecsöppentette. Megemelte egyik csizmás lábát s kirugott vele, hogy a kéretlen vendég orrával érkezett az utcára.

Erre bevágta a kaput. Szembefordult a fiával. Melle hintált, mint a meglódított mázsás-mérleg hidja. Rekedten bődült Lajosra:

— Fogd be kutya azt a szekeret! De azt mondom, tégy rá három koporsót is! Egyet nekem, egyet magadnak, egyet az anyádnak! Mert legyilkolom, kipusztítom én ma ezt az egész cudar fajtát!

Bedübörgött az istállóba, ökörrel verte ki a két megriadt lovat az udvar közepére. A szekéren akkorát

lökött, hogy a kisefa belefutott a rudas csüdjébe. Majd robogva, mint valami végzetre fütött vonat, csörtetett a tornácra. Letépte a szegről a dupla puskát, keresztülvetette a saraglyán.

— Vágd ki azt a kaput, hé!

Lajos széttárta a két nyikorgó szárnyat, majd vissza be is csukta. Mozgása nyugodt volt és tempós. Zsebéből bőrszivart vett elő, leharapta a végét. Kis mosolygás futott meg a bajsza alatt. Biztos lépéssel kapott föl a nekiiramodó szekérre.

Aztán az apját nézte.

Hogy dagadnak, hogy lohadnak nyakán az erek! Milyen erő az a nyak! Hogy áll meg kezében az ostor! Hogy fogja aztán vasmarokkal lassabbra a bokrosodó lovakat! Micsoda kezek azok! Mennyi élet!

A falu végén már csak kocogtak.

Akkor a fiú csöndesen a két térde közé emelintette a puskát.

A botot a csöndesedő ember kezeügyébe lopta.

A pihent lovak prüszkölve fogyasztották az utat.

XIV. FEJEZET.

Veron megállt a pitvarban. Kötőjét alákapta a gyékény-szakajtónak. Hangos énekléssel hívta a kotlót.

— Ne anyja ne, ne, ne! Kota-kota-kota...

A nagy otromba tyúk előhimbált a szemétdomb mögül. Kurrogva szólítgatta kicsinyeit. Mint sipegő hólapdák, egymás hegyén-hátán bukdácsolva lepték el azok a szemet.

Dombi kijött a konyhából. Megnézte a lakmározókat. Szijjas, kemény nyakát rosszalólag csóválgatta.

— Hm... De nagy az uraság! Szemet szórni az aprómarhának! Tán az ocsu is megtenné, te! Letörne a lábad, ha bemennél a kamarába érte? Leg-

inkábbis a disznóknak vihetnéd mán azt a darát! Igen ordítanak.

Veron dacosan vetett a vállán.

— Ne hajkurásszon kend, nem szakadhatok kettőbe! Ügyelni kell ezeket is, mert mind elnyálasodnak.

Nyers krumplit aprózott késsel, leszórta azt is. Állt csöndesen tovább, fölnézve minden csibét. Szigorú szeme hirtelen lecsapott. Felmarkolt egy étlen bámészkodót a tollasabbak közül.

— Ehol e! — Szólt hátra diadalmasan. — Mondom, hogy pípes! Ni, mekkora ült a nyelvin ennek!

Felpöckölte a kis állat csőrét és hüvelykujja körmével lecsipte nyelve hegyéről a fekete pontot. Majd lesöpörte a megvérzett jószágot.

Mozdulatai fürgébbek voltak, mint régen. Mintha valami állandó belső láz hajtaná folyton-tevésre. Megsoványodott, egész kiszikkadt az utóbbi hónapok alatt. Az örökös, megállás nélküli munka leégetett szikár testéről minden asszonyos hullámot.

Az öregember megnógatta az álldogálót.

— Még tán nem halsz bele, ha mozogsz is kicsint? Jól megkomótosodtál! Vagy szög nőtt a hasadba?

Veron nem felelt, csak lélekzett egy mélyet.

Kijárt ez a gáncsoskodás neki, reggeltől estéig! Ha százfelé szedte magát, akkor se birt az apjának eleget tenni. Nyulton volt, mire éjszakánkint ágyba került, hogy aztán a csontja sajgása aludni se hagyja. De a rideg vénemberben nem mozdult kímélet, irgalom.

— Itt csak az eszik, aki megdolgozik érte! — Volt a zsémbelés a száján folyton.

Igaz, hogy magát se sajnálta. Úgy riszálta hetven esztendejét a kiaszott hátán, mint valami üres tarisznyát.

Veron keserüen felelt neki.

— Tudom hát! Tudom, hogy én vagyok a világ kutyája. Mind velem bajol!

Az öreg legyintett. Nem volt füle az ilyen lelkiévődésekhöz. Botjával a hizók moslékjában turkált.

— Ezt a kenyérhajat meg ilyen vastagra köll vágni? Prédára való az élet? Te!

Veron fölkapta a vedret.

— Ugyan nyughasson! Ugyis maga eszi meg azt a disznót.

— Megeszem én azt anélkül is! Az csak nálatok volt divat, kenyérrel traktálni a hizót. Szemétdombon is végezd! Éhen is dögöltök az egész pereputtyoddal!

Veron hallgatott. Ebben a házban senki volt a neve. Itt nyelni, tűrni kellett, mert itt egyvalakin kivül másnak nem lehetett szava.

Nagy loccsanással öntötte ki a dézsát a tíz habzsoló állat elé. Ölés ideje még messzejárt, de ezek máris olyan készek, kövérek voltak, hogy az egyik lábra állni se tudott. Hátsó fertályát úgy kellett minden nap friss ruhába kötni, mert ültében kezdte ki belőle a patkány a csorduló élőzsirt.

Dombi ide is az asszony után sántikált. Kivette kezéből a botot.

— Addsza ide! Elég, ha én nézem. Kapard ki addig a tehenek alját!

— Hát a szolgáló! — Futott ki végül Veronból.

— Az mire való!

— Arra, hogy garacoljon, ha éppen tudni akarod. Te meg ne szolgálózz! Annak lejárt. Fölmondtam neki. Mire két kenyérpusztító a háznál?

— Szolgálónak csalt haza engem? Ó-ó-ó..! — Kapott homlokához az asszony és könnytelen száraz sírásban zötykölődve ment az istállóba. Onnét bugyogyant ki zokogó hangja, időnkint makogva, majd meg fölkukorékolva, elveszett fájdalom-tehetetlenséggel.

— Ó-ó-ó..!

Dombi vállvonásra se érdemesítette ezt az oktalan

asszonyi nyavalygást. Csak a tekintetét vetette sárga lobbanással a kapu felé. Szekérzörgést hallott. Hogy az ajtó kisvártatva megnyílt, el is vetette markából a husángot, amivel a disznókat dirigálta.

Frissen, vasárnapos derüvel az unokája tartott befelé az udvaron.

A vénember szikkadt szeméből egyszerre nagy forróság csordult ki erre a nyárs-egyenes, kemény élethajtásra. Görnyedt dereka meghintált, mintha a továbbfolytatódás termékeny igéretének szele alatt imbolyodnék.

Elétopogott a jövevénynek.

— Ejnye hé..! Nini..! — Motyogta, elszokott lelkében meleg szavak után kotorászva.

Fölpillantott a fiúra. Nézte-nézte a mosolygásra huzódó friss fiatal száját, széles, csontos homlokát. Minden porcikáján végigrebbent, simogató, féltő oda-huzódással.

Aztán a zsebébe nyult, a nagyot-adás elszánt gesztusával tartotta oda a másiknak dohányzacskóját.

— No gyerek... hát ehun e! Gyujts rá.

Lajos bajusza alatt szétfutott a mosolygás. Megtömte a pipát és elegyengette. De a kupakot lecsapta. Nem gyujtott rá. A gyufát visszarakta a skatulyájába.

— Csak megvárom vele öregapámat!

— Rám ugyan ne várj! — Tiltakozott az szinte ijedten. — Én mán elszíltam az ebédutáni porciómat! El, el! Jaj édes fiam, nem olyan idők járnak! Hónapra is kell!

Kikotorta zsebéből a kurta makrát s a hideg szárat foghijjába igazítva, megszotyogatta.

— ...mert édesegy fiam, mire pocsékolnám én a készet, mikor ebbe is benne van az íze?

Apró szemei sóváran tapadtak a Lajos pipájából kiboglyasodó dohánylevelekre. Nyála is megeredt a kivánkozástól.

Lajosnak fehér fogai kivillantak nevető száján. Értette az öreg eszejárását, nem hiába tárult az előtte — egyetlen előtt — egész nyitott könyvvé! Tudta, hogy ilyenformán aligha lesz rágyujtás a dologból. Ravaszkodva szedte elő a maga dohányzacskóját. Odatartotta a nagyapjának.

— Ez meg kupóci muskatáj!

Dombi nagy hőkölléssel nézett a kinált holmira. Aztán két kézzel tólta el magától a méltatlan sérelmet.

— Hogy gondolsz ojat..! Van nekem. A magamé!

Ezúttal igazán rátömött. Egy hosszú finánc-lábszárat még le is fricskázott tüntető préda gőggel a pipa makkjáról.

— Hadd lám hát azt a gyufát! Hogy mán egyfüstre járjon a pofa.

Rágyujtottak. Lajos elkomolyodott.

— Mért sajnál el mindent magától? Kinek kucorgat!

— Kinek! — Villant a vénember szeme. — Kinek fiam, ha nem néked! Tán annak a jófajta apádnak?

A fiatal zavartan köhécselt.

— Az se olyan kutya, amilyennek látszik.

— Nem látszik az gyerekem a birói bottól! Akkorára nőtt az árnyékában!

— Dejszen! — Kapott a szón Lajos. — Van úgy, hogy jó helyre is fordul az a bot! Gyön az esze annak. Kiverte a menyecskét. Azzal a bottal.

Fürkészve sandított Dombi arcába.

Az csak bámult egy hintáló ökörnyál után. Úgy ügyelt, hogy a füstöt, ami kéjesen bodorgott ki motyogó szájából, éppen a közepébe fujja. Eltalálta. Elégedetten bólintott utána, mig a fiú szorongva figyelte. Nagyokat húzott vesszejével a csizmájára.

Végül rákérdezett az öreg, mozdulatlan fa-arccal.

— Apád?

— Az.

— Hiszed?

— Láttam, — csillant fel az öröm a fiatal tekintetében.

Most már unszolva bizonykodott.

— Láttam, ha mondom! Saját szememmel láttam.

— Na. — Szottyant Dombi elgondolkozva a pipája mellől. — Osztán igazán úgy volt az, te? Ütötte, vagy csak pitiszkálta?

— De ütötte. Rendesen ütötte. Meg is gyorsította.

Az öreg teli arccal meredt a vörös udvaros, hidegfényű őszvégi napba. Majd összemajszolta a szája ráncait, megfontoltan köpött.

— Ne higyj neki. Ne, mig egy porcikája mozog! Nem egyenesjárású ember az! Én mondom!

A pipa szárával hátraütögetett, úgy tetézte rá.

— Ördög tudja, ha elindult, hová érkezik!

— Én pedig tudom ezeccer, hogy hová érkezik! — Rántotta meg Lajos a nyakát. — Mert az ideérkezett. Itt van a kapu előtt.

Dombi elejtette az állát. Meredt szeme az unokáját nézte tág megütközéssel. De az kitartotta a vizsgatást keményen. Az öreg fordult félre előbb.

— Bass Menyhért? A lettem-biró? Az én kapum előtt? — Kérdezte szitálva.

— Édesapám az anyám kapuja előtt.

Állt a hang a levegőben.

Dombi kiérezte mögüle a szüle-féltő dac elszántságát. Az előre fölkészültséget, ha most akadályt gördítene ezeknek az útjok elé. Nem félt volna semmitől, ami bekövetkezhet. A veje haragja vagy nem-haragja annyi se volt előtte, mint a kutyájáé. Hanem az unokáját, azt úgy zsugorgatta magának, mint az utolsó életörömet, amin még elédeskedhetik végefelé járó, fogatlan napjaiban.

Kedvetlenül húzta meg a vállát.

— Mi gondom velük? Tesz anyád, ahogy akar. Ti dolgotok. Ahol e! — Intett az istálló felé.

Sarkonfordult és fölment a borház elé. Ott szét-

vetette a lábát. Vizsgálta a nyugvóra hajló napot. Piros-szélű felhők kezdték teritgetni rá az éjszakai takarót, mint a lázbetegre.

Veront kicsalta a fia hangja. Messze mögötte maradt multjából ez az utolsó erős szál fűzte még az élethez. Az eljajgatott fájdalom még ott felhőzött a szeme sarkában, de az arca kemény volt már, mint az egydarab-vas.

Szótlan nézett Lajosra. Az intett neki, hogy várjon. Szüle-békítő, széles sietséggel futott a kapuhoz. Kinyitotta a kisajtót.

Bass Menyhért ott állt előtte, botra támaszkodva. Csak állt, csak nézett.

Gyilkos haragjának, ami kocsira vetette, nyoma se volt többé. Elrévült, mély szemmel itta látását ennek a kemény asszonynak, aki nélkül olyan félkézfélláb életet, olyan bitang életet kellett élnie, mióta az árnyéka elfogyott mellőle.

Elsőnek arra eszmélt: hogy megöregedett..!

Ezúttal azonban nem volt a gondolat mögött semmi birálat. Inkább nagy, mélyfájdalmú sajnálkozás. A maga levált fél-darabjának sajnálata.

Hogy megroppant, hogy megfonnyadt! A haját meglepte a dér... Istenem, de szalad is az élet! Esztendők hosszú során át együtt, most így különkülön... Az ő szűkössége lám ezt se hizlalta meg! Ennek a csontra-száradása pedig ellene is vád! Mire hát ez akkor? Mire?

Csöndesen megindult. A bot fejével halkan toppantott a kövekre.

— Mire jó?

Igy kell ennek lenni? Érdemes zsörtölődni? Haragot tartani? Megválni egymástól, mikor az élet ilyen kurta?

Belódította maga mögött a kaput.

A fiú a lovak mellé támaszkodott a lőcsön. Érezte, hogy oda most nem kell negyediknek. Ment az apja

a felesége felé, aki egyhelybe dermedve, emelt fejjel nézte. Nem mozdult, egy lépést se tett a jövevény elé. Csak a szeme villant olykor, mint a megjátszott acél. Csak az összeszorított vékony ajkai rándultak meg néha, valami ki nem mondott szó súlya alatt.

Menyhért egész közel ért hozzá, hogy az orrát megcsapta a szoknyából gőzölgő meleg istállószag. Az álla lehorgadt. Mélyen a melléből csuklott ki a kérdés.

— Hát idejutottál? Erre? Erre?

A hang éle beletört, lehullt.

Nem így akarta kezdeni! Egészen másvalahogy. Talán úgy, amint az előbb a botja beszélt a kövekhez: »Mire jó így? Mért nem egyezünk? Miért nem férhetünk? Mért pocsékoljuk föl hosszú esztendők minden gyümölcsét? Mért égetjük föl a hídat, ami a holnap öröméhez, nyugalmához vezetne? Siet az élet! Siet nagyon. Láthatatlan szárnyakon suhan, repül. Mért ne futnánk tovább együtt, mikor ketten hamarabb érjük?«

Maga se értette, hogy miért volt aláztatás mindjárt az első szava. Mikor pedig úgy telidagadt a lelke szánalommal, szelidséggel, könnytelen élet-síratással! Mikor a vérét is odaadta volna, hogy megválthassa vele ezt a szolgálósorsba hajtott, elkinzott, sorstepert, nagyszerű asszonyt. Nehéz esztendők hűséges segítőtársát: a feleségét!

De ahogy az első szó kihullt, mintha láthatatlan zsilip szakadt volna föl vele. Visszafojthatatlan erővel csörtetett, patakzott utána a többi, hozzá hasonló.

— Mi lett belőled! Az én feleségemből! Erre kellett eljönnöd onnan, ahol úr voltál? Ide? Ahol kutya vagy? Rongy, semmi, csatakos cseléd? Üzött-hajtott barom? Nálam a te parancsod lesték, itt te várod a másét! Ez hát az a hires Dombi-rang? Ezt tette belőled? Lemaratta rólad a bőrt, a husod, csontig? Ó, te buta, te, te bárgyú asszony! Hát kellett ez neked?

Hangosat nyelt, harapta, gyűrte volna vissza ezt az ördög-űzött, átkozott kegyetlen pogány beszédet. Hanem az jött most, jött feltartóztathatlanul, mint a komor őszi áradat, mely már virágot se talál, csak rohan mély, sötét zúgással télre-készülő kórók, végzetes szürkeség felett.

— ... hát mire mentél el, mongyad! Azért, hogy neked igazad legyen? Mindég teneked? Még abban is, hogy kishijján másvilágra étettél? Csúfságba taszítottál? Hogy a kutya nyakad ne hajoljon soha? Hogy egyedül te tudjál mindent, én meg semmit? Ezért? Mondd! Ezért?

Veron először adott hangot. Olyan rekedten, olyan idegenül, mintha ezek a felhánytorgatott sebek mind a torkába ömlesztették volna megaludt vérüket.

— Erre jött ide? Csak ezt akarta?

Bass Menyhért csöndesedve ingatta a fejét.

— Mire jöttem, mire jöttem! Tudod, ha akarod. Hol megy sorod jobban? Ki hát a különb? Apád, vagy én?

Előrenyújtotta a kezét s meg-megbotló nyelvvel tette hozzá:

— Ott a ház, asszony nélkül. Senkit se ültettem helyedbe... Nem élet így ez a bitang élet! Nem jó így kétfele! Ki hol tud, majd enged.

Elakadt és megrándult, mint aki csonton fuldoklik. Aztán hirtelen recsegve erőlködött ki a szó ellenszegülő száján:

— Gyere vissza Veron!

Amaz fölnézett, tétova szemmel.

Az istállóban elvonított nagy fájdalom semmi volt ehhez képest, amit most érzett. Semmi az a perc is, amit ott ért a saját kapujában, mikor a veszedelem először lódult meg fölöttük. Mikor az apja hívta.

Ez a hívás más volt. Ez az egész senkitlen lényét hívta. Lábát az otthon biztos talaja, testét a nyughatás, lelkét az örök Isten-parancs betöltő édessége.

Ez a hívás nem számolt, nem mérte föl az izmai erejét lattal, hogy kenyérben fizessen azokért, amiket kizsarolt belőlük! Maga otthonába hívta feleségét a hites gazdája..!

Veron meglibbent, mintha leszállott volna vele az örök hinta, mely úgy imbolygatta, emelte, ejtette folyvást két küszöb közt, mint holmi sors mulattatására faragott játékszert.

De valami félútban elhátráltatta az indulását, keményre dermesztette ellágyult hangját.

Az ura markában ott szorongott a bot..!

Minden nyomorúságuk eredendő oka. Szégyenek, viszályok kútforrása.

Megkapaszkodott rajta a szeme. Helybe kövülten kérdezte:

— Ki mondja ezt nekem? Az uram, vagy pedig a bíró?

— A te bíró urad.

Veron elfordult. Olyan fojtottan felelt, mintha egyszerre rászakadt part alól törne ki a hangja.

— Én a bírót nem ösmerem.

Hirtelen vad erővel rázta meg az emlékezés. Elkapta az ura tenyere alatt a botot.

— Ez, ez, ez! — Kiáltotta fölhasadva. — Ez rontotta meg! Ez a bírói bot! Ez volt az átka! Nekünk, meg az egész falunak! Ez hozott gyalázatot mindőnkre!

Menyhért elhőkölt, mint akit meglöktek.

Másodszor döbbent ma belé ez a szó! Előbb a fia, azután a felesége vágta az arcába!

Szorongó bizonytalanság, a meredek szélén ébredő szédülete kapta el, forgatta meg. Először új útra indulása óta ütött keresztül rajta a gyanú: Hátha igazuk van? A falu! Az asszony! A fia! Ők, akik annyin vannak, hogy a vége se látszik, talán jobban tudják! Nála magánál is igazabban láthatják, ítélhetik meg a tetteit?

Belől, az összehullt kártyavár levelei egy pillanatra megmozdultak, mintha a multak kísértetjárása suhanna el köztük.

Vajjon csakugyan jól tett mindent, amit tett?

Nem maradt ideje végigborzongni újszülött félelmét. Az asszony kipattant, ráloccsant, mint valami megnyilt fájdalom-kelés. A szenvedés kavargott levénült tagjaiban és fölzaklatott lelkében, mint megriasztott vércse-sereg. Víjjogva rikácsolta körül az életük tetemét. Minden szava éles csőr volt, amivel új meg új véres vád-cafatokat tépett a másik elé.

— Nézze ezt a bitanggá fajzott falut! — Kiáltotta szilajan. — Zsodoma-Gomorrha! Ki tette azzá? Nézze meg a tolvaj-duhaj népet, amelyik dolgozott, meghúzódott eddig! Ki mutatott nekik példát a rosszra? Nézze meg a kifestett lányokat, akik az utcasarkon állnak össze akárkivel egygarasért! Megcsúfolják apjuk-anyjuk tisztességét, meg a templomot, meg az Úristent, mindent! Mer ellenük szólni? Lehet egy szava? Ki itt az első botránkoztató? Ki csinált boltot a tisztességből? A bíró! A bíró! A bíró! Az vette el tőlem az uramat, akiért valaha kitagadtattam magam! A bírói botot, ezt, ezt a szégyenen kerültet, ezt az átkozottat, ezt tegye ki a markából! Ezt lökje el! A bíróságát! A cimboraságát! Akkor jöjjön engem hijni!

Nagyot csuklott és izgalmában nekidült a kerekes-kútnak.

Menyhért üres nézéssel bámult rá.

Nézte ezt a keshedt mellet, mely sípolva szedett magába friss erőt a gyalázkodásra. Nézte ezt a méreghabzott, szederjes arcot, villogó szemeket, megvetett nyakat. És ahogy nézte, felborzolt nyugtalansága egyre jobban könnyebbedett.

Nem, itt nem a féltés beszél! Itt a gyűlölködés prüszköl, tajtékzik, tiprat! Itt egész más érzések sodor-

nak, mint amiktől hajlania kellene a saját színe előtt! Ekkora rosszat nem láthat asszony az urában, ha százszor gyilkos volna is! Ekkora rosszat csak az láthat, aki mindenáron — keres!

Vetett egyet a vállán s nem fejezte be a gondolatát.

Mélyen előrehajolt, egész közelről tekintett föl az asszony arcába.

— Hát ilyen bitangnak tartassz te engem?

— Olyannak, amilyen.

Most már a botot is előtáncoltatta Bass Menyhért.

— Ez fáj teneked? Hogy lettem valamivé? Ezt akarnád kiverni a kezemből? Ezt?

— Azt igen! Azt, azt!

— Hát egészen le akarnál törni?

— Egészen, egészen! Nekem az az ember kell, aki volt. Nem akivé lett!

Menyhért arca megnyúlt.

A ráerőszakolt nyugalom úgy sírt le róla, mint halottról a farsangi lárva.

Fojtottan kérdezte, míg szemében sötét, végzetfaggató kíváncsiság komorlott.

— Az, akit kölyök-korában az iskolapadból is kivertek? Akit apád bottal kergetett ki innen, mikor kérni jöttelek? Az legyek? A jöttment? A felemás?

Veron súlyosan bólintott.

— Az. Úgy lettem a felesége.

Az ember tompán felnyögött.

A szó kihullt.

Most már tudta, amit tudni akart. És most úgy robajlott ki belőle az egész élete hasztalansága, dühe, elbukottsága, mint a zsilipjét áttört folyam.

Most már ő patakzott át a másikon, mint valami rongy kavics-szemen, mely erős sodrában elé mert fekűdni.

— Feleségem? — Káltotta hosszan, gúnyos neve-

tésre feszítve a megváltó szót. — Feleségem? Az nem voltál. Soha! Tudod? Soha! Csak asszonyom voltál. Annak is hitvány, semmit-érő. Dombi jánya vagy te ma is, nem Bass Menyhért felesége. Nem a bíróibotom sajog neked, hanem, hogy a gőgös büdös paraszt-apád markából csavartam ki! Nem azért óbégatsz, amért ma én vagyok valaki, hanem, mert az apád lett senki! Mert ma én verhetem ki a bugrist! Van mivel. Mert visszaadhatom a kölcsönt, amikor akarom! Ezért gyülölködtök! Ezért mocskolódtok! Ez kellene nektek? Ez?

Felprüszkölő, vak dühvel tiporta meg a földet, mintha kígyófejeken táncolna. Két marokra fogta a botot és rázta, szorongatta, mintha az egész acsarkodó világ torkát fojtogatná benne.

— Az én kezemből ki nem veszitek! Megfizettem az árát. Nem sétálni kellett ez nekem. De, hogy üssek vele. Hát majd ütök is! Ütök úgy, hogy földöncsúsztok még utánam! Rávigyázz! Az uradat elküldted üres kézzel, hanem Bass Menyhért, a bíró, visszajön még egyszer. És akkor Isten legyen irgalmas-kegyelmes..!

Sarkon perdült, kivágta a kaput.

A délnyugati égen összezárult a felhők fényes sátora. Sűrű függönyt vont az áldozó nap elé. Az áttört rajta búcsúzóban, haragos visszaütéssel, hogy szétfröccsent vér-tüze lángba borítsa az eget.

Dombi nézte, aztán megszólalt.

— Idő gyün. Nagyon húzzák a békák.

Veron odabámult az apjára üresen, értetlenül.

És most egyszerre ő is ráhallott a lápi békák halotti énekére, mint a feneketlen hínár közepében úszó.

XV. FEJEZET.

Az új vezetés csakugyan kincsesbányát csinált a nagyvendéglőből. A csöndes falakat, melyek közt azelőtt szófukar parasztok dugták össze fejüket egy-egy hetes ujság elrongyolt száma fölött, most zsivajló élet verte föl. Az asztalokról ismeretlen inyencségek kínálkoztak a kíváncsi szájakba, a cigány-primás pedig telekre alkudozott.

A parasztság, mely eleinte duzzogott az olvasókör feloszlatása miatt, utóbb kezdte vidámabb oldaláról venni a dolgot. Lassacskán belevigasztalódott a változott helyzetbe.

Az egymást kergető ünnepélyek, mozi-, szerencsejátékok, elkáprázták az örök-gyermek népet, mely visszaszokott újjáteremtett régi tanyájára. Sőt, valami nekikeseredett ragályos élvezet-szomjúsággal olyanok is beterelődtek, akik azelőtt rangon alulállónak tartották a kocsmázást.

A fosztóka megcsappant, a bálak elszaporodtak.

Lilly kitünően értett az üzlethez. Nemcsak a nagy forgalom érdekelte, de a kiadós magasabb igényekkel is számolt. S mikor egyre több és több kaputos ember botlott be megszellőztetni a pajkos kedvét, gondolt egyet és kőmivest hozatott. A nagy ivóból különszobát rekesztettek. A falusi naplopókból szervezett pincér-gárdát szélnek eresztette s összekereste bukaresti üzletének régi személyzetét.

A világ minden nációjából toborzott vidám sisera-had aztán meglepte az asztalokat. Az egymás nyelvét nem-értő, sikongó Bábel végehosszatlan kacagások és beszédes taglejtések útján igazodott ki egymásból.

Az új helyiség pedig elzárult a külvilág elől. Izgató rejtelmeibe csak a kiválasztottak hatolhattak.

A nagy csalétek, a különszoba Phrynéje egy magas, nyulánk, barna lány volt, aki úgy hozta be az elámult faluba a bűn százféle borzongató titkát, mint valami fenevadakból összeválogatott állatseregletet.

A kíváncsiságot még inkább fokozta az a nagy elzárkozottság, ami a lányt körülvette. Lilly úgy vigyázott rá, úgy féltette, mint zsugori a kincses-ládáját. A nagy ivóban sohase látták, utcán kocsival járt, közönséges halandóval beszédbe nem elegyedett soha. A külvilággal nem törődött. Rejtelmes léte beteg esti virágzással nyílt a különterem üvegfalán túl. A falut pedig egyre jobban nyugtalanította a példázat Zsodomáról, Gomorráról... Kéneső-rettegő asszonyok hányták a keresztet, ha nyelv-botlasztó idegen neve szóbajött.

De a név azért ottkisértett a nagy ivóban is, mint valami sötét ballada. A bicsakló nyelvek addig forgatták, míg végül is kerékbetörték, maguk használatára újjáformázták. Ráböktek, hogy: »*Rezeda*.« Másnap már az utolsó parasztgyerek is fujta.

Különben épp ezek voltak a lány legfőbb bámulói. Az apró fejek összebujtak esténkint a zeneszó mellett imbolygó ligeti fák árnyékában és kútbanéző kéjes borzalommal idézték a falu új csodáját s a hozzáhasonlók gyűjtőnevét, hivatását, rettenetes tudományát. Az izgató titkokat, amik feltörték egészséges lelkűket, a selyemharisnyákat, selyemruhákat és azt a könnyű módot, ahogy kerültek, ahogy kerülhetnek másnak is, akárkinek, verejtékes munka, a korán megkóstolt igavonás terhe nélkül...

A rejtelmes szoba ablakfüggönyét a szeles sietség sokszor hagyta fennakadva és a villogó gyermekszemek a tobzódó kárhozat minden vonagló mozdulatát beitták...

A helybeli intelligencia hamar táborba sereglett

»Rezeda« körül. Az ostromló hadak a jegyző sikeres vezetése alatt álltak. Gyorgye buzgón hadsegédkezett, bár néha maga-szakállára is portyázgatott.

A mindennapos dáridó azonban ma sehogy se akart sikerülni. A próféta szokatlanul és szemtől állig is szomorú volt, amilyen máskor soha.

Lilly biztatta:

— Csak nem kell mindjárt megijedni!

Ő látta a postán azt a nagyon-ajánlott, izgatott-betűs levelet, mely Gyorgyének érkezett. S azóta hasztalan próbálták nevetésre birni az elsavanyodott embert. Még Allah se érdekelte.

Fanyarul bólogatott.

— Ha maga azt tudná..!

Többet nem mondott, komoran bámult a levegőbe.

A társaság széjjeloszlóban volt már, mikor a különszoba ajtaja hirtelen kicsapódott. Sötéten, öklelő homlokkal Bass Menyhért dübörgött be rajta.

A küszöbön hátrahőkölt egy pillanatig, mintha az idegen hely borgőzös, füstös párája mellbelökte volna s egyik széles tenyerével maga elé ütött, mint aki kísértetet hajt. De aztán dacosan rántott a vállán. Bedohogott, mint valami fűtött mozdony.

Fekete ködmenét, bárányból süvegét székre lódította és rengő vállakkal, pattanó izmokkal kurjantott az elámultak felé:

— Cigányt ide! Italt! Mulatni fogunk!

A lógó orrú társaság egyszerre megpezsdült. Úgy rebbentek a viharos emberre, mint a szemetellelt verebek. Ölelték, szorongatták a nekibomlott medvét, aki alig birt táncos szilajságával. A váratlan vendég érkezése Gyorgye mélabuját is elsöpörte.

A próféta lelkendezett.

— Drága paraszt! Kedves paraszt! Ez hiányzott ide!

A kanapén csinált neki helyet, míg Lilly italért futott. Apró, talpas poharakkal tért vissza. Betöltött. Menyhért nyers, érdes hangon csattant rá.

— Ki iszik pálinkát ilyenkor? Nem vagyok én napszámos!

De Iván gyujtott lobbantott az italra s a sötét folyadék kékes lidérc-lánggal fogott tüzet a poharakban. Erre már fölnevetett az ember, szilajan, rekedten:

— Akkor jó! Tüzet, azt iszok.

És szemrebbenés nélkül hörpintette ki a poharát. Falhozvágta, hogy az üveg szétporzott, mint a partot ért tajték. Nagyot bődült utána:

— Legény lettem újra a teremtésit! Tartom a torát!

Most maga gyujtotta vérvilágító fáklyává a kéklángú mérget.

A jegyző halkan fültyentett:

— Ugy-e, igazam volt? Ugy-e, hogy a házasság se tart örökké?

Bass Menyhért rábámult, üresen, értelmetlenül. Mellében fölvakkant valami. Odaütött rá az öklével, mintha nyüzsgő hangyabolyba vágna.

— Csiba tee..! Özvegyember vagyok én! Élő asszony özvegye.

Áttehénkedett az asztalon és elnyujtotta karmolásra görbült, merev ujjait:

— A tiétek vagyok!

A mulatók összenéztek, egyik meglepődésből a másikba estek. Soha itt nem látták, soha még a barátság-szorító tegeződésre se birták rávenni ezt a bölénynyakú, jópénzű parasztot, pedig eleget próbálták. A pantallónak járó merev illedelmeskedést nem sikerült leolvasztani róla. És ma egyszerre úgy terült oda nekik, mint valami sóvár szerető.

— Testvér! Testvérek vagyunk! — Vágta ki harsányan. S Gyorgye elragadtatva bömbölt rá:

— I-hhá! I-hhá! I-hhá!

A cigánynak több se kellett! Vérnyargaltató, pénz-csalogató galoppba fogott. De a próféta azt is túlharsogta:

— Rezeda! Rezeda gyöjjön!

És hiába vágott savanyú grimászt a jegyző. Hiába próbálta befogni az okvetetlenkedő ember száját. Gyorgye lerázta.

Erővel sziveskedni akart. El is iramodott, hogy kisvártatva sarkig szalajtsa az ajtót.

— Moj! Az első huri a paradicsomban! — jelentette.

Bass Menyhért lassan emelte föl a fejét. Tekintete tétován hullt az abroszra. A lány ott állt előtte, sötéten, egyenesen, mint valami meggyujttatlan fáklya. Még nem látta, még nem itta föl a részleteit, csak a létét érezte, egészen maga mellett.

Ez hát az a hires?

Egy pillanatra ugyanaz az idegenkedés hátráltatta vissza, mint mikor a szobába lépett. Mintha a mult minden törvénye, parancsa feltámadt volna, hogy ösztönszerű tilalommal verjen gátat elébe. Tudta mire készül és hogy mit fog tenni. Minden porcikája külön ágaskodott fel a jóvátehetetlen lépés ellen. Futó kiáltással az emlékezete is beleordította a falubeliektől hallott, förtelmes szót:

»*Megvásárolható...*«

Aztán egyszerre csönd lett belül. A tiltakozó lélek elnyúlt a dac és a fölébredt vér kettős sodrásában.

Az ember elmosolyodott innyét mutató gőggel. Végigpillantott öklelő életén, ezen az ő dagadó-húsú, kötél-izmú erején.

Ki mer neki ellenszegülni? Neki, aki a cudar sorsot is meg tudta leckéztetni?

Odaütött a mellére, hogy megkondult tőle, mint a kincses boltozat.

Még a saját testének se tűri!

Csakazértis!

A kártya ki van játszva, tromfot kell rá vágni. Bass Menyhértet asszony, a saját asszonya merte meggyalázni, dupla gyalázattal fizessen hát érte! Ő és minden asszony és mindenki, aki ellene bátorkodik tenni!

Most már fölkapta a fejét. Egész hanyattdobta, mint a toporzékoló mén. Csapzott, zsíros, gazdag haja meglobogott, hajlott orra kitágult. A kemény áll előretolult. Fekete villanással rohant tekintete a lány szemébe.

Az meg se rebbent. Nézése úgy feszült a másikéba, mint két fénylő penge. Bűn volt benne, sötét, vigasztalan háborodottsága a vágynak végre igazi erő alatt zúzódni pozdorjává, a cingár ölelések útálata után.

Tikkadt szomjúsága kárpótlást várt a mángorlóderekú ember-gorillától a természetes vágyak ezer megcsufoltatásáért.

Sóvár álmainak rusztikus hőse most ott morgott mellette.

— Itt vagyok, — szólt kurtán, különös, rekedt páva-hangon.

És előrejött. Keblei megrezegtek a vékony selyem alatt.

Bass Menyhért torkát összeszorította valami. Csak a kezével intett, hogy jó. S tompán fel-örült, hogy maga szemével látva is szép ez a lány. Szebb, mint a hir regélte! Idegenül, izgatóan szebb. A sült-paraszt gazdafiak nem is álmodhatnak ilyen finomságokról! Uri, öltözött, kényes! Átlátszó bőrű!

Hol áll ettől a virágszinű fehér-piros arctól az a hirtelen-levénült, habzószájú, szederjes mérgű parasztpofa? Hol áll ettől a lánytól az az örök istálló-szagú öregedő asszony?

Akinek ő kutya volt!

Aki rárikácsolt, mint valami dögöt érző varjú!

Mégegyszer végigmustrálta a parázsló némbert. Meghizott rajta a szeme. Kevély gőggel mosolyodott el, hogy neki tellik rá! Megfizetheti az uri kedvtelését. Benyult a zsebébe és paraszt pöffeszkedéssel kivágott a lány elé egy gyürt ezresbankót.

— Ne! Sohase panaszold, amért csizmást öleltél!

Rezeda a roppant izmokat nézte.

— Majom! — Mondta érdesen fölnevetve.

És a pénzt ugyanolyan gőggel fricskázta vissza.

— Tőled nem kell..!

A mulatók zajosan lelkesültek. Gyorgye zsebregyűrte a gazdátlan pénzt. Meghatva motyogta:

— A jó muzulmán elteszi emlékbe.

Aztán hátbadöcögtette a kárvallott jegyzőt.

— Egyet se búsulj! Marad belőle holnapra is! Hé! — Fordult a primás felé térdeit csapkodva. — Mi lesz hé? Alusztok?

A banda felsivalkodott. Ingó ritmusú tánczenébe fogott. A jegyző elkapta Gyorgyét és hintáló, tapsoló táncba kezdtek. Rezeda a karját, ideges csipőjét kínálgatta Menyhért felé. Az csak nézte, kigyulladtan. Egyszerre legényesen könnyűnek érezte magát. Fölpattant, nagyot kiáltott:

— Mink meg így mulatunk!

Széles mozdulattal letépte dolmányát, intett a primásnak:

— Ritka buza, ritka árpa, ritka rozs!

Fölragadott egy teli borospohárral a kék-lángú szeszből és meggyujtotta. Kirobogott a szoba közepére, fejebubjára állította a poharat. Az ördög fáklyája alatt úgy megropta az ősi táncot, hogy a méreg égő pokla meg se löttyent az üstökén.

Mikor végére ért, a boszorkányos fény egy hosszú fellángolással hirtelen kilobbant, mint valami pogány gyász elhamvadt, utolsó áldozati tüze.

A mulatók tapsoltak, odasereglettek. Menyhért a kiürült poharat széles ívben vágta az ablakba, szeme közé a beólálkodó sötétségnek. Majd a lány felé nyúlt.

Forogni kezdett vele a világ. Homlokán a vér piros máglyája lobbant. Két karját Rezeda köré vetette, magához roppantotta, hogy az felvisított.

A kiáltás elnémította a mulatókat. A jegyző Rezeda segítségére szökött. De a paraszt rávakkant, mint a zsákmányát féltő réti csikasz.

— Ereszted?

És egy-rántással fölkapta a lányt, mint valami csonttörő bárdot. Ütött vele megbokrosodva, míg valaki mozgott körötte.

Menekült, ki merre látott. A cigányok az ajtónál egymásba akadtak. A cimbalmos fellökte szerszámát, úgy inalt a többi után. A beszakadt húrok zúgtak hosszan, hamisan.

Menyhért megállt az üres szobában keményen. Félmarokra fogta, kitartotta, majd lecsapta a lányt a deszka-padra. Ahogy fölnézett, a tükörből a hetesfiú arca rőkönyödött rá a nyitvamaradt ajtón át. Belevágott ökéllel a tükörbe, hogy ne lássa. Aztán odarivalt a legénynek:

— Kotródj! Mondd el asszonyodnak!

Mintha üszkös seb nyitotta volna el benne vérző száját a saját hangjára.

Ledobbant és betemette idegen hússal, idegen, tiltott örömökkel.

A fiú úgy futott, mint az ördögűzött.

XVI. FEJEZET.

Spiccer megvárta, míg a szállító-emberek az utolsó ládát is a helyére zökkentik. Aztán odaszólt a fiának, aki a bolt ajtajában állva fogait piszkálta:

— Árpádkám? Hídd a mamát! Zárunk!

Kövér kis öregasszony totyogott elő nagy sopánkodva.

— Mendel! Te megint ünnepet csinálsz!

— Ahogy én csinálok! — Intett lemondólag amaz.

— Isten a világ fölött, — emelte párnás kezeit égnek a sápítozó. — Még mondhatsz nekem olyat, hogy te nem csinálsz! Hát tegnap?

— Az hivatalos ünnep volt.

— És holnap?

— Az a mi ünnepünk lesz.

Az öregasszony megszotyogott, mint a fővő kása.

— Isten bűnül ne vegye nekem, de te csúfolod a pénzt Mendel! Te játékot csinálsz az üzletből öregségedre! Elől krach, hátul krach és neki kell ötven percent ünnep! Egyszer hivatalos, egyszer a miénk, egyszer keresztény ünnep. Hát mi vagy te, Mendel?

— Akarod tudni?

A kis ember apró mókusarcában megvillant a két eleven szem. Súllyal felelte:

— Magyar-zsidó vagyok!

Aztán békítőleg tette hozzá:

— Csak te erígy, mama! Csak te ne szólj bele. Amikor én becsukom a boltot elül, magától kinyilik hátul...

Átadta az üzletkulcsokat és indult. Fürgén kacsázott át az úton, befordult a községházára.

A jegyzőt egyedül találta.

— Spiccer egy diszkrét ügyben jár. — Jelezte neki és kínálatlanul leült a padra.

A fiatalember mérgelődve villant rá.

— Gyorsan, csak gyorsan!

— Kérem, kérem! — Mosolygott a jövevény. — Ne kezdjük mindjárt haraggal! Spiccer jót akar. Spiccer azt szeretné, ha mindenki megtalálná a maga számítását! Spiccer — — —

A jegyző türelmetlenül intett. Amaz elértette.

— No jó. — Mondta bólogatva. — Hát majd

rövidre fogom. Arról van szó jegyző úr, hogy tetszik tudni, az ember úgy jár, kél... Az ember úgy hall egyet-mást... Hát Spiccer azt gondolta, hogy kötelessége erről az urakat fölvilágosítani.

— Nem az emberek beszélnek, hanem maguk! — Förmedt rá nyersen a jegyző. — Tudjuk mi jól! Különben nekem az is mindegy. Beszéljen, ki mit akar.

— No igen, igen..! Hisz ha az urak így veszik a dolgot, akkor az más. Akkor mért aggódjon a szegény zsidó? Spiccer csak attól félt, hogy mondom... nehogy a dolog a méltóságos prefektus úr — — — Vagy mit tudom én..? A miniszter úr, vagy másvalaki... Tetszik érteni? Szalad a hír.

— Bánom is én a prefektusukat! Van nekem odafent olyan protekcióm, hogy a maguk prefektusa gumi ahhoz képest!

A kereskedő összébb húzódott a padon.

— Kérem, kérem! Nem szóltam semmit. De hát a falu mégis elégedetlen. Azt tagadni se lehet. S ha vesszük, van benne valami. Mert kérem a legnagyobb munkaidőben elhajtják őket. Egyszer fát fuvarozni, egyszer közmunka... Mit tudom én? Szorítják a pénzért. És mindig rosszkor.

— Eh, ha meg nem szorítjuk, elvernék más módon.

Spiccer hunyorgott. Majd hirtelen fölállt. Odatopogott a fiatalember mellé. Bizalmaskodva tette vállára egyik reszketős kezét.

— Kérem szépen..! Spiccer egy értelmes ember. Nem akarja senki kárát. Azért a kis kamatért még nem érdemes reszkirozni, se a birtok felszerelését áron alul elkótyavetyélni. Adnék inkább kölcsönt. Jó, olcsó kölcsönt. Adnék, tegyük föl, negyvenöt percentre. Még az is sok? Hát jó! Spiccerrel lehet beszélni. Elmegyek a végső határig. Adok negyven százalékra! Adok, mint akármelyik bank. Az után-

járást is megspórolják az urak. No? Csinálunk üzletet?

A jegyző szeme egyre kerekebbre nyílt. A vállán billegő kezet lerázni is elfelejtette.

— Honnan gondolja maga, hogy mi áruljuk a birtok fölszerelését? — Kérdezte elhülve.

Spiccer kacsintott.

— Kérem, kérem..! Az ember itt is, ott is hall valamit... Egyszer egy borona... Máskor egy pár ökör... Az egész világ se nagy, hát még a szomszéd-községek milyen közel vannak! A portéka mindenütt kell. Az emberek pedig — — — Hisz mondom? Úgy súgnak, búgnak...

Ezuttal igazán fölpattant a jegyző. Arcát pirosság futotta el, ahogy szembe fordult az izgágáskodóval.

— Mi köze hozzá, akármit csinálok is?

De amaz nem hátrált. Apró, görcsös ujjával igen nyugodtan koppant az asztalra.

— Az a közöm először, hogy én is megadnám a holmik árát. És másodszor, mondjuk semmi közöm! Ma. De holnap majd lehet. Mert a szegény nép, tetszik tudni, az mind egyforma. Ha magyar, ha más. Azt, ha sokat vexálják, annak fordul ellen, akinek van valamije. Holnap nekem! Holnapután talán a nagyságos úrnak. Meg az országnak. Meg a rendnek! Meg mindennek! Mi itt már láttunk ilyesmit, nem kérünk belőle mégegyszer!

A jegyző dühösen kezdett fel s alá robogni.

— Hát a csendőr? Hát a puska? Mire való!

Spiccer meg se moccant. Okos szeme élénken uszkált a haragos ember után.

Halkan dünnyögte:

— Nana..! A népre holnap is szükség lesz. Élni és élni-hagyni! Szerével-módjával sokat lehet, de nem szabad mindent egyszerre háppolni.

Egy pillanatig fürkészve nézett a mérgelődőre, aztán rábeszélőleg tette hozzá:

— Tetszik érteni? A nép nem tudja megkülönböztetni a hivatalnokot az országtól. A rossz hivatalnok árt az ország hitelének is!

— Maga akar itt engem hazafiságra oktatni? Engem tanít? Tanítsa a bolseviki fajtáját! Azok csinálnak minden bajt. Hát itt nem ugrálnak, majd én megmutatom!

A kereskedő fölkelt, gyorsan meghajlongott.

— Kérem, kérem! Én nem akartam tanítani! Én csak a tanulságtól akartam megkímélni.

Újból hajlongott és megdörzsölte vörös kezeit, melyekből messze áradt a petróleum szaga. Hátrálva ment az ajtóig.

— Alázszolgája! Alázszolgája! Ezerszer bocsánat az alkalmatlankodásért!

A küszöbön meggondolta magát, mégegyszer bedugta libegő fejét.

— Igaz, ha ugyis ittjártam, csak megkérdezem... Nincs valami hír a Südy tekintetes úr nyugdíjáról?

— Menjen már, tegye be azt az ajtót! — Rivalt rá hirtelen kibuggyanó méreggel a fiatal. — Egyéb gondunk sincs, mint hogy az ellenségeinket hizlaljuk!

Spiccer bólintott.

— Persze, persze! Az urak azt jobban tudják. Én csak úgy gondoltam... Hogy eléggé megkapta a magáét. Öreg is. Beteg is.

Nem folytathatta tovább. A jegyző gyors léptekkel indult az ajtó felé. Erre visszarántotta inazott, sovány nyakát és sietve tipegett végig a tornácon. Aggodalmasan kémlelte a házőrző kutyát.

A kapuban aztán megállt. Fejetcsóvált, megsimogatta hosszú fehér szakállát. Nagyot lélekzett.

— Ahogy mink kinézünk..!

Dünnyögve fordult ki az utcára.

A pallón Dombi jött rá szembe. Tört vasabroncsot gurított maga előtt. A kovács-műhely felé tartott. Odaköszönt neki.

— Azám ni! Piccer úr! Tán maga is a sárga bricska után ácsingózik?

— Ácsingózok? — Botránkozott meg a kérdésen. — Dehogy ácsingózok, dehogy! Drága az a bricska a szegény zsidónak!

— Meghiszem!

Dombi nyikorgósan fölnevetett. Tovább-karikázott. Hanem most a kereskedő állta útját.

— Hallja, gazduram! Ha már így összetalálkoztunk, legyen valami haszna!

— Nono? Megnézzük. — Villant föl Dombi szemében a kíváncsiság.

És közelebb jött.

— Persze..!

Üzlet nélkül nem jár a zsidó soha! De nem árt egy-kézre dolgozni vele! Mert amibe fog, mind arannyá válik a maszatos, köszvénygörbe ujjai között.

— Hallom, — szólt kurtán.

És, hogy tanácsadót kerítsen a fontolgatáshoz, foghíjja közé igazította a száraz pipa csutoráját.

Spiccer megfogta a subája szélét.

— Nézze, gazduram, — kezdte. — Tudja maga, hogy milyen állapotban került haza a városból az a szegény Südy tekintetes úr? Hát, ha nem tudná is, én megmondom. Összetörve, mint a lámpaüveg. És milyen betegen! Kérdem, hát van annak valamije? Telik annak orvosra? Drága patikára? Na! Egy szerencse! Nem kell, hogy Spiccer beszéljen ezekről! Mindenki tudja, hogy ki volt a községnek a szegény jó tekintetes úr. Lássa-lássa! Én csak egy ágrulszakadt zsidó vagyok, egyedül hiába próbálkozok. De ha maga mellém áll, megcsináljuk. Na? — Tette hozzá élénken. — Majd nem csináljuk! Majd még hagyjuk itt éhenveszni!

Dombi visszadugta zsebébe a pipát. Szikkadt szeme csalódottan mérte végig a kereskedőt.

— Hát ki mit keres, megtalálja! Ilyen az úrféle mind. Amég van mihez nyúlni, addig a hasába tömné a világot. Mikor osztán nincs, akkor kopp.

Fölvonta a vállát.

Spiccer megütődve nézett rá.

— Maga mondja? Aki együtt hivataloskodott vele? Aki tudja, hogy mindég másokért törte magát szegény?

— Énértem ugyan nem! A zsellérnépségért okoskodott az világéletében!

— És azok nem fajtái?

— Nekem? Soha semmi ivadékom se volt zsellér! Nem is lesz!

A kereskedő megkisérelte helyrebékíteni a vénember sértett gőgjét.

— Ej, ej! Nem mindenki lehet telkesgazda. Én se vagyok az. De azt már mégse nézheti szótlan a Spiccer, hogy az a szegény Súdy tekintetes úr ottvesszen gazdátlanul, mint a kivert kutya?

— Mért nem fért a bőrébe!

— Nem a községért tette, amit tett? Kinek kötelessége akkor, hogy segítsen rajta szorultságában? Csak maguknak!

Dombi szeme kikerekedett. Kezdte érteni amazt.

Ráripakodott:

— Megbolondult az úr? Hát mit gondol? Lopom én a pénzt? Miből segítsem? Mi? Segítse maga, ha épp kedve tartja! Úr az is. Egy szárból magzottak.

Spiccer kifordította két görcsös tenyerét.

— Amért valaki nadrágba jár, az nem egész úgy van. Ha zsidó lenne, jót állok róla, hogy már a törvényből készre jön haza. Mi megcsináltuk volna! De tessék egyszer maguknak is törődni azzal, ami meg a maguké!

— Én pedig amondó vagyok, hogy akinek nem inge, ne vegye hátára. Ott a pap, arra való! Azt noszogtassa!

Meglóbálta a ráfot és indulni készült.

A kis ember mérgesen kapott utána.

— Megálljon, megálljon! Hová szalad? Legalább oda jöjjön el velem! Mit keressek én egyedül a parochián? Be se eresztenek!

Dombi visszafordult. Rideg, csontos arcán járt a kiaszott bőr, mintha őrölne az álla.

— Dee, — szólt megnyujtva a hangot. — Arra való az én időm éppen, hogy elsétáljam! Látja ezt a ráfot? Állnak a lovak otthon! Mihaszna vettem a bricskát, ha még ki se hajtok vele?

Spiccer marasztaló, vékony karja egyszerében lehullt. Apró szemében meglepett érdeklődés hunyorgott.

— Hát megvette a bricskát?

Dombi fölnyikorgott, mint a kenetlen kerék.

— Nem! Majd Buzièknak hagyom, ugy-e! Egy hete licitál rám a vén betyár, végül is eluntam. Mán tizenhatezren jártunk, hát én rávágtam egyszerre tizennyócat. Gondolhatja, hogy esett a fenekire tőle!

Indultában döcögött ki belőle a megelégedett nevetés.

— Velem kötekedik a vén kódis?

Fölvágta a fejét és elment.

Spiccer meg se próbálta többé tartóztatni. Hosszan, tünődve bámult a paraszt után.

Aztán megcsóválta szárazindáju nyakát s bekapart a szakálla közé.

— Ahogy mink kinézünk..!

Megfordult, kókadtan tipegett pár lépést. De megint csak megállt. Fonnyadt arcára kemény elhatározás lobbant. Elszántan indult a parochia felé. Fölcsoszogott a tornácra. Szeme félénken repdesett körül. A konyhából kanyargós énekkel egy szolgáló szeleskedett ki. Annak odaszólt:

— Ha lehetne egy percre a nagytiszteletű urat..!

A pap éppen kilépett az ajtón. Öles magas,

bölény-nyakú, oszlop-lábú férfi volt, csupa erő és hang. Egy Spiccer a féloldalából bízvást kitellett volna. Vedlett csizmáiból gúnyos vigyorgással mutatták ki fogaikat a talpszögek. Lépései akkorákat döndültek a korhadt fapadlón, hogy Spiccer önkéntelenül elhátrált. Félt, hogy a duzzadó ember-móles a következő mozdulatnál eltaposса.

De a pap kerek arcán olyan derült gyermekmosolygás piroslott, kék szeme annyi ártatlan szelídséggel csillogott ki vastag szemöldöke alól, hogy a jövevény bátorsága nyomban vissza is tért.

A pap kitette hatalmas markából a gyalut, amivel egy tulipános láda készülő fedelét simítgatta éppen. Lefricskázott szakadtzsebű kabátjáról egy ráakadt forgácsot. Egész tenyéren terített szivességet a váratlan látogató elé.

— Isten hozta, Spiccer uram! Ej, be ritka vendég! Talán bizony konvertálni akarunk? Megesik manapság!

Jóízűen megnevette a tréfát, amivel közvetlenséget akart melegíteni kettejük közé.

A kereskedő izgulva rázta a fejét.

— Bewahre, bewahre, hogy ilyesmivel terheljem a nagytiszteletű urat!

— No, akkor kerüljünk beljebb!

Hanem a jövevényt kívül-parancsolta szerénysége. Semmi áron se akart a házba lépni.

A pap hát fölhagyott az unszolással. Várakozólag nézett a pöttön emberkére, aki köhécselve fogott a mondókájába.

— Kérni jöttem a nagytiszteletű úrhoz. Utóljára hagytam. Isten látja, hogy előbb mindent megkisérelt Spiccer! Az elüljáróságot, a falut. Tetszik tudni, akik segíthettek volna valamit a szegény Südy úron... Semmi se sikerült. Gondoltam, eljövök én ide. Itt is megpróbálom. A nagytiszteletű úr bizonyára nem fog kidobni egy ilyen szegény zsidót..!

A pap szélesen tiltakozott. A látogató most már egész megnyugodva folytatta:

— Nahát! Nem mondom, hogy biztosra jöttem? Egy ilyen jó lélek! Finom, igazi úr..! Ilyen keresztény szív! És ott az a szegény, összetört ember! Az a gyámoltalan öreg asszony! Nem nézheti Spiccer mégse. Tetszik tudni, nem akartam én ezt. Ismerem én az ilyen keresztény urakat. Nem úgy van, mint nálunk, hogy ha megszorulunk, mindenki segít. Ezek a saját testvérüknek se szólnának. Vártam, míg lehetett. De nem lehet tovább.

A pap homloka elborult. Egyszerre lelankadt a mosolygása. Derültnézésű gyermek-szemei szomorúan hulltak a panaszkodóra, aki egyre jobban belemelegedett.

— Tetszik tudni, nagytiszteletű úr, megpróbált az a szegény mindent! Megpróbált dolgozni is. Úgy, betegen, nyomorékon, ahogy van. Fogpiszkálókat farag. De képzelje a nagytiszteletű úr! Nádból! Nádból faragja! Azt hozta el nekem! Hát most ne jöjjön az embernek könny a szemébe? Ehhez tessék szólni! Ilyen rettenetes, ilyen borzasztó üzleti antitalent..! Hát nem muszáj ezen sírni? Ő jön és olyan anyagból csinál fogpiszkálót, ami örökké tart! Családi fogpiszkálót uram! Hát hogy akar az a szerencsétlen ebből megélni? Tessék elhinni, úgy éltessen az Isten, majd megszakadt a szívem, mikor visszaadtam neki.

Elhallgatott. Gyulladt szeme izgatott szorongással függött az előtte álló ember-kolosszuson, mintha azt várná tőle, hogy játék módjára nyomban semmivé morzsolja a világ minden nyomoruságát.

De a pap mozdulatlan volt és csöndes, mint egy teli kripta. Percek multak, míg élővé rendült. Széles melléből nagy, sodró sóhajtás tört fel.

— Fájdalmas élet! Nehéz kereszt!

Szavai fölhámló sebekből csordították a bibliás igék súlyos csöppjeit.

— Isten bárányai vagyunk mindannyian, hanem bizony-bizony, elhagyatott bárányok, akik az Úr legsívárabb mezejére vetődtünk a sötét éjszakában. Lássa felebarátom, itt vagyok én, a pásztor! Százszor vérzik a lelkem minden tája, mert nem nyílnak meg a fénysugarak az én szegény gyarló szemeim előtt, melyek megmutatnák számomra az utat. Csak bólyongok a sötétben az én elhezett nyájammal és íme! Még idegen bárányok is tévednek az én juhaim közé!

Egyik széles tenyere fáradtan lecsapott, mint a végzetes tehetetlenség nehéz lakatja.

Spiccer vállbakapta csúcsos fejét. Onnan csodálkozott az elpatakzott szók után, amikhez fogható szépet eddig sohase hallott.

Aztán visszatérő józansága megint kisodorta belőle a kegyes dugókat.

— Idegen? — Kérdezte megütődve. — Nagytiszteletű úrnak, ha jól értettem, azt tetszett mondani, hogy: idegen! Hogy volnának idegenek, kérem szépen? Hisz egy nyelvet beszélünk?

— Úgy van. Ez igaz. Egy nyelven dicsérjük a Magasságbelit mind. — Bólintott csöndesen a pap.

De ugyanakkor az ujját is fölemelte. Nyomatékos hangon fűzte hozzá:

— ... bár, különféle módozatok szerint! Mert nem hallgathatom el itt kedves atyámfia, miszerint azon derék ember, akinek emésztő nyomorát most föltárta előttem, kívülesik az én egyházamon. Ő az ágostaiak elhagyott gyermeke! Mint említettem, idegen bárány tehát, kit a Vihar közénk terelt, oly mély sebekkel borítva! A Teremtő látja sajgó lelkemet, hogy én azért segítenék rajta kész örömest az ő szent nevében. Ám, hogyan volna az lehető, mikor a pásztor kezében nem hagyatott elegendő gyógyító ír? Aggódva nézek a holnap elé magam is, szegény kongruás pap, akinek földecskéjét, kicsi szegénységét a Vihar nem-

kevésbé elöntötte és aki bizony, nem tudom, nem az éhenhalásnak nézek-e elébe!

Közelebb lépett az elámult emberkéhez és — maga is reményfogyottan — igyekezett annak görbe vállába biztatást veregetni. Nagy kék szemeit mint valami kegyelemváró perselyeket az ég felé nyitva, mondta:

— Csak nem kell elcsüggedni kedves felebarátom! Igaz, mérhetetlen bár a csapás és súlyosterhű a ránkbocsátott próba, ellenben az Úr irgalma, az velünk. Földi dolgainkat elmoshatja az ár, a szeretet és malaszt azonban megmarad.

— Kérem..! — Rebbent föl hirtelen élénkséggel a jövevény. — Az mind igen szép, nagytiszteletű úr! A szegény zsidó világért se akarja lekicsinyelni ezeket! De uram, ezekből a tekintetes Sűdy úr nem fizethet lakbért a tanítóné nagyságának és a tanítóné nagysága nem kap kenyeret! Mit tudom én..? Valamit tenni kellene értük. Tetszik tudni..? Valami okosat... Valami, valami...

Már száján volt a szó, hogy kibökje. Aztán mégis meggondolta, visszanyelte. Helyette két ujját dörzsölte egymáshoz, hogy a kifagyott bőr beszédes sikárlását hallani lehetett.

A pap áradó tekintete magasan ívelt el a kalmár mozdulat fölött. És mialatt kezei szakadt zsebeiben vájkáltak, buzgón helyeselt.

— Valamit! Ugy van! Mert mit ér a legszebb szándék is, ha meddő? Legyen nyugodt, felebarátom. A legnagyobbat, amit tehetek, fogom megtenni szegénykékért! Én imádkozni fogok az Úrhoz, hogy ő se vonjon különbséget köztük és választottai közt, hisz mindnyájan az ő szent szíve alól futottunk ki. És én hiszem, hogy a teremtő meghallgatja szomorodott szívű szolgájának fohászkodását és végtelen irgalmával besugározza a tévelygőket is...

Szeme megtelt könnyel és elcsuklott a hangja. Egész föloldódott a saját nagy biztatásában.

A kereskedő lábait váltogatva, idegen csudálkozással nézte ezt a kiborult lélek-hajót. Majd zavartan húzódott vissza.

A pap gyűrött pénzpapirokat kezdett óvatosan előkotorni. Egymásután hulltak a tornác párkányára a kérges, szakadt egylejesek...

Öt darab.

A kopott, üres zsebek úgy maradtak kifordulva a feslett ruhára...

Spiccer elhőkölt a néma adakozástól. Sürgősen búcsúzott. Az óriás ember-gyermek lelkén azonban még ott úszkált néhány érzelem-szilánk. Utánaküldte elismerését a távozónak.

— Derék sáfárkodást végzett ám ma, felebarátom! Az Úr, aki mindent lát, bizonnyal nem felejti javára írni!

A kereskedő sietve tette be maga mögött az ajtót.

Kívül megállt és belehunyorgott a hidegfényű decemberi napba.

Két vállát felhúzta, kifordított tenyereit messze eltartva rábólintott:

— Ahogy mink kinézünk..!

XVII. FEJEZET.

Szürkén és hidegen köszöntött be a karácsony, mint valami kifagyott koldus. Az égen sötét felhők vajudtak terhükkel. Olyan alacsonyan jártak, hogy szinte lelógott a szélük. A szőlő-dombra rácsordult a köd, a havazás mégse birt megindulni.

Alkonyodott.

Az iskolaház ablakain sűrű szürkeség ömlött be. Südy közelebb húzta az asztalt a világossághoz.

A dereka köré csavart piros asztalterítőt átkötötte egy darab spárgával. Aztán visszaült helyére. Félretolta a fenyű-szilánkokat, meg a készre faragott fogpiszkálókat, keményfadarabot zökkentett maga elé. Talpat faragott belőle és belepróbálta az előtte heverő fenyőgallyat. Sietnie kellett a dologgal, hogy elkészüljön, mielőtt a tanítóné visszaérkeznék a postáról. Az ablakhasadékból azonban dermesztő hideg fütyült be. A szoba is fűtetlen volt. Sokszor meg kellett állnia, hogy egy kis életet leheljen gémberedett ujjaira.

Mikor a fenyőgallyat körülcövekezte apró forgácsokkal, kint a konyhaajtó megnyikorodott. Az öregember hirtelen az asztal alá lódította a kis karácsonyfát.

Kopogtattak.

— Ki az? — Kiáltotta szótlanságtól elrekedten.

Csizmáit köszörülve, Bass Lajos lépett be. Subáját, süvegét, bajszát zuzmara lepte fehérre. A szoba nagy szürkeségében szinte világított.

Südy elmosolyodott.

— Te vagy az, fiam?

— Én volnék, ha jól látom. De ebben a fene sötétségben még magamra se vélek. Mért nem gyujt világosságot a jegyző úr?

— Hajhaj! — Legyintett az öreg. — Tudod fiam, a mi porciónkat csak apránkint merítik a petróleumkútból. Ami kevéske van, kell az ünnepekre.

Lajos kioldta a subakötőjét.

— Én is abba járok — szólt derülten. — Disznót öltünk, füle-farka ide kivánkozott kóstolóba. A kolbász is lehetősre sikerült. Hát mondok, jó lesz a hurka mellé izelítőnek, ha meg nem vetik.

Lepakolta a suba alatt hozott csomagot az asztalra.

— A kendőt visszavinném, — tette utána magyarázólag.

Südy szeme a sötétben is csillant. A fiatal gazda

nyugodt jókedve, otthonos motoszkálása, a kendőből kibomló étel-szag fűszeres párája nagy jólesést melegített elgémberedett lelkébe, tagjaiba. Barátságosan döcögtette meg a vastag posztó-ujjason kidagadó vállakat.

— Ej, ej barátocskám! Mire való már az ilyen manapság! Mért fosztottátok meg magatokat tőle? És hozzá ennyit! — Sopánkodott örülő botránkozással, mikor Lajos elcsesszentett egy gyufaszálat az asztallap alján.

— Várj fiam, várjál! Adok mindjárt gyertyát. A rozzant almáriumhoz topogott, kilökte egyik fiókját. Belenyult és. alulról kinyomta a fölötte lévőt is.

— Nem égett még a körmödre?

— Nekem semmi se sürgős. Állok tüzet, vizet, jeget is, ha kell. — Nevetett vissza kemény derüvel a fiatal.

Meggyujtották a gyertyát.

Südy csak most riadt igazán meglepetésre.

— Te! — kiáltotta öröm-izgultan. — Hisz ez tenger.. ? Az egész disznótokat idepakoltad? És ez a libamáj! Ez is a disznótokból került?

Lajos pajkosan kacsintott. Megrázta a fejét:

— Azám, a Spiccerék malaccából! Azt üzenik, hogy elfelejtették megfüstölni, hát itt küldenek egy kis szalmát, tessék utólag pótolni!

Zsebébe nyult és egy skatulya dohányt lódított az asztalra.

Az öregemberből ezúttal csakugyan kiujjongott a jézuskás gyerek. Meglepődésében két aszott karját lobogtatta.

— Ni, dohány! Finom Lux-dohány! Szivar, bor!

Kicsit megbotlott a hangja. Elhallgatott. A szokatlan érzés egész kizökkentette sodrából.

Röstelkedve trombitált kockás zsebkendőjébe.

— Köszönöm, fiam. Áldjon meg az Isten mindőtöket, fiam...

Lajos lerázta a szakajtó-ruhát és összehajtva, zsebrevágta. Csak most emelte le a süvegét. Másik tenyerét Südynek nyujtotta:

— Jóestét kivánok, jó ünnepeket.

Az öreg még mindég nem tudott szólni. Széket húzott el, rámutatott. Az ember leült.

— El ne vigye az álmunkat, — mosolygott csillanó foggal.

És igyekezett józan hétköznapi dolgokkal beboronálni a feltört lelket.

Elkomolyodva intett:

— A szövetkezetből is hír van!

Südy a spárga mögé gyürte nagy zsebkendőjét. Zavartan mentegetőzött.

— Látod fiam, ilyen gyönge lettem már..! Egész elestem... De azért csak mondd fiam. Hallom én azért, édes fiam. Hát a szövetkezet..? — Segített visszagördülni a beszédre.

Lajos helybehagyólag intett.

— Az. Lábraállunk megint. Spiccer szerzett kölcsönt, én jótálltam az emberekért. Ezzel aztán le is rakom a gondját.

— Hogyhogy?

Lajos vállat vont. Félszemmel az öregre sandított.

— Elég nekem a föld. Elég a gazdaság terhe. Mert apám ugyan újjal se ér semmihez. Vigye a szövetkezetet, aki eddig csinálta! A gazdák is ebbe állapodtak bele. Fizetnek a tekintetes úrnak hatszáz lejt havonta, hogy épp neve legyen. Krisztus koporsóját se őrizték ingyen!

— Hatszáz lej havonkint..?

Südy megdöbbenve botlott vissza a könnyedén odavetett szóra, mint valami hihetetlen dologra.

— Hatszáz lej..? — Ismételte meg a kérdést. Lajos bólintott.

— Annyi.

Az öregember egészen elfeküdt a széken. Behor-

padt arca egészen kipirosodott. Agyában egy pillanat alatt részekre hullott, ezer más dologgá rohant a gondolat:

— Hatszáz lej..!

A tanítónénak a szoba kivánt bére! Azzal együtt, amit külön keres, mindennapra egy fél vekni! Sőt egy kis turó is hozzá! Esetleg tepertő. Ha nem nagyon uraskodik, marad fára, petróleumra! Vagy inkább a cipő..? Azt kellene megtalpaltatni előbb? Akkor kimehet majd, ha felgyógyult. Mozgás közben a hideget se érzi úgy, mint itt bent. Ez elől hiába köti magát pólyába! Ez beleeszi magát a csontjai, az izma rostjai közé! Elevenen fagyasztja halottá.

— Hatszáz lej..!

Két-három hónap alatt talán ki lehetne belőle szorítani annyit, hogy a télikabátját is megbéleltesse. Persze, akkor a turó mindjárt lemarad és lemarad a cipőtalpalás. Sebaj! Ha a lábát előbb papirosba göngyöli, akkor nem fázik meg. A papir tartja a meleget. A katonák is így csinálták a fronton!

Egy percre becsukta a szemét. A tervek zúgó növekedéssel tornyosodtak elé. Szobabér, petróleum, kenyér, fa, cipőtalp, turó, kabát-bélés, papiros, front, katonák: a tárgyak egész átviharzó serege bolond táncba kezdett körötte. Mint valami pajkos kedvben felrugott papucsokat, mind fölvillantotta, oda-mutatta a maga külön értelmét, hogy aztán megint egyetlen jelentőséggé álljanak össze, egyetlen lázöröm-kiáltássá hasadjanak:

»Élet!«

Hangtalanul nyujtotta kezét a fiatal gazdának. Az fölállt, magára terítette a subáját, indulni készült.

A konyha-ajtó csikordult közbe.

Mint valami lefoszlott szürke felhődarab, a tanítóné hussant a szobába. Arca dúlt volt, a nézése ijedten lobogott, mintha belső vihar lengetné a kitágult pupillák mögül.

Bass Lajos fogta a süvegét, csöndesen kiosont az ajtón.

Az öregember riadtan bámult utána, mintha vissza akarná húzni a tekintetével. Karácsonnyal, jósággal, Krisztussal megtáplált lelke úgy kapaszkodott most a jelenlétébe, mint gyermek a dajkája kötőjébe. A tanítóné förgeteges beviharzásából meg szinte áradt az ünneprontó veszedelem. Egy levelet zörgetett, tukmált felé.

— Nézze, — lihegte kifulladva. — Nézze! A városból! A tanfelügyelőségtől! És nekem épp ma kellett az ókulámat itthonfelejtenem! Olvassa már, olvassa föl, maga lát a gyertya-világ mellett!

A lakótársnak árnyék futott át a homlokán. Arcán a beteg tűzrózsák hirtelen lefakultak. Jóslatos idegenkedéssel nyult a levélért és fojtott hangon szólt:

— Menjen lelkem a konyhába, vágja egyenesre a lámpabelet! Rég volt az, mikor én még gyertya mellett is tudtam olvasni!

Nem mondott igazat. Egész meggyötört testében ez az egy elnyűhetetlen erő maradt meg, a szeme. De ez a szem már megtanult látni zárt falakon, lefüggönyözött ablakon, csukott borítékon át is. Vékonyra sodort idegei felvették a kifinomodott ösztön minden legparányibb jeladását. Sejtette olvasatlanul, érezte tapintásra is, hogy mi áll abban a levélben!

Vizsga óta megszünt a tanítóné fizetése... Felfüggesztve »várta a további intézkedéseket...«

Intett az ijedt asszonynak:

— Menjen!

Az apró teremtés mellére nyomta két kezét, mintha a félelemtől kiszakadni készülő lelket gyürné bele vissza. Majd megfordult, hangtalanul szédült ki az ajtón.

Südy gyorsan futott át a levélen. Mikor végére ért egy percig mozdulatlanul, mereven nézett maga elé. Aztán sietve kapta össze az írást és zsebregyűrte.

Nem csalódott.

Nem, ő sohase csalódhatott, ha valami rosszat sejtett. Csak a jóban! Csak ott az elébb! A világosságra lobbanó gyertya fénye mellett! A fiatal gazda jó, fius szöszmötölése mellett. Ott, a húst, vért, erőtadó falatok között. Ott, mikor még egy percre keresztülrángatózott lelkén a reménykedés megcibált harangkötele:

— Élet..!

Egyszerre úgy nézett a kevéssel előbb felcsillanó ígéretre, mint végtelen mélységű, sötét árokba, amiből kiapadt a holnap forrása.

— Az a hatszáz lej..!

Neki magának tovább-tengődés lett volna. Kettejüknek — semmi.

Lám, már kiszakadt a harangból a nyelv, ami rorátéra csengethetett volna! Helyette feszül már a füle dobján az a gyászposztó, amin ennek a késői társnak végzetes hullása fog dübörögni!

Megrettent, mintha máris hallaná a följajduló siratást. De csak a konyha-ajtó nyikorgott újból, érdesen, bántón.

Valaki belépett, köszönt.

Megfordult. Gergely Gábor, a szövetkezet bizalmiférfia állt előtte. Az idegen tekintet alatt magához kellett keményednie. Összeszedte minden erejét, hogy ne reszkessen a kézfogás alatt.

— Üljön le barátom. — Szólt a gazdának.

A paraszt köhécselt, leült. Két tenyerét térdére támasztotta, mintha azzal akarná kifeszegetni magából a rozsdás hangot:

— Nohát..! Izentük Bass Lajossal, hogy kísz az alku. Itt az egyessíg. De itt ám a dolog is! Holnap lesz fuvar, menjík be a városba, nyílbeütni azt a fene folyamodási históriát!

Egyik tenyerével lecsapott a térdére, az álla meg felütött. Mozdulatlan hal-szeme közömbösen meredt a vén emberre.

Az hirtelen megállt a recsegő hangra. Homlokán a ráncok összefutottak. Neszelte ezt a nyers beszédet, ami úgy pattogott ki most a paraszt száján, mintha fejszével tuskózták volna.

Vagy csak a saját ijedelme félemlít bele még újabb rémeket?

Szeliden felelt a gazdának.

— Helyes, tudom. Megmondta Bass Lajos. Hanem a fuvarral azért ne siessenek. Várjanak egy kicsit, míg ember-formát szedek magamra. Alig hogy kikeltem az ágyból.

— Várjunk?

A látogató szétvetette két sáros csizmáját. Horpadt képén rideg keménység fagyott meg. Szeme irigyen, sárgán villant, mint a kéngyujtó lángja. Érdesen szólt:

— Hát az nem addig van íppen, hogy várjunk. Az úr ráírkezik betegeskedni kísőbbet is! Mert az ágy az nem szalad el. De a szegínysíg dolga sürgős. Annak mán tennap is kíső volt!

— Csak nem hajtanának ki ilyen időben?

— Hajtanánk! — Esett a kérdésre a gazda mogorván. — Hajtanánk..! Hássze' nem mink hajtjuk, az úr vállalkozott! Mit szed akkor magára ojat, aminek nem állja helyét?

— Hogy beszél kend velem?!

Mint ostor szijja, csapódott föl a kiáltás az öreg emberből. Meglepődve hökkent a motyogó parasztra.

Az elfordult, majd dacosan gondolta meg magát. Egyenesen szembefordult a kérdezővel.

— Úgy beszílek, ahogy beszílhetek. A fizetsíg kijár írte. Ha nem vállalja, én azt se bánom, ha megcseriljük. Hanem addig nincs beszíd! Addig csak az van, hogy amit mondanak, tegye.

Megriszálta magát és elbaktató bosszusággal legyintett utána.

— Rossz-munkájú az ojjan, akinek dologközben

hallik a szava! Abbul megint csak ojjan vígzís lesz, mint az első instánciábul, hogy se elül, se hátul semmi!

Hosszú, zörgő nevetés volt a váratlan felelet. A kipusztult, hideg szobában úgy hangzott, mintha koporsóba dobált csontokat zötykölt volna meg valami ijesztő tréfa.

Südy nekidült vállal a falnak.

Aztán mély csönd nehezedett a szobára.

Az öregember nézte a rácsudálkozó parasztot. Nézte, mintha a multja felvigyorgó kisértetét látná. Odalebbentette neki a vörös asztalterítőt, mint valami véres zászlót.

— Semmi? Nekem nagyonis nagy-valami volt! Ráment a csontom, a bőröm. Mért? Miért? Hát érdemes? Érdemes?

A hosszú, sírós nevetés után olyan megkönnyebbült, szinte vidám volt ez az élet mélyére hullatott zokogás, mintha ott, a parttalan ár fenekén azt találta volna meg, amit rohanó napok felszinén úszva hiába keresett.

A roppant sötét, semmiből lett semmit. A Nihil, az egyetlen, örökös nyugalmat. A nyüzsgő célok végtelen elfekvését, a végső feloldozást.

Intett a parasztnak.

— Elmehetsz! Mondd meg a többieknek, hogy nem kell a pénzetek! Hatszáz lejért nem lesz a kutyátok az, aki eddig uratok volt. Megértetted? Takarodj!

Mikor a meghökkent, lábaló ember után nézett, vette csak észre, hogy a tanítóné ott áll az ajtófélfának támaszkodva, mozdulatlanul. Ijedt kezébe bennefelejtkezett az olajos kanna. A lobogó gyertya kanóca hosszú, tüzes nyelvet vérzett feje fölött a falra, mint egy pünkösdi apostolnak.

Hogy a távozó a küszöbre ért, fölvert szele életet öntött az asszonyba is. Vékony madár-torkából egyszerre rikoltó hangok törtek ki, suhogtak utána:

— Cudar! Lelketlen! Hálátlan! Komisz!

Az ajtó bevágódott.

Südy egy pillanatra megint lecsukta szemét. Mélyen a mellében dördült visszhangot ez a dübörgő ajtó.

Mintha túl a vedlett szobán, csonttörő szenvedéseken, túl az utolsónak tűzött célon is, az élet visszafoghatatlan kapuja futott volna be vele örökös zárjába.

XVIII. FEJEZET.

Csudálkozva nézett föl.

A tanítóné ott toporgott körötte. A gyertyát az arcába tartotta, úgy kémlelte.

— Mit akar Mariska?

— Ó..! Azt hittem odavan!

— Nem. Pihentem egy kicsit.

Összeszedte magát és fölállt. Ne szaporítsa saját nyűgével is a másik nyomorúságát!

— Látja? Nincs semmi bajom!

— Nincs.

Az öregasszony gyanakodólag fürkészett felé. Majd, hogy a lakóját állni, lábon-járni látta, gyorsan visszazökkent szokott kerékvágásába. Dohogva szólt:

— Semmi baja, csak a torka véres! Megmondtam én, megjósoltam én ezt előre! Ha rámhallgat, nem is kellett volna erre a sorsra jutnia! Ha körülnéz, senkije se maradt, akibe fogódzzék. Ilyen okosan élt!

— Senkije..?

Valami belevonaglott az öregember húsába, mellébe, mint a tüzes kigyó. Az előbb már megbékélt vele. Most mégis át-fájt rajta, halál után való titokzatos fájással ez a sivár szó. Alázatos gyermek-könyörgéssel próbálta viselhetőre enyhíteni. Megfogta a zsémbelődő kezét.

— Hát maga senki?

— Én..!

A tanitóné ijedten szabadkozott.

— Rám akar számítani? Énrám támaszkodik? Férfi léttére volna hozzá lelke?

Ezúttal a gyertyát is kitette kezéből, úgy riadozta, úgy acsarkodta körül kis bogár-életét a régen félt, rászakadó terhek elől.

— Nem elég, hogy maga idejutott? Nekem is gáncsot vetne? Földönfutóvá tenne? Éhenhalatna? Nem látja, hogy nekem is csak kolonc? Akadály a boldogulásomban? Tetejébe még azt is, azt is elszedi tőlem, amivel ideig-óráig fennmaradhatnék!

— Én?

— Nem! A szent ugye! Az vette be magát ebbe a szobába, hogy mozdulni se lehessen tőle! Az tartja lefoglalva, hogy ki ne adhassam olyannak, aki megfizetne érte! A szent, az a jóságos szent, ugye!

Megvert, panaszos sírásra fakadt, mint valami megkinzott gyermek.

Südy dermedten hallgatta a rémületes szóknál is ijesztőbb sírást. Megkisérelte irgalmat némítani a végzetét jajveszékelő szájba.

— Mariska! Mariska!

De a könyörtelenül eltaposott lélek könyörtelenül pattant rá vissza.

— Igen, igen! Mariska! Az hát! Mindég sejtettem én, hogy ez lesz a nóta vége! Erre pályázott! Ezért hizelgett! Egy asszonyból, ilyen esett, szegény vén asszonyból akarja kifejni a maga életét!

Most már hirtelen eleresztette Südy a síránkozót. Csakugyan csönd lett belül. Nagy pattanással nemcsak a mult, a célok, az élet, maga a túlfájt halál is meghalt benne. Teste egyszerre könnyű lett, mintha anyagtalan volna. Mintha valahol valami láthatatlan seben keresztül kicsordult volna belőle a vér, a lélek. Az élő, követelőző, küzdő, bukdácsoló, szörnyen

keserves ember-lélek. Az önérzet, becsvágy és minden dolgok mozgató rugói úgy torpantak meg benne, mint elakadt gépkerekek. Még a zörgésük visszhangját is magába nyelte valami hideg, mély kábulat.

Körülnézett. Olyan valószínütlenné vált egy pillanat alatt körötte minden! A fekete vaskályha, rozsdamart ajtaján a vadludat cipelő vadász... Kossuth Lajos és az alkoholba fulladt részeges tanító képe a falon... A lerugott papucsok a bontott ágy előtt. Mintha az előbb lépett volna ki belőlük az élet! És a fenyőgally az asztal alatt..!

Valami különös, éteri kiváncsiság fehér köde sustorodott ki az agyából halványan, imbolyogva, mint holdfényű rakéta.

Miért szülnek hősöket az anyák...? Kinek hős a hős? És mért isznak alkoholt, mért fűtenek, cipekednek, esznek, feküsznek, ünnepelnek az emberek? Mit várnak, mit akarnak a fenyővel? Mire ez a sok értelmetlen komédia? Ez a fogcsikorgató tülekedés? Ez a nagyképű teketória? Mire az a elnyújtott, vonító sírás is itt mellette?

Visszafordult. Hosszasan, figyelmesen megnézte a zokogó asszonyt.

Milyen különös, hogy az ott van és sír! Ugyan mit sirat? Mire a sírás, mire a nevetés? És mire való minden mozgása, nyüszkölése a vak sors felé tántorgó egész harcnak? Ki győzedelmeskedett fölötte valaha? Kinek volt belőle egy parányi haszna? Ki tudta feltartani a Fátum rohanását egy percre? Ki nem szédült a szédülésével? Ki vetheti meg sarkát a sodra ellen? Ki állíthatja meg a végzetet?

Látott egyszerre csodálatos lényegbe-látással minden körötte és benne és rajta kívül levő dolgot. Csak mintha roppant magasból, valami világ színtje fölé emelkedő Ararát csúcsáról látná. Végtelen fölény, nyugalom volt benne. És nagy derüs jóság emelte

ki belőle az arcát, mint valami fürdőben megtisztult gyermek. Csöndesen szólt az asszonynak:

— Keljen föl, Mariska.

A tanítóné otthagyta a kopott ripsz-kanapén elpergetett könnyeit. A szilárd hangra visszaigazodott tagjaiba a férfi-dresszúrához szokott engedelmesség. Fölállt. Sírás-vak nézéssel pillantott az előtte álló emberre.

Az mosolygott.

— Ne sírjon, Mariska! Menjen, rakjon szépen tüzet.

— Tüzet?

A meglepődés már egészen helyrejózanította a bánat-ittast. Sötét duzzogással kérdezte:

— Hát az ünnepekre mi marad majd? Hatvan kiló fát küldött Spiccer mindössze.

— Tudom. Azért mégis tegye amit mondok. Ne kérdezzen semmit, bízza rám. A többi az én dolgom.

Az asztalon mezítelenkedő ételneműekre mutatott.

— Készítse el, terítsen abroszt!

A tanítóné csak most vette észre a kibontott csomagot. Mohón, mintha attól félne, hogy eltűnik előle, mint a káprázat, kapott a zsirját fitogtató ételek felé.

Aztán egyszerre megállt a keze. Előbbi izgalma átnyilalt rajta.

— Hol a levelem? Még mindég nem olvasta el!

Südy száján a nyugodt mosolygás meg se rebbent.

— De elolvastam lelkem. Avégett ugyan ne késlekedjék! Nincsen benne semmi rendkivüli. Ráérünk vacsora közben is. Igyekezzünk inkább! Én kimegyek a kertbe tormát ásni.

Olyan szilárd, higgadt volt a hangja, hogy az apró asszony fürkésző arcán kisimultak a harag és aggodalom ráncai. Fogta a csomagot, vitte a konyhába.

Mire Südy a kertből visszanézett, már kigyulladt

az ablak vörös szeme is és fehéren, mint egy békeimádság, kanyargó füst szállt ki a kéményből.

Az öregember felfogta az ásót, ásni kezdett. A vasszerszám éleseket csendült a fagyott rögökön. Csak lassan haladt. Később megint kitette kezéből az eszközt. Nagyokat, katonásakat lépve megindult a kerítés felé. Közbe számolt hozzá:

— Egy, kettő, három...

A kerítésnél megállt és pár pillanatig eltünődött. Majd visszafordult s újból kilépett, számolt.

— Egy, kettő, három...

Kihúzta a göröngyök közül az ásót, távolabb bontotta meg a földet. Csak a vas csörömpölése és a ziháló lélekzetvétel hallatszott.

A tanítóné kikiáltott a konyhából.

— Siessen! Mit babrál? Még meghűti magát!

Az ablakot becsapva tette hozzá:

— Nekem nem telik patikára!

Südy mélyebbre merítette az ásót. A fagyos kéreg alatt lazább lett a föld. Sietve szórta egyik lapáttal a másik után.

Kisvártatva az asszony újból kikiáltott, ezúttal ingerültebben.

— Meg van terítve, mondom, hogy jöjjön már! Holnap lesz megint tánc a derekával és az étel is mind kihül. Hagyja fenébe azt a tormát, jó lesz anélkül is!

Az ásó nagyot, érceset csendült.

Südy visszaszólt:

— Tegye be az ablakot! Jövök.

Megvárta, míg a függöny leereszkedett. Akkor egyszerre, mint a kincs-kereső fösvény, vetette magát a kivájt gödörre. Gémberedett ujjaival kotorni, hányni kezdte a földet.

— Megvan..!

Valamit fölvett. Megbabrálta, aztán gyorsan zsebretette. Sietve ment be a házba.

A szobában égett a lámpa. A vaskályhából hirtelenmeleg csordult az izzadó falakra. Az asztalon fehér abrosz merevedett, mint valami olvadatlan jégtábla. Tányérok, csorbult poharak közül élesen, fűszeresen kanyarodott ki a feltálalt ételek szaga. A borospalack dugója lassan emelkedett ki az üveg nyakából, mint valami duzzadt penészgomba.

A tanítóné még állt, de a szeme már evett, nagy türelmetlen rárohanással. Csak szokásból zsémbelt.

— Na, ez a komédia! Mire ez az uraskodás? Mintha nem megehettük volna ma is papírról!

— Hagyja! Legyen karácsonyunk! Krisztus nekünk is született.

Letelepedtek. Majd Sűdy újból fölkelt. Szemében simogató szelidség, egész lényén sugárzó békesség ömlött el. Fölvette a tálat az asztalról és alájfogta a szalvétáját. Odahajolt vele az elhűlt asszonyhoz.

— Parancsoljon.

— Mit akar?

Az ember mosolygott.

— Udvarias akarok lenni. Kultur-ember voltam valaha.

És előzékenyen, finoman tartotta a tálat a csudálkozónak. Az meglepődésében két szelet sültet szúrt át egyszerre. Odazsörtölődött:

— Menjen, vén oktondi! Ne ezen kezdje! Azon, amit kérnek!

Sűdy visszaült, kivett egy falat húst. De csak babrálta. Eltünődve mosolygott. Olyan messze, mintha a látóhatár túlsó peremén pajkoskodnék valakivel.

— Hát igazán gondolja Mariska, hogy én elmenjek? — Kérdezte halkan.

És feleletet se várva hozzátette:

— Mondta ezt már maga nekem egyszer az életben! Emlékszik? Magán rezedaszínű batiszt-ruha volt akkor, rajtam meg ez a kájzer.

A fogasra mutatott, melyről aléltan, kicsordult béléssel lógott le a vén holmi, akár valami tetem.

Halkan folytatta.

— Tűzoltóbál volt, tudom. Maga előző nap töltötte be a tizenhatodik évét. Én is átmentem, gratuláltam. Kérdeztem valamit... Maga másnapig haladékot kért. Másnap aztán szegény boldogult Sinka Gyuri karján sétált a bálban. Akkor mondotta először, hogy menjek... Emlékszik?

A tanítóné nagy, elrévült tekintettel bámult át a párolgó tál fölött. Tünődve szopogatott egy lerágott csontot. Nem szólt.

Südy csöndesen tovább beszélt.

— Akkor én igazán elmentem. Egész ki az életéből. Nem panaszkodhat, hogy tolakodtam volna. Csak a véletlen sodort megint maga mellé lelkem. Az öregség, a maga özvegysége... Valahogy nyélbeütöttük a beválasztását. Maga nyulat nyúzott éppen a gangon, mikor a hirrel jöttem. Hogy megörült! Pedig mire maga bekerült, én pottyantam ki. Emlékszik ugy-e szívem?

Az asszony apró egér-szeme fölvillant. Két nehéz könnycsepp koppanva hullt a tányérjára.

— Mit bánt? Mért traktál most ezzel? — Kérdezte keserűen. — Elég gondom van maga miatt, hogy még luxus-fájdalmakkal is fűszerezze. Egyék inkább, mert mind a tányérjára fagy! Ráér szátyárkodni azután is.

Südy csak mosolygott apásan, fölényes megbocsátással. Szeliden duruzsolt, mint egy vén kemence.

— Igaza van szívem. Hát ne féljen szívem! Nem csinálok én több gondot magának!

— Elmegy?

— Talán.

Fölkelt, betöltött a borból, a saját poharába is. Kiitta egy-nyeletre. Majd újból töltött, leült. Halkan

szitálta a szókat, míg amaz hosszú, boldog elnyúlással folyvást evett, evett, mint egy kiéhezett gyermek.

— Ne féljen Mariska! Jól tette, hogy kimondta az előbb azt, amit kimondott. Kemény próba volt, de használt. Férfivé lettem tőle. Sose búsuljon érte! A nyomorúság bizony sokszor ád az ember szájába olyan dolgokat, amiket így a terített asztalnál, a jólét közepett nem bírna nyelvére venni. Idegen vendég bennünk a nyomorúság, lelkem! Idegen lakó. Kidobhatatlan.

Megint fölkelt, vetett egy tuskót a tűzre. Odakínálta a tálat a másiknak. Töltött is neki. Ivott.

— Lássa — kezdte kis szünet után. — Ez így van rendén. Nekem kell magával törődnöm, csakugyan! Maga asszony, bizony-bizony már öregasszony Mariska! Magát nem lehet kínjára hagyni! Magáról nekem kell gondoskodnom, hogy olyan sorsot ne érjen, amit én se győztem, férfi-létemre. Magát nem szabad kitennem semmi kockázatnak. Amiért sokszor pörölt velem? Énistenem..! Tudom azért, hogy milyen finom a lelke! Tudom mit bír, mit se. Nem hagyhatom, hogy keresztülmenjen magán is a szekér, mint ahogy rajtam keresztülgázolt!

Szünetet tartott, fölvett a törött csésze aljáról egy vastag, világos szivart. Meggyújtotta, ivott.

A tanítóné fürkészve nézett föl rá. Aggódón figyelt az elpatakzott sok szó után.

Olyan különösnek tetszett most egyszerre előtte ez az ember!

Az arca mozdulatlan, mint a fa. Mintha nem is élőé volna, ahogy hullatja a szürke szókat lassan, a szivarhamuja mellé.

Nyugtalanul vonta össze szemöldökét.

— Mi ütött magához? Mért ilyen furcsa?

Südy felfogta a poharat és keresztülhunyorgott rajta. A bor sárga színe viaszos fénnyel szűrődött homlokára.

— Muszáj nekem mindég egyformának lenni? Látja, ez egyszer kivételesen ilyen kedvem van. Ritka kedvem; szeretek beszélni.

Lenézett a szivarjára, melyről könnyű szürke havazással peregtek le a finom levelek. Utánuk bámult hosszan és vállatvont.

— Nem is csuda! Míg szanaszéjjel a világban, Párizsban, Londonban, Genfben, Hágában, meg mit tudom én hol mindenütt, folyvást beszéltek és csak beszéltek az emberek, hallgattam eleget. Pedig rólam beszéltek és magáról, Mariska! Sine nos de nobis! A mi sorsunkról, anélkül, hogy bennünket megkérdeztek volna. Már megelégeltem. Végre a saját hangomat is hallani akarom. Itt, e körött a rozzant asztal körött éppúgy Isten teremtményei ülnek, mint ott a zöld posztók mellett. Nekünk is jogunk van a szóhoz! És karácsony estéjén nekem is meg szabad ünnepelnem a Béke lakomáját. Egyék Mariska!

Odakinálta a tálat, betöltött. A poharat felfogta, de inni elfelejtett belőle. Továbbmorzsolt a szája.

— Eleget koplalt, velem együtt! A világégés tüzijátékából nekünk ez a szerep maradt. Mikor a lángok felágaskodtak, éhes nyelvük elfalt előlünk mindent. Fölfalta mindazt, ami a tegnapé volt és a bűnöst éppen úgy, mint az ártatlant. A romok szállongó pernyéjét magával rántotta föl a magasba, ahol pedig már nincs se vetélkedés, se félelem, se kételkedés, csak csönd és nyugalom és béke, nagy, zavartalan harmónia. A szabad régiókban, lássa, felhővé gyült a pernye, hogy mire a bolond égés saját tüzében fölemésztődik: megnyissa terhét és műve nyomaira lassan, lassan, leszitálja a hamuesőt...

Felköhécselt s odabólintott a másiknak mozdulatlan arccal, súlyosan.

— A láng kialudt, Mariska. És mi, üszkös vén fái a multnak, mi ittmaradtunk. A veszett rakétázás után egy fénybogár se villan felénk többé. A tegnap

hiába elpocsékolt sok vére, könnye kisodorta a talajt a mi szikkadt gyökereink alól. Nincs se támogató kéz, se remény, se hit, se út, pedig a szürke végzet egyre veszedelmesebben nől, dagad és a hamueső hull, csak egyre hull! A súlya, ha megmérné, futó napok súlya csak. De ha a szálló pernyék esztendők oszlopába állanak: szörnyű teher és a bírhatatlan, gyilkos tömeg percről-percre való, kikerülhetetlen halált lehel. A könnyű dísz-bokrok, lássa, elmenekültek előle. Volt kertész, aki fedél alá mentse őket! A fiatal hajtások is még utat törhetnek maguknak a napfény, a friss levegő felé és lesznek csakazértis győzedelmes, teli élet. De mi sorsot várhatnak a szúrágott, kikorhadt vén mult-fa törzsek.. ? A világégés roppant nagy volt, szívem! Hamuja szakadatlanul hull és egyre hull még beláthatatlan időkig talán. Pedig a mi lehelletünk, a mi erőink, a mi napjaink nagyon meg vannak számolva már! Tegnap csak a törzsünket paskolta a hamueső. Mára a letört gallyak is födve fulldokolnak! S nincs szél, ami lefujja rólunk a terheket! Kérdem magától, lelkem: mi sors vár reánk — holnap..? Mire a hamueső majd mindent elföd! És elönt mindent a véghetetlen szürkeség! Évek óta nézünk szemébe ennek a kikerülhetetlen pusztulásnak. Jaj, a csüggedt ágakat ne emelgessék! Aki jót akar a vén mult-fáknak, amik alatt valamikor nyugodtan pihent, az Isten ingalmáért, ne igyekezzék megnyujtani a mát, ezt a lassan-temetkező, ezt a keserves, szörnyű jelent! Jöjjön a vég! De jöjjön könyörületesen! Jöjjön egyszerre! Jöjjön mindjárt! Jöjjön fejszével, taglózó szekercével és segítsen minket hamar, hamar a szürke szemfedő alá! Ne legyen ez a hamueső ezrek vontatott hörgése, tetemrehívó átokszava! Ne legyen pokol, gyehenna! Legyen nagy, csöndes elpihenés: hunyó parazsak puha takarója...

Egyre jobban emelkedő hangja az utolsó szóknál túlhömpölygött a nyomoruságos szoba nyirkos falain.

Majd hirtelen elolvadt, mint templomégésben a harang.

Megimbolyodott, kezéből kiesett az elhamvadt szivar.

A tanítóné hátrarándult székével.

Percek óta dermedten figyelte már a lelkendezőt. Behorpadt, sárgafényű halántékaira kigyöngyözött az irtózat verítéke. Nézése feketén, mozdulatlanul fúródott a beszélő szemébe, mint két sötét padlásablakba tűzött gyászlobogó.

Eszelős rémülettel kiáltott föl:

— Mit beszél? Miket beszél itt? Bolond? Elment az esze?

Felugrott és jéggé hült kezeit védekezőleg tartotta maga elé. Végzetes sejtelemtől összekoccanó fogai közül lihegte:

— Hallgasson! Menjen! Menjen innen! De most azonnal! Egy pillanatig se maradok tovább magával egyfödél alatt! Tüstént..! Mert csak nem akartam mondani... Mert már ki is adtam a szobát! Már megalkudtunk rá! Jön az új lakó!

Südy rábólintott mereven, mint egy lejáró automata.

— Igen, jön az utóda.

— Mi..? Mi az?

Az öregember legyintett és nehézkesen közelebb döccent.

— Nem érdemes magyarázni, Mariska. Keresztülmegy a szekér. De ne féljen! Én megigértem, hogy nem hagyom magát. Megigértem, hogy férfi leszek...

Időközben egész közel ért. Kabátja fönnakadt az egyik kifutott székben. Belső zsebéből megnyulva, mint valami végtelen csókra csücsörített száj, rozsdás acélcső villant elő.

Az asszony a falig hátrált. Felborította a vas virág-állványt. A súlyos tárgy tompán zuhant.

Fölsikított, mint a sinről lefutó vonat.

— Őrült! Őrült! Őrült!

Valami csattant. Aztán éles üvegcsörömpöléssel siklott le az abrosz.

Südy utánakapott a lehanyatlónak.

— Így van ez jól, Mariska.

Két végtelenbe riadt szem meredt rá üresen feleletképp.

Gyöngéden föléjük simította a felakadt szemhéjjakat. Aztán csöndesen a kopott ripsz-divánra fektette az összehulltat.

Közbe halkan zörgött, mint az elakadó gép.

— No, ugye, Mariska..! Nem nagy dolog az egész. Nem tartott soká. Amúgy lassan ment volna. Napról-napra. Most már tudja, hogy így volt jobb. Így! Most megint olyan, mint akkor, a rezedaszín ruhájában...

Vigyázva kihúzta a dívan-karfát a lazán forgó nyak alól. A leesett, csodálkozó állat felkötötte egy asztalkendővel. Zsoltáros-könyvet hozott, a gyorsan hülő ujjak közé kapcsolta. Majd megállt fürkészve az elbékélt test mellett, mint apa a menyasszonylánya előtt. Még babrált, igazgatta. Az apró lábak különös lankadtsággal egész szétborultak, kifeküdtek a divánkarfán. Ügyelő gonddal helyreigazította őket. Aztán gyertyát gyujtott és megállt a szoba közepén.

Elmosolyodott.

A dolgozó-asztalhoz ment, kihúzta alóla az ottfelejtett fenyőt. Ráerősítette a gyertyát. Meggyujtva fejtől tette. Az asztalt a dívan mellé taszította, leült. A zsebregyűrt levelet elővette, félbehajtotta, belemártotta a tintába a tollat. Középen hivatalos pontossággal ráírta:

»Elköltözött.«

Ad acta.

Südy

Pontot nem tett utána.

Fölkelt s a tükör elé lépett. Kioldta derekán a spárgát, levetette az asztalterítőt. A megnyitott ing mellén motozott.

Valami újból csattant. A test megfordult maga körött.

A lámpa lezuhant.

Aztán csönd lett és sötét. A szobában gyönge rózsaszínű fénnyel csak a kis karácsonyfa világított.

XIX. FEJEZET.

Bass Menyhért már három napja ki se mozdult a házból. Úgy őrizte a maga mérgét, mint láncravert kutya a portát. Morgott, ha valaki közelébe merészkedett.

Mióta Südyéket eltemették, mintha visszájára fordult volna minden. Egyik baj a másikat követte.

A torlódó kellemetlenségekkel szemben viszont megfogyatkoztak a teherviselők. Az ajánlott levelek addig-addig jöttek Gyorgyénak, míg egy zajos dáridó kellős közepén egyszercsak kirepült a vendéglő külön-szobájának ajtaja és bependeredett rajta maga a levelek küldője is. Egy hadonászó, lármázó női dragonyos, két fekete lányával. Az idősebbik huszonkét-huszonhárom éves lehetett. Szakasztott mása a viharos őrmester-anyának. De a gyöngébb palánta, Gyorgye szörnyen szomorú fekete szemével nézdegélt a világba és megátalkodottan tatuskának szólította a megszeppent muzulmánt.

A kedves gyermek kezei családias közvetlenséggel simultak mindjárt Gyorgye zsebébe, hogy az apai szeretet bizonyságaként néhány megkövesedett cukorkát halásszanak ki onnan.

Gyorgyét a törvényes feleség váratlan megjelenése úgy ellapította, mint vadász csizmája a barázdában lappangó nyulat. Hangtalanul segédkezett a nő nagy drámai jeleneteinél, az idősebb lány kitöréseit is szakértő fejbólintással jutalmazta, az ifjabb csemetének pedig két lejt ajándékezett cukorra. Aztán elment, hogy — mint mondta — szállás végett intézkedjen a családi boldogság hivatalos képviselője és szeretett gyermekei számára.

A fogadó ajtaján kilépve hirtelen eszébe jutott egy réglátott nagybácsija, aki Nisben a tenyész és ridegmarhakereskedés jól jövedelmező foglalkozását űzte. Az érdemes aggastyán több évtized előtt valóban áttért a mohamedán hitre és Gyorgye még soha életében nem érzett olyan élénk vágyat a vén patriarcha, se az izlám magasztos tanai iránt, mint épp ebben a jelentős pillanatban.

A tisztes családra ottvirradt a reggel a vendéglői asztal mellett. A végre föltalált apa nyomtalanul ismét eltűnt.

A bonorum-direktor kámforrá vált, a gazdaságban pedig lábbal fölfelé maradt minden. A kusza összevisszaságban Menyhért maga se tudott kiokoskodni. Dühe úgy tenyerelt le a jegyzőre, mint éhes medve a mézes-kaptárra.

Sötét brummogásai elől a fiatalember Rezeda szoknyái mögé menekült. A lány megelégelte paraszt lovagját és föladta a régi szokást.

Napok óta dacolt bizonyos karperecek és fülönfüggők miatt, amiket az alaposan megkoppasztott gazda már vonakodott neki megvásárolni. A jegyző éppen kapóra érkezett! A bíró dühében hát magára csapta a kaput és embert se akart látni.

Ellenben a kölletlensége csak nem mult azért. Még a pipa se ízlett. Hogy leszállt az este, heves forróság lepte meg. Feje zúgott, vállai, csontjai fáj-

tak, hogy majd ledobbant tőle. Mintha boszorkányok tépnék, tüdejéből ki-kifogyott a lélekzet. Kupáján mintha pap-sapka formában lefürészelték volna a csontot, agya kidagadt, forrón és kopogva lüktetett. Reggelre elmult a nyűgösség, csak fáradt volt és kedvetlen. Anyó ráolvasott, az se használt. Akkor a borbély megköpülyözte. Hadd ritkuljon kicsit az összecsomósodott, sűrű vér! A dühök, indulatok tüze hadd takarodjék ki belőle!

A fejzúgás éjszakára ki is maradt. Reggel hosszan aludt, elnyulva kába, unott tunyasággal.

Arra ébredt, hogy verik az ablakot. A községi rendőr állt a tornácon, a jegyző-ház úrnőjének sürgős üzenetével. Jöjjön azonnal, nagy a baj! A fiatal urat sehol se lelik.

Bass Menyhért ráförmedt a legényre:

— Mért nem odamégy, ahol van? A fogadóban keresd, te istenmáléja!

A fiú csak intett.

Mintha nem ott kezdte volna..!

Aztán fejvakarva tette hozzá:

— A Rezeda kisasszony is fuccs..!

Menyhért bevágta az ablakot, hogy a legény ne láthassa a biborba borult arcát. Sietve fogott öltözésnek.

A községházán valóságos nő-gyűlést talált. Thea, a dragonyos-mártir és két árvája értekeztek a háziasszony elnöklete alatt. Gyorgye madárijesztője szögletesen emelgette két bot-karját a lődörgő ruhaujjban.

— Úgy-e, megmondtam, Flórika? Úgy-e Zsenni, előre tudtam, hogy megint házasodik? Ilyenkor szokott úgy eltünni, mint gombostű a szalmakazalban!

Thea meggyőződés nélkül zokogott.

— A lánya idősebb, mint én. Ilyen szégyen!

A háziasszony nagy, unott rezignációval ült az

ágy szélén. Sülttököt rágcsált. Lemondó bölcsességgel lökdöste ki belőle a magot.

— Ugyan mit akartok? Ilyenek a férfiak mind! Az én uram ötször csinálta ezt meg velem.

A lányához fordult gyermekes bizonykodással.

— Csak mondd meg! Te is megmondhatod, hogy úgy van-e?

A kárvallott menyasszony épp a tükör előtt zokogta szembe saját képmását, míg ujjai fürgén jártak a piros kenőccsel a vonagló ajkakon.

— Látod? — bólintott az asszonyka keserüen a dragonyos felé. — A gyermekeinkben meg ez a vigasztalásunk! Amaz elmegy, annyit se szól, hogy eb vagy kutya, itt van egy kis pénz, egy kis cukor, liszt, rum vagy egy harisnya, egy kis valami... Emez pedig a hátát forgatja felém. Mindég mondtam, hogy olyanok, mint az apjuk! Ó, ez az élet! Micsoda élet! Így bánni egy anyával!

Halk, álmos sirásba fogott. Gyorgye törvényes családi káplárja mogyorónyi könnyeket hullatott mellé.

— Én sohase fogom ezt megszokni! Soha!

A szobába most toppant Bass Menyhért.

A háziasszony nyomban elfelejtette bánatát. Titokzatos mozdulatokkal hadonászott a jövevény elé.

— Itt az ördög!

— Micsoda?

Amaz a szája elé tette egyik ujját.

— Psszt, a prefektus..!

— Hátaztán! — rántott vállán a jövevény. — Mi az, ha itt van is!

— Psszt! De keresi ám!

— Kit?

— Magát!

Menyhért ráhagyta.

— Na, ha keres, itt vagyok.

A háziasszony elkerekült szemmel csudálkozott az értetlenkedőre. Hamarjába oktató szókat se talált, amik pedig mindég kéznél voltak nála.

Menyhért megfordult és benyitott az irodaszobába. Bajusza alatt barátságos mosolygást készített ki a hajdani iskolapajtás számára.

Annak csak a homloka látszott ki egy termetes könyvből. Zárkózott száját beszívta fogai közé és magának olvasva, halkan duruzsolt az asztal mellett.

A jövevény szélesen, szíveskedve köszönt oda neki.

— Jóreggelt, prefektus úr!

Semmi felelet. Az olvasó tovább duruzsolt.

A szomszéd asztalnál egy másik könyvből szakállas, idegen arc emelkedett ki. Ránézett, de az se válaszolt.

Bass Menyhért elvörösödött. Előrevágta egyik csizmáját.

— Kérem! Én köszöntem az uraknak!

A prefektus megint fölpillantott, ezúttal hosszan. A köszönésre most se felelt, csak megkérdezte:

— Maga a bíró?

— Én. Bass Menyhért.

Fölszegte az állát. Biztosra vette, hogy erre azonnal ráismer a másik.

Hanem annak szeme se moccant. Lassan előre jött és az asztalnak támaszkodva, mereven, fagyosan vetette oda:

— Egy és más fölvilágosításra van szükségem.

— Tessék, — intett Bass Menyhért.

A magas látogató zsebébe nyult, összehajtott írást vett elő.

— Ki fizette be a kisajátított földek ezévi haszonbérét?

— A jegyző úr.

— Úgy!

A ceruza gyorsan jegyezni kezdett a papiros sarkára.

— Meggyőződött róla, hogy a pénzt valóban befizették-e?

Az ember dacosan rántotta meg magát.

— Hisz mondom, hogy a jegyző úr járta el! Csak talán megbizom benne?

— Természetesen. Menjünk tovább! Miből vásárolták meg az uradalom fölszerelését?

Bass Menyhért agyából lenyargalt egy villám a háta közepéig. Sürű vére nekivágódott két halántékának. Öklébe csomósodott a méreg, hogy így faggatják, mint valami dedós kölyket.

Ridegen felelt.

— A jegyző úr gondoskodott pénzről.

A fekete szakáll kiemelkedett a másik könyvből. A két látogató összenézett. A prefektus sietve kezdett irni. Föl se pillantott a papirról, úgy kérdezte tovább:

— Maga részes az Obstéban?

— Igen.

— Mért adogattak el utóbbi időben számos fölszerelési tárgyat, állatokat?

Menyhért ezúttal szétnyitotta az ökle csomóját. A szája is tátvamaradt.

— Eladtak? Ki? Mikor? Mit? Nem tudok róla!

— Jójó. Majd elválik.

A ceruza szüntelenül mozgott.

— Mi indította a Südy Sándor ellen tett följelentésre? A maga aláírása ez?

Egy másik ívet mutatott föl. Kemény, hideg fekete szeme mozdulatlanul állt az emberen. Az csak a tekintetét úsztatta oldalt. Rábólintott.

— Az enyém. Kötelességből tettem.

De a forróság megint átcsapott rajta, még nagyobb hullámmal, mint az előbb. Torkát rossz, szorító érzés fűzte össze. Tagjai elnehezedtek valami lassan erősbödő sejtelemtől.

Már nem dühöngött a vizsgatásért. Megdöbbent.

Mit akarnak ezek tőle? Mire ezek a kérdések?

Fürkészve bámult a szaladó ceruza után.

A prefektus pontot tett az írás végére. Zsebéből ujságot vett elő. Szárazon szólt:

— Persze, a mai lapok ide még nem érkeztek meg! Hoztam itt egy példányt. Érdekes dolgok vannak benne.

Szétterítette az ujságot és belehajolt.

Menyhérten a forróság után hideg futott végig. Verítékes lett a marka. Tudott róla, hogy Südy haláláról a lapok sokat írtak, de ha itt most külön csak neki olvasnak föl valamit, annak nagy oka lehet!

Vére úgy zubogott a fülében, hogy az első szókat a prefektus szájáról olvasta le inkább, mint hallotta:

— »*Miért kellett pusztulnia Südy Sándornak?* Megemlékeztünk már arról a megrendítő tragédiáról, melynek két érdemes, munkás élet esett áldozatul. A rejtelmes ügy szétfutó szálai azonban kezdenek kibogozódni.

Megszereztük annak a memorandumnak eredeti fogalmazványát, melynek útján az elhunyt áldozat a a vármegyei prefektust a községi elüljáróság üzelmeiről fölvilágosítani akarta. Mint ismeretes, a memorandum sohase került az illetékesek elé, mert az érdekelteknek az ügy eltussolásához megfelelő összeköttetéseik voltak. Südy Sándor keservesen megfizetett a köz érdekében tett lépésért. Azóta végleg elnémult

már, de annál hangosabban beszélnek helyette a botrányok!

A memorandum számot adott arról, hogy a község lakosságán az államilag osztott földek bérét az elüljáróság esedékesség előtt fél évvel hajtotta be. A pénzek jogtalan behajtásával a gazdákat megfosztotta attól a lehetőségtől, hogy földjeik megműveléséhez megfelelő instrukciót és állatállományt szerezhessenek be. Mindez azért, hogy az elüljáróság árverelő nélkül, olcsón maga vehesse meg a közeli papi birtok fölszerelését, melynek segítségével aztán a népet bérletén ingyen-munkára szorította és az ellenszegülőket megbüntette.

Az elüljáróság ugyanis az állam által bérletközösségnek szánt földterületeket a maga részére kaparintotta meg. De ez még mindég nem volt elég! Nem csak anyagiakban, hanem erkölcsiekben is folyt tovább a rabló-gazdálkodás. Az előljáróság az olvasó-kört, mely a földmivelő nép kulturális érdekeit volt hivatva szolgálni: feloszlatta. Helyébe mulatót rendezett be, mely hangos tivornyáival alkalmas volt a botránkoztatásra és a nép erkölcseinek megmételyezésére. Hogy a kötelességükről végkép megfeledkezett tisztviselőket a felsoroltakon kivül még milyen mulasztások és visszaélések terhelik, azt a legsürgősebben bevezetett vizsgálat volna hivatva földeríteni. Előttünk a panaszok tömege hever, annyi bizonyos. Sajna, nincs módunkban azok valódiságát bevizsgálni.

Kérdezzük azonban: vajjon helyes rendszer-e, ilyen egyénekre bizni az állam és fölöttes hatóságok erkölcsi reprezentálását? Látjuk, hogy a legfelelősségteljesebb helyen egyrészt gyakorlatlan és tapasztalatlan gyerek-ember, másrészt egy minden időkben népszerűtlen bíró áll a község élén. Utóbbit ez állásba a község akarata ellenére erőszakolták be, ámbár botrányos magánélete is alkalmatlanná teszi arra a szerepre, hogy a jog és törvény tekintélyét képviselje.

Felhívjuk a közöltekre a prefektus figyelmét, kívánva, hogy erélyes intézkedéssel vessen véget a falusi kiskirályok zsarnok és erkölcsmételyező uralmának, hogy megelégedett arcokkal végre ne csak hivatali szobájának párnázott ajtaján belül találkozhasson.«

A prefektus összehajtotta az írást s felpillantott.

— Mit szól ehez a cikkhez? Szép, ugy-e! Látja, ilyen kedves meglepetésekben részesül az ember mindjárt korán reggel!

Bass Menyhért hátradöbbent.

Sértődöttsége az olvasás alatt elpárolgott, mint az esőcsöpp, amire a forró szégyen pirított tüzet. Gőgje kifogyott fájó gerincéből és most már maga kapott a régi pajtásság után, mint aminek emléke egyedül védheti meg a ráhulló vádak és gyanu ellen.

Tétován mondta:

— Gyerekkorom óta ismer az úr, megbizható ember voltam mindég! Talán nem teszi föl rólam ezeket a cudarságokat?

— Hogy mit hiszek, mit se, az az én dolgom. — Felelt a másik zárkózottan. — Ami pedig a megbizhatóságot illeti... hm..! Hogy tartsam én magát megbizhatónak, mikor a saját fajtája se tartja annak? Ez bizony rossz ajánlólevél!

Vállatvont s közömbös tekintettel siklott végig a feszengőn. Az egész meggörnyedt. Álla lassan esett a mellére.

Egy pillanatra újból fölzúgott a füle. Káprázó szeme előtt elsuhant egy kép. Egy alkonyuló udvar képe és a felesége emlékezete. Mikor habzó szájjal, szederjesen az indulattól igyekezett kitépni, kirimánkodni kezéből azt a botot, mely hirtelen támadt hatalmának szimboluma volt...

Már nem látta csúfnak, se utálatosnak a fölzihálló, keshedt mellét! A megszürkült hajjal kerített foltos arc, a hang, úgy zúgott riadalmába, mint valami veszedelemre harangozó, kívül-vedlett, de belül kincses templom. Ahol jó lenni..! Ahol nem árthatna neki semmi földi hatalom! Ahol a félelmek bátorságos hitté, a kétségek egyenes uttá terülnének! Ahol a becsülethez nem férhetne kétség!

Melléből nagy sóhajtás tört elő. Mint kő a meredek mélyébe, gördült lelkébe a bizonyosság. Igen! Hibázott valahol. Hogy hol, még nem látta a szeme, mely vérfátyollal birkózott. Még nem hallotta a füle, melyet nyilalló fájdalmak zártak siketté. Még csak az ösztöne rázta a tudatot belé, mint tántorgó éjszakai vándor a csengőt az alvó udvarba.

A prefektus nyugodtan beszélt tovább.

— A gyermekkoromra hivatkozik? A maga számára abból nagyon kevés mentség kerül! Mert emlékszik-e, hányszor lazsnakoltak végig engem, mikor a fajtám szeretetét ordítottam belé a többiek fülébe? Ott voltam, ahol ablakot beverni, éljenezni, ott voltam, ahol ünnepelni, imádkozni, tiltakozni, ahol sírni, szenvedni kellett. Ott voltam mindenütt, mindenben, mindég velük és mellettük. És a meggyőződésben lehettek ellenfeleim, de a szememet nem kellett lesütnöm soha. A becsületem minden becsületes gondolkodó előtt tisztán állt. Nem pirultam, nem kapadoztam, egyenes úton mentem az én célom, a fajom célja felé. Nem vagyok én ma se több, mint akkor: becsületes ember és mástól se kívánok többet. De azt megkívánom! Nekem nem öröm az a szűkösség, amit az én fajtám után most más faj koplal! Nem érdem a vértagadás, nem erény a meglapulás! Én a gyermekkoromból, amire emlékeztet, nem ilyen tanulságokat hoztam.

Elütött magától kezével és vontatottan az íróasztalhoz ment. Leült, szárazabb hangon folytatta:

— Különben nem azért jöttem, hogy prédikáljak. Itt nekem hivatalos elintéznivalóm van. Itt két közalkalmazott olyan dolgokat csinált, amik alkalmasak arra, hogy az ország javáért dolgozó többi tisztviselők erkölcsi hitelét alapjában ássák alá. A közönség nehezen veszi észre a jót, mikor a rossz csűstől zúdul a nyakába. Az ilyen tisztviselők mint maguk, veszett hírét költik az egész országnak.

Bass Menyhért védekezőleg emelte föl a kezét.

— Hogy vádolnak, azt megértettem, bár nem tudom, hogy miért. De uram, higyje el...

A prefektus tiltólag intett.

— Mondtam, hogy amit hiszek, az egyedül rám magamra tartozik. Főszámvevő úr! — Fordult a szakállas felé. — Megtörtént az a befizetés?

A másik íróasztal megroppant. Az idegen kiemelte fejét.

— Nem, prefektus úr!

— Mennyi a hiány?

— Hatszázezer lej!

— Köszönöm.

A prefektus Bass Menyhértre pillantott.

Az megtántorodott.

— Hatszázezer lej..? Hiányzik?

— Nem! Megvan valahol. Csak a község pénztárában nincs!

— Uram..! — Hasadt ki a riadalom a szorongatott emberből.

Aztán csak megtátogott, beléakadt a kiáltás.

Megsemmisülve motyogta:

— Nem tudtam... Nem láttam... Nem sejthettem...

A prefektus tompa buffanással csapott be egy könyvet. Fölállt, melléje lépett. Egyik kezét Bass Menyhért megránduló vállára tette.

— Nézze, — szólt szigorúan. — A társa egy élnivágyó, tapasztalatlan fiatal gyerek volt. Magának kellett volna nyitott szemmel ügyelni, járni mellette. Különben, ez most már elkésett dolog. Fő, hogy a hiány előkerüljön. Később majd meglátjuk, hogy mi lesz. De rend, az feltétlenül lesz! Garantálom. Addig is tegye le a bírói botot. Felfüggesztem.

A könyv a másik asztalon is becsapódott.

Bass Menyhért elfakult látással pillantott föl.

Mintha valaki kedvesének frissen ásott sírja előtt állna! Mintha koporsóra hulló első rögök zaja lett volna ez a dübörgés!

Felnyögött s megtörülte halántékát, mely forró volt és verítékes.

A bot magától hullt ki a kezéből.

A prefektus a ruhafogashoz lépett, fejére tette kalapját. Úgy szólt vissza az ajtó felé hátrálónak:

— Holnap estig a dolog köztünk marad. A hiány addig itt legyen a kasszában! Most elmehet!

Az ember álomjáró módjára nyitott ajtót.

Kitámolygott.

Ahogy a zár becsapódott, a prefektus kiadta a parancsot:

— Szemmeltartani!

XX. FEJEZET.

A havazás végre megindult. Hosszú ferde vonalakkal harántolta be a szürke eget. A kövér pelyhek vastagon leptek el mindent. Menyhért tétova szemmel nézett végig a kapu felé vezető úton. Súlyos csizmái alatt ropogott a hó, nyikorgott, sírt, mint valami eltaposott lélek.

Szétlebbentette subáját. A belső tűz úgy fütötte most, hogy majd megfulladt, majd lenyaklott a teher alatt. Egy percre nehéz vágy fogta el: leomlani a nagy fehérségbe, amit még lábak nyoma se tört, odaágyazni égő koponyáját a jó, csikorgó fagyba. És úgy ottmaradni, fehérséggé havazkodni a fehérségben, hideggé a hidegségben, mozdulatlanná a mozdulatlanban.

Fölemelte elrévült tekintetét, mintha a mélységet mérné vállától a földig.

A községi rendőr ott állt a nyitott kapuajtóban, pipált. Süvegét a fején hagyta. Vállával félig elfogta a kijáratot. Arrább se vetette, hogy helyet adjon neki.

Bass Menyhért markából hiányzott a bot!

Bass Menyhért nem volt többé bíró, nem volt erő, nem volt már hatalom, aki sérelmet torolhasson! Közönséges halandó volt, mint ő maga, szürke rög a falu szürke sarában, semmi több.

A cseléd lomhán állt és pipázott tovább.

A másik elzökkent mellette, észre se vette. Mint az álomjáró, fordult ki az útra.

A templom táján Spiccer jött rá szembe. Feje szürkére korpázott fekete selyemkendővel volt bebugyolálva, annak tetején táncolt magasan a kalap. Füleiből sárgás vattapamatok lógtak ki. Ez a furcsaság fogta meg Bass Menyhért figyelmét először. Aztán hirtelen rohanta meg az elszunnyadt értelem, mintha a halántékába zúduló vérhullám hozta volna.

Egyszerre és egyetlen pillanatba sűrűsödve értett meg mindent. Azt a halálnál is halálosabb veszedelmet, ami fenyegette.

— Hatszázezer lej..!

Majd elvágódott tőle.

És még a bot sincs a markában, amire támaszkodhatnék!

A bot, az ottmaradt.

Gyors mozdulattal kapta össze a subát, hogy amaz észre ne vehesse a hiányt.

Kétségbeesetten igyekezett mégis-embernek, mégis-valakinek látszani előtte. Megpróbált a régi fölénykedő hangján szólni, hanem a szava idegenül recsegett, mint valami kölcsönkért hegedű.

— Jó hogy találom! — Mondta erőlködve. — Multkor említette azt a vendéglőárenda-históriát... Hát én azóta gondolkoztam rajta. Lehet beszélni a dologról.

A kereskedő hunyorgott, roppant figyelemmel pillantott el Menyhért feje fölött egy felrepülő varjú után. Tünődve bólogatott.

— Beszélni, beszélni..! Épp abban indultam. A prefektus úr, remélem, meghallgatja a szegény zsidót. A prefektus úr nagyon igazságos, becsületes ember kérem!

Menyhértnek minden vére az arcába szökött.

Megértette, hogy amaz keresztülnéz rajta.

Legszivesebben belerugott volna a ványadt kis féregbe, hogy a vattadugók mind kirepüljenek a füléből, de nem tehette. Szüksége volt rá.

Mogorván felelt.

— Ha a prefektushoz fordul, azt se bánom. Bár nekem is beszédem van magával! Oda indultam éppen.

Spiccer élénken hajlongott.

— Á, nagy szerencse! Nagy megtiszteltetés! Ha Spiccer ezt sejtette volna! Igazán sajnálom, hogy útnak indultam!

— Miért?

— Tetszik tudni, — üzletnél babona, hogy ne forduljon vissza az ember, ha már elindult. Így hát... ha akarja..?

— Csak nem gondolja, hogy itt az utcán fogok előállni?

— Mért ne? Mért ne? Ha magának sürgős!

Bass Menyhért erős, éles fogai belefutottak húsos ajkába. Tekintete mégjobban elsötétült, komoran vetette oda:

— Ez nem olyan dolog, amiről utcán lehetne tárgyalni. Itt kemény pénzekről van szó.

— Jaj, — sóhajtott a kis kereskedő, — a tandíj, a tandíj..! Nem kell sajnálni! Az sohase drága Fő, hogy megérje az árát.

Fölkapta egyik görbe, csontos vállát és elevenebben kérdezte:

— Talán nem megy rosszul a seft? A mintagazdaság? Ahol olyan szakértelem van, mint a nagyságos Marcopol úr? És olyan ész, mint a nagyságos jegyző úr? És olyan hatalom, mint Viharfuvó Bass Menyhért?

A megalázott ember a szemével rohant rá.

— Ej, mit komédiázik! Hisz úgyis tudja, hogy miről van szó!

— Én? — Ütődött meg a kis figura egyszerre roppant érzékenységgel. — Én..! És hogy komédiázok? Kérem! Spiccer mindég megadta mindenkinek, ami járt neki. Spiccer egy illedelmes, egy türelmes ember. De kérem, ilyesmit nem hagy mondani magának! Nem, — intett vissza izgatottan, mialatt indult is — ezt már igazán nem lehet..! A szegény zsidónak is van önérzete kérem! Spiccernél pláne az az első! Azt nem hagyja elvenni magától! Nem, nem!

Bass Menyhért üres csudálkozással bámult a

tipegő kis boltos után, akit most váratlanul úgy kihozott a sodrából az a pár súlytalan szó, aminek a százszorosát máskor nevetve vállalta. Nem hitt a szemének! Pedig az ment, vörösre izgulva harangozó fejét.

Az emberbe hirtelen döbbent bele, hogy az egyetlen kibontakozási mód, szorongatottságának egyedüli megoldása távolodik el itt tőle. Összeborzongott, mint aki csömörthozó, utálatos falatot nyelt. És utánasietett amannak. A rémület kiátott ki belőle:

— Várjon hát! Hiszen nem akartam én bántani magát!

Spiccer megfordult. Fölindultan permetezte oda:

— Bántani..? Kérem! Azt nem is ajánlom! Isten a tanum, én csak egy szegény zsidó vagyok, de bántani..? Azt nem hagyom magam. Azt igazán nem. Hát miről van kérem szó? — Csöndesedett meg végül.

Menyhért zavartan félrefordult.

— Arra a kis kölcsönre volna szükségem, amit a multkor kinált.

— Kínáltam..? Nem emlékszem. Igazán nem emlékszem! Az ilyen szegény öreg zsidónak kérem nehéz már a feje. Miféle kölcsön lett volna az kérem szépen..?

— Olcsó kölcsön, negyven százalékra. Még most se emlékszik?

Spiccer hátralépett. Megdöbbent rőkönyödéssel felelt.

— Lehetetlen! Negyven százalék..? Ilyet én nem mondhattam. Ilyet, mikor a bank maga is negyvenöt-ötven százalékra ad! Ez csak félreértés lehetett, kérem szépen. És különben is, mekkora volna a szükséges összeg?

— Hatszázezer lej.

Bass Menyhért maga is szédülést érzett, mikor kimondta.

A kereskedő leejtette gyulladt szemhéjait. Pár pillanatig megkövülten bámulta az előtteálló embert. Majd megpördült, mint a szélmalomkerék. Hirtelen járni kezdett minden porcikája a riadalomtól.

— Isten a világ felett..? Hát mit gondol, mi vagyok én? Egy Rotschild vagyok én? Ez a pénz? Ez az öt nulla? Öt karika! Mit képzel? Hogy ez csak úgy potyog az égből? Szabad Spiccert ilyen üzlettel kicsúfolni? Mikor a szegény zsidó azt se tudja, honnét teremtse elő, ami a saját családjának kell?

Izgalmában az ujjain kezdte sorjázni.

— Az Ubul fiut a Sorbonnera kell járatni az egyetemre. Numerus-clausus! Az kétezer francia frank! Az Álmos fiú Prágában tanul a Sefcsiktül! Hegedű. Az háromezer cseh korona. A Réka leányt az olasz tengerpartokra kell küldeni. Tüdő! Az ötezer olasz lira. Per monát..! És hol van még a többi? És hol van az üzlet? És hol vagyunk mi öregek? Hát azért nyúztuk mink magunkat, hogy most hatszázezer lejt kidobjunk csak úgy blindre? Negyven százalékra? A Morgan nagyságos úr köthet ilyen sefteket, mert annak lehet! A szegény Spiccer nem teheti.

Egész kifulladt a nagy megbotránkozástól. Kicsit megpihent. Majd valamivel nyugodtabban tette hozzá:

— Azt hittem, hogy a Rezeda kisasszonynak kell zsebpénz. De úgy látszik, hogy itt az egész világ úszik! Hatszázezer lej..! Isten te igazságos! Hát mi történt?

Menyhért csikorgó foggal vetette oda a magyarázatot.

— Hiányzik a község pénze! Itt maradtam magam a pácban. Ne okoskodjék sokat, hiszen látja,

hogy nem érek rá. Megadok bármi kamatot, csak arra feleljen, hogy mikor kaphatom a pénzt.

— Tőlem? Hát úgy nézek én ki, mint aki ad magának hatszázezret a levegőbe?

A kereskedőről időközben már lemult az izgalom. Inkább kíváncsian méregette a vörösre-gyulladt fejű embert, aki türelmetlenül feszengett.

— Ej! Ott a vagyonom!

— Nekem mondja?

A kis Spiccer megint rászorult az ujjaira.

— Harmadszor: az a vagyon nem is a magáé. A hármójuk nevén áll. Másodszor: van rajta teher is szépen. De hogy ezen kezdjem, ha mind nem így volna, akkor se érné meg a mai krach-világban huszonnégy óra alatt azt a rengeteg pénzt! Még ha esetleg... talán..!

Menyhért egész testével esett a szóra.

— Mondja!

A kereskedő tünődve hunyorgott. Lefricskázta kabátjáról a rágyűlt hópelyheket. Majd egyszerre fölkapta a fejét, hogy a kalap megtáncolt a kendő-csomó tetején.

— Igen..! A kedves család! Ha nekik megéri... És ha a kedves após vállalná a jótállást. Akkor tegyük föl, lehetne beszélni a dologról. Auzerező?

Kifordította két tenyerét s fölhúzta a vállát.

— Na hallja? Maga csakugyan alapos tusst kapott!

Bass Menyhért rázudult.

— Mit beszél? Hogy én odamenjek ahhoz a vén akasztófához? Hát nem tudja maga, hogy vagyunk mink azzal?

— Kérem, kérem! — szabadkozott Spiccer elhátrálva. — Én nem tudok semmit. Olyan nehéz az esze egy ilyen szegény öreg zsidónak! Én csak azt

tudom, hogy ott van pénz. Akár az egész, sájnban. Igaz, hogy nehéz pénz! De jó pénz. Szorultságban kérem nincs büszkeség! Hát most sietek tovább. Aláz' szolgája!

Összekapta mellén aszott karjait és megindult, elgacsolt a pallón.

Bass Menyhért szája kiáltásra nyilt. De hangja szétszakadt, még mielőtt szó lett volna belőle. Pedig az egész élete rémülete a nyelvére futott és a vérét, lelke üdvösségét is odakínálta volna, ha amaz visszafordul. Hanem a másik csak ment, mintha ő nem is lenne többé. Billegett, kacsázott sürgős igyekezettel a községháza felé.

A szorongatott megdermedve bámult utána.

XXI. FEJEZET.

Maga se tudta, meddig állt így. Lassan ébredt kába elbutulásából. Első gondolata az volt, ami az utolsó:

»És most már mi lesz..?«

Folyvást magán érezte a kis szatócs furcsa tekintetét.

Mi ütött ahoz? Mitől lett egyszerre olyan érzékeny, kényes? Mitől sértődött meg? Hogy *mert* megsértődni, ellentmondani, a kívánságát megtagadni, őt a faképnél hagyni? Hiszen máskor ledörzsölte volna a két tenyere bőrét, ha akármi ügyében hozzá fordul!

Kiszivárgott volna valami a községházán történtekből? És ez tudná, amit ő maga is csak az elébb tudott meg?

Még ha tudja is..!

Hát igazán akkorát bukott, hogy ez a kis féreg is félvállról veheti? Lesemmizheti?

Szorongó tépelődéséből nehéz csizmakótogás riasztotta föl. A deszkapallón Marci fordult ki, a falu régi csordása. Mióta a jószágtól megvált, kötélverésre adta magát. Nagy nyaláb kész portékával tartott valamerre.

Bass Menyhért gyorsan kiegyenesedett.

Nem, ez ne lássa elesettnek! Mit szólna, hogy nevetné ez a régi csahosa, ha most úgy belelátna! Ha tudná, amit ő maga se akart tudni! Ha úgy kiolvashatna az arcából mindent!

A rémült gondolat új erőt keményített imbolygó lábszáraiba. Előrevágta dübögő csizmáját és megindult szembe Marcival a pallón. Tarkója megfeszült, mintha a saját gyanuját indulna felöklelni. Hangos csikorgással, elszántan tiporta a havat.

A kis hajdú fütyörészve közeledett. Semmi készség nem látszott rajta, hogy utat engedjen neki. A tekintete se rebbent, mikor Bass Menyhért odanézett rá. Kurtán, fényesen vissza-villant és gázlódott tovább rendületlenül.

Az ember homlokára kipergett a megdöbbenés verítéke.

Talán csak nem fut neki ez a rongy paraszt..? Talán csak lezökken előle az utolsó pillanatban..? Nem várja, hogy ő lépjen le a sárba?

Egyszerre úgy érezte, hogy ez most mindennél fontosabb kérdés. Hogy ettől függ, ebben dül el minden. Hogy ez a próba, a mérleg, amire ő maga van dobva.

Szeme elmeredt és összerándult az ökle.

Aztán hirtelen megtorpant, mint aki falnak fut a sötétben.

A másik ott állt előtte, mint a cövek.

Olyan közvetlen közel, hogy a teste gőze megcsapta. Annak is zihált a lélekzete, mint az övé.

Keze meg se billent süvegelésre.

A bukott emberben mintha megpattant volna valami túlfeszült belső rugó. A lefogott, befojtott indulatok sistergő süvítéssel törtek utat a szakadó léken. Minden várakozó félelme, minden keserves dühe-szilajsága egyszerre az egykarjába rohant. Fölkapta, roppanó ököllel vágott vele a kurta nyak fölé.

A fekete süveg széles ívben repült a hóba.

A kettő összeakadt szemmel, tajtékot vicsorgatva meredt egymásra. Egy pillanat hosszáig a hangot, a mozgást is kifogyasztotta belőlük a felszörnyedés. Majd Bass Menyhért karja ujból emelkedett és megint lesujtott.

A kis hajdú elnyujtva felbődült.

Fejjel, foggal futott a másik gyomrába.

De annak most egész gyilkos dühe erő lett az ökle csomójában. Duzzadt karjai úgy hulltak le, mint végzetet torló, vesztét taposó furkó.

Az apró embert hanyattvágta a hatalmas test. Elfeküdt rá, tiporta, zúzta, ahol érte.

A tülekedés zajára egy sereg imádságos vénasszony rebbent ki a templomajtón. Valamelyik fölvisított metszően:

— Ni a zabi-magyar! Ni a falu-rontó! Ni már öl, már öl is! Az Isten háza előtt gyilkol!

Sivalkodó vijjogás volt rá a felelet.

— Ne hagyjuk! Tegyük meg vele!

A szoknyák meglobogtak, mint a harci zászlók.

Éles zsoltárkapcsok, nehéz könyvsarkak csaptak le, hasítottak bele az elhajolt dulakodó arcába. A fekete kendők rőpködtek, mint a varjuszárnyak.

Bass Menyhért nyakából kibuggyant a vér. Felhördült, mint a sebzett vadkan.

Ám az Isten-bosszuló, paráznaságot torló szemeket most nem irtóztatta el a bűnös vér csordulása. A kar-

mokba a gyermekeiket féltő anyák vadsága feszült, a gyönge tagok a faj, az otthon tisztaságát védték.

Bass Menyhért válláról lesiklott a suba. A posztózeke ujja éles hersegéssel repedt végig. Az ingváll meghasadt. A váratlan támadásra ellazult a fojtó kéz a letepert ember nyaka körül.

A kis hajdú talpraszökött.

A rikoltozó asszonysereg a káromkodók közé ömlött, szétsodorta őket. Bass Menyhért arra eszmélt, hogy körül van fogva. Tépik, szaggatják, ahol érik.

Kivetette egyik karját, hogy lesöpörje magáról ezeket a nekinyüzsdült férgeket. De a válla lehullt, térde megbicsaklott. Fejtől sarokig ledobbantó fájdalom villáma hasított át rajta. Füle zúgott, mintha áradásos hullám csapott volna bele. Halántékaiban repedésig duzzadtak az erek.

Hirtelen aléltság fogyasztotta ki belőle az erőt. Megszédült és eltámolyodott. Ösztönszerüleg hátrált. A bőszült asszonysereg diadalt ízlelt szilajsággal zsivajlott utána. Nyomról nyomra, kaputól kapuig szorították, kivédhetetlen ütésekkel, vércse-karmolásokkal fizettettek meg minden lépést, ami az üldözöttet maga-vackához közelebb vitte.

Az végül is nekivágódott egy kapufélfának. Csak homályosan futott át az agyán, hogy már nem bírja hazáig. Félkarját arca elé emelte, másik kezével meg hátranyúlt és a kilincset kereste.

Kemény ujjak fogták át a csuklóját.

Valaki berántotta a megnyiló kapuba. Aztán előrecsapta a reteszt.

Lihegve, villogó szemekkel az amerikás menyecske állt előtte.

Biztatólag mondta:

— Ne féljen! Ide be nem gyünnek!

Büszkén terelte beljebb az elragadott zsákmányt.

Egész lényéről lesírt a káröröm, hogy sikerült az orra alá borsot törni azoknak a kegyes némbereknek, akik őt is ugyanígy marták ki valaha a templomi padból és mindenünnen, ahol lehetni megbecsültetés volt.

Bass Menyhért tántorogva indult befelé az udvaron. Káprázó szeme nem látta az asszony arcán a gőgöt. Megtiport, elgyalázott ösztönnel csupán azt az egyedüli teremtett lelket érezte benne, aki sorsának szörnyű összeomlásában segítő kezet nyújt felé.

Hát még ilyen is van?

És hozzá éppen ez?

Kábultan motyogva hullatta ki a kérdést:

— Te..! Te nem harapsz?

Panni tekintete sejtelmesen villant. Majd vállatvont, szájbiggyesztve felelt.

— Nem vagyok olyan harapós kutyának, amilyen rugós volt maga lónak!

Az ember nézte a mozgó száját. De a szók értelme már nem jutott az agyáig. Dideregve felvonaglott benne a szégyen. Összerándult a maga-utálkozástól.

Mi történt? Hogy történt? Hogyan történhetett? Úristen! Úristen! Hogy eshetett meg vele ez!

Egyszerre fájt föl minden testi-lelki sebe, bírhatatlan, forró fájdalommal. Megdobta a fejét, hogy a süveg leesett róla. Két marokkal a hajába kapott.

— Merték! Merték! Velem!

És tépte, cibálta a hideg verítékes üstökét, ahol érte.

Panni ijedt kíváncsisággal nézte a tomboló embert. Végül megelégelte. Rákiáltott.

— Ne bomoljon ugyan! Hásszen csak asszonyok voltak!

Menyhért rábámult. Báván botorkált a szó értelme után.

Valami fölengedett feszülő mellében. A viaskodó könnyebbült tőle. Annyira legalább, hogy tudott lélekzeni, egy gondolatot egyszerre végiggondolni.

Hogyis.. ?

Hiszen ez igaz!

Csak asszonyok voltak! Gyáván, falkában támadó banyák, akik ellen akkor se tehetett volna, ha az a különös, beledöbbenő fájdalom el nem vakítja, ki nem babonázza belőle hirtelen az erőt! Akikre férfilétére nem is tehette a kezét!

Sejtette, hogy szófia-beszéd amivel álltatja magát, mégis megkapaszkodott benne.

Tétován mondta:

— Aki ember volt köztük, annak megmutattam!

Pannira tekintett lopva. Vajjon nem nevet-e? Meghagyja-e neki ezt a szalmaszálat?

Az asszony nem nevetett. Fölvillant inkább.

— Annak megmutatta, — szólt és hozzátoldotta: — A cifra szeretője, az úriszeretője se lelhetett volna benne hibát!

Bass Menyhért szeme előtt kezdett tisztulni a köd. Már a fejét is fölemelte. Már kezdte hinni, hogy a kétkedő hangja a szófia-beszéd, a reggel óta kisértő boszorkányos hatalom incselkedése.

— Nem igaz! — Tiltakozott. — Nincs nekem szeretőm. Se úri, se másmilyen.

Valahogy egyszerre nagyon jól esett most neki, hogy kimondta egyvégtébe ezt a mondást.

Hogy tudta.. !

Hogy bírta.

Körülnézett, mint aki italos mámorból ébred. A déli napban sziporkázó udvar, a fehér hótakaró megbékéltették a szemét.

Gyönge öröm kopogtatott a lelkén, bekéredzőn. Íme, mind ezek a nyugtató, érthető, való-létező

dolgok ezé az asszonyé. És az asszony az övé. A hűsítő szóival, segítő kezével, férfi-néző fényes szemével együtt.

Hát lehet őrá ilyen tekintettel nézni?

Lehet rá még mosolyogni is? Hát nincsen még minden veszve? Maradt még valaki, aki nem örül az ő bajának?

Lám, ez az asszony a rúgás gyalázatát is elfelejtette neki. El tudta felejteni! Annyira romlott, vagy annyira jó..?

Majdnem leszédült a maga föltevésétől.

Hiszen ez az asszony, ez a meggyalázott aszony — szereti!

Szeretnie kell, máskép nem tudhatta. Máskép nem tehette volna. És máskép ez a cudar világ olyan nyűgséges, olyan félelmekkel teli lenne, mint a siralomház.

Igen, úgy kell lennie, hogy szereti. És ha *egy* megtöri a varázslatot, fordulhat a kerék. Jöhetnek még mások. Jöhet még segítség, jóra fordulhat minden!

Mivel fizessen ezért a megváltó reményért? Mivel biztosítsa magának ebből az egész nagy, gyűlölködő világból azt az egyetlen dicsérő szájat, két szemet, amiből általa fakasztott öröm ragyogjon felé? Mivel szerezze meg a megmaradt, utolsó lelket végkép magának?

Lassan megdöccent az emlékezete.

Eszébe jutott, hogy napok óta egy gyűrűt hord magánál, amit még Rezedának vásárolt. Két ujjal belenyúlt a zsebébe és keresgélni kezdte. Közbe békítő dohogással motyogta:

— Te! Te minek beszélsz? Neked nem kéne beszélni. Mert első voltál te az asszony után. Te voltál az igazi. Hát mit beszélsz akkor? Gyere ide. Gyere közelébb!

Megtalálta és előkotorta a gyűrűt. Kitáncoltatta Panni elé.

De az nem jött közelebb. Inkább még elrebbent a kinyújtott kéztől. A kerek Törökbálint-alma képe egyszerre elfakult. A kapu előtt sivalkodó lármán is túlsüvített megrémült hangja.

— Hozzám ne érjen, ne közelítsen! Hiszen himlős kend, vagy rühös! Nem látja?

Bass Menyhért rábámult a visongóra. Tekintete lassan, szűkre hunyorodva siklott a karjára. A meghasított ingváll, a lehámlott zekeujj mezítelen árulkodással tárta azt elő, minden nyomorúságával.

Borsónagyságú, sódarvörös foltok voltak rajta, fakó, beteg színudvarban lázas vérrózsák virultak.

Az embert valami névtelen sejtelem, minden más érzésen túlnőtt iszonyat rázkódtatta meg. Életösztöne, újszülött reményei még felágaskodtak, birokra keltek vele.

Érdesen fölnevetett.

— Azám ni! Nem hiába ápoltad az ármádiát, jól jár a szemed! Igazán elért a gyerekek betegsége. Himlő ez, jól mondod! Ezért nem lelem hát helyem napok óta!

Melléhez tapogatózott és kigombolta nyakán az inget. De a keze már tétovázott, mintha vonakodnék megnyitni a bizonyosság takaró leplét.

Hogy a gyolcs magától szétlebbent, az asszony csak arca elé csapta két tenyerét, mint a kísértetlátó. Reszketősen, hideglelős ijedelemmel csikordult a hangja:

— Ó, isten gyalázatosa! Még az ilyen akar kezet tenni másra? Ezt adná nekem?

Elhátrált az istállóajtóig, onnan sivított vissza, hadonászva:

— A cifranyavalya! Az fogta ki! A francia-betegség! Az!

Összekapta repülő szoknyáit és megiramodott, mintha a levegő maga is égetné.

Az egészséges vér vad irtózatával nyerítette végig az udvaron:

— Jahaj, jahaj, itt a francia-nyavalya..!

XXII. FEJEZET.

Bass Menyhért nekivágódott a kerítésnek, mint akit taglóütés ért. Térdei megrogytak. Két izmos karja úgy függött le előrebukott vállairól, mintha úgy lennének odakötve lazán, valami kölcsönkért zsineggel. Értelme is elhomályosult. Torkából makogó hangok szakadtak föl.

Csak idők multán eszmélt rá, hogy csuklik.

Gyorsan, szaggató erővel törtek ki belőle ezek az idegen hangok. Mintha valaki más csuklaná ki a nyeldeklőjéből a maga haldoklását.

Szemét vörös felhő lepte el. Be se kellett csuknia, mégis kidermedt belőle a látás.

Különösen üres lett a világ.

Később arra döbbent, hogy a csizmáján kopog valami. Nagy erőfeszítéssel odahunyorgott. A dolgok lassan kezdtek megint beleszűrődni.

Egy búbos jérce csipegetett a talpáról néhány ráragadt szemet.

Rábámult bambán, mint aki előtt roppant szövevényes rejtelem áll, amit fölfogni kicsi az emberi értelem.

Honnét került ide ez a jérce?

Az övék volt, megismerte.

Hát ő most otthon van?

Talán iderogyott valami boros mámorban? És

most játszanak vele a szesz pajkos ördögei? Azért nem vél a saját udvarára, tulajdon magára?

Lassan, kimondhatatlan fáradsággal körülnézett és visszahullt. Nem, ez nem az ő portája, telke..! Ez valami idegen ház. Valami, valami más... Mit lehessen tudni, kié és micsoda..!

Bágyadtan felhunyorgott benne az élettel visszatérő kérdés: Igen, de akkor honnan ismer mégis minden követ, minden zugot..? Honnan a jérce..? Az az övék. Ott a hátán a fekete kindrusz-föstékkel húzott jel.

Rekedten felcsuklott. A rázkódás hátravetette. Egy vedlett ecetfa ágai meredtek felé, túl a palánkról.

Már tudta, hogy hol van.

Nagyot nyöszörödött, kínzottan, mint a sarokban térdelve virradó gyermek.

A palánk ott a háta mögött: az otthon palánkja. És ő azért van itt, mert nem tudott elérni amoda...

Kint a kapu előtt még mindég zsivajlanak...

»Itt a veszedelem! Itt a francia-nyavalya..!«

Fejéhez kapott. Átton-át éles villám nyargalt végig a nyakszirtjén.

Itt..!

Itt a francia nyavalya... Itt...

Megint csuklott, megint belevágódott a kerítésbe.

Hogy nem esett le most az üstökéről az a papsapka..?

Persze..!

Az oda van nőve. Az a saját csontja. Azért lobog, lüktet alatta a saját agyveleje... És abban egy idegen valami... A francia-nyavalya..!

Hirtelen eszelős rémület vetette talpra, különös, boszorkányos erővel. Egy gondolat, mint a tüzes szikra nyilalt át rajta:

Hisz őt megmérgezték..?

Az ereiben méreg folyik, égő méreg, eleven halál..?

Érzi, amint csobog, csörtet, ront, sodor magával mindent, ami ő volt. Az izmai rostját, letépett bőrcafatokat...

Most, most, most vágódik neki a fülének és hasogatja, tépi kifelé belőle a csontokat, a dobot! Úgy zúdul, mint az ár! Nekifut csattanó hullámmal, elönti. Aláfeszíti, feszegeti. Megbontjá, magával rántja, tépi. Viszi, viszi!

Elbődült, mint az oktalan állat. Két tenyerét, melyek úgy reszkettek, mint a nyárfalevél, gyorsan, riadtan a füléhez nyomta.

Nem, nem, nem adja..!

És a nyakszirtjébe se enged vasoszlopot fúrni!

Kifele onnan azzal a tüzes rúddal! Attól nem tudja forgatni! Attól olyan merev, hogy ha elfordítaná, mindjárt elpattanna.

Átnyult a vállán, megtapogatta. Izzadva fölzihált.

Nem! Hálistennek nincs ott semmi. Csak itt oldalt, a füle alatt..!

Mi ez itt?

Mitől hízott, duzzadt meg így a torka, az álla, mint az akasztott emberé?

»Itt a veszedelem! Itt a francia-nyavalya..!«

Itt a tüzes méreg, a folyó kárhozat, az eleven halál! Itt, a vállperecében, a halántéka mögött. Itt bujkál benne, minden ízében.

A csuklás megint rájött, szaggató, idegen hangon. Mint suhanó, szürke egér futott át rajta egy megfakult emlék:

Mikor a kutyájuk nyolc kölyökkel vajudott, az makogott így! Egészen így. És most ő is makoghat, mert ő is kutya lett. Szenvedő állat, beteg barom, mely eleven poklosságát, maga-rothadását vajudja.

Tisztán látta a vergődő pára szemeit. Egyfolytában, kezdet és vég nélkül, hunyorítás nélkül csorgott azokból a könny.

Kában a szeméhez nyult. Megsimította.

Hisz ő is kutya.. ? Poklosságát vajudó kutya.. ?

Az arccsontok gödreiben meggyülve csakugyan állt a víz.

Erre elnyujtva, végtelen vonítás jajdult ki a melléből. Távolról hallotta a saját hangját és hallotta, hogy az — zokog. Fojtott, bugyborékoló, nem-ember sírással, mint a mérges forrásba merített palack. Tompa fájdalommal zörgetett rá időnkint a tudat, hogy ő az, aki sír. Ő, aki sohase sírt! Ő, ő, a férfi... Aki most ezekkel a könnyekkel szűnik meg örökre férfi, egész-ember lenni. Aki ezzel a sírással lesz egész-kutya, vinnyogó gúnyképe annak, aki volt...

Fokonkint fogyott, oldódott, sodródott ki belőle a régi énje, öntudata, ereje és bátorsága. S aki ottmaradt könnyeit elpergetve a maga-sirató posztján, az már másvalaki volt, mint aki odazuhant, mint egy végzettel megtömött zsák.

Körülnézett, de a lelke tükre mögött már nem volt vihar. Az összeszűkült szembogarakban félelem hunyorgott, a nyomoruságára eszmélt beteg gyáva nyüszkölése. Az észvesztő rémület helyére, ami mégis erő, indulat, rázó förgeteg volt, lassan, észrevétlen gyáva vágyakozás fészkelt. Aztán nőtt, bontakozott lehetetlenül gyors és lázas növekedéssel:

Haza.. !

El innen ebből az idegen udvarból, ahol a régi énje maradt levetve, mint valami elvedlett kígyóbőr! El a megbontott palánk tövéből a maga vackába, ahol elfekhetik, elvetheti a hátát, hosszan kiteregetheti szúőrölt csontjait!

Fölneszelt.

Az utcán még mindég sivalkodott az asszonyhad. Arra már nem lehet..!

Akkor hát merre? Hol, hogyan van az út, oda *vissza?*

A jérce ott billegett, kapkodta fagyos lábait előtte. Megnézte.

Az hogyan jutott ide onnan-átról? Tőlük! Hazulról..!

Hogyan?

Fölbámult a közös palánkra. A deszkák még most is lazán, megtépve lógtak le róla. Azon át nem nagyot kellene lépnie... Nem olyan túlságosan nagyot, hogy megzökkenjen tőle a feje... Az az üst a nyakán, amiben úgy fortyog minden, mint valami boszorkánykatlanban.

A törek ott a kerítés tövében. Odahordták a pozdorját is kendertilolás után.

Arra át lehetne lépni csöndesen, óvatosan, hogy meg ne rázkódjék. Arra lehetne... Azt lehetne...

Hiszen még ott a vaskampó is, amiben megvetheti a sarkát!

Olyan ismerős ez mind!

Járt ő már erre valaha..!

Ő?

Nem!

Járt az az idegen, elsiratott ember, akit most itthagy — örökidőkre.

Járt, járt...

Épp ezen az úton indult el akkor... Egyszer.

Hirtelen egész világos lett előtte az út visszafelé. Összeszedte minden erejét.

Merev tartással, mint valami árból felbukó hulla, fölemelkedett, majd meg újból leszállt a palánkon.

Otthon volt.

De senki se várta többé reménykedve, esengve.

Kidöcögött az udvarra, bambán nézett a kapu felé. Vajjon be van-e zárva?

Nem törhetnek-e rá most, mikor magatehetetlenebb a pulyánál.. ?

Nem, a kapu csukva. Lajos a várost járta, anyó félt egyedül.

Anyó!

Félt itt már más is! Lázbeteg, összeverődő fogakkal szűkölte Bass Menyhért a rémület hangjait, melyek újra belerikoltottak.

Mintha dülne össze a világ!

És még a recsegése is hallatszik!

Bőg-morog a pokol! Ijjeg-vijjog, mintha küldött ördögök visonganának!

Mi ez?

Kimeredő szemmel dermedt a kapura. Az táncolt, mintha földindulás rázná. Aztán egyszerre nagyot reccsent az átló-rúdja. Megimbolygott, berepült, mint az elfujt kártyalap.

Dühödt tajtékot túrva, a kóbor bika tipratott be rajta. Prüszkölve, veszett bakugrásokkal vágtatott át az udvaron. A fölvert hó fellegekben porzott utána.

Az istállónak tartott. Két öles szarvát törte, vágta az ajtófához. Fölnyársalt réti csikasz-farkas dögteste volt közibük akadva. A küzdelemben megvívott vele, fel is öklelte, de a féreg szarvára akadt. Hiába rázta, az nem maradt le róla. A nyakára csorgó vér vadító szaga továbbhajszolta a riadt állatot, míg csak védelem-sóvárgó ösztöne haza nem verte a lápi mezők végtelen szabadságából, hogy az istálló-ajtó küszöbén dörzsölje le szarváról a ráragadt rémet.

Az ember támolyogva nézett az elporzó káprázat után. Anélkül, hogy tudta volna, gépmozgással a nyitott kapu felé indult. Kitekintett.

Nem látszott ott már nyoma se az acsarkodóknak! A vágtató bika úgy szétrebbentette őket, mintha ott se lettek volna. Üres, néptelen volt az utca, végén a kereszt úgy ölelkezett széjjel, mintha végtelen, havas temető fölé sudárodnék.

Bass Menyhért visszalódította a kaput. Az átvetőrudat megint helyreigazította. Lassan, mintha holdas álomban járna, tartott az istállónak.

A bika ott állt a jászol előtt, a régi helyén, kimeredve, mint a merev-görcsös. Négy oszlop-lába úgy reszketett, mintha hidegláz gyötörné. Felfordult szeme akkor rebbent meg csak, mikor a lánc megcsördült az ember kezében. Ösztönös rándulással megfutott az üstöke, de aztán nyugodtan tűrte, hogy megkössék.

Bass Menyhért állvamaradt a lihegő jószág mellett. Nézte sokáig, nézte egyre csüggedtebben, visszatérő értelemmel. Melléből, mint léket-ért kazánból, hosszú sóhajtás sipolt ki. Bólogatott és megsimította a rémült állat nyakát. Csöndesen szólt:

— Szegény jószágom! Nagyot futottál, ugy-e? Megszaladtál. Nem neked való volt, ami volt, ugy-e? Hazajöttél! Jól tetted. Megszabtak, ugy-e! Nem baj no. Nem szégyen az. Hazahoztad a magad igazságát azért. A becsület, az megvan.

Hirtelen elnémult. Fortyogó agyán bugyogva lobbant át valami.

Becsület..!

Hatszázezer lej! Talán börtön!

»A francia betegség..!«

Ő beszél becsületről? Ő? Ő vigasztal? Ezt a barmot vigasztalja, amelyik különb nála?

Szerette volna befúrni a fejét valamibe, hogy ne látsszon, ne érződjön, ne is legyen.

Hiszen már neki becsülete sincs..? Semmije, senkije sincs?

— Semmi!

Hangosan mondta ki. Leült a fejőzsámolyra, mintha a szó olyan mélyen futott volna el a térdei alatt, hogy le kell guggolnia hozzá, ha meg akarja érteni.

— Semmi...

Fölneszelt a saját hangjára. Milyen különös, milyen idegen az..! Mintha nyitott sebeken keresztül fakadt volna.

Talán csakugyan úgy van. Mit lát ő most saját magába..? Mit tud azokról a rémségekről, amik benne folynak? Titkokkal ismeretlen rejtelmekkel van tele. Halk kopácsolással, majd meg harsány pörölyütésekkel fut, siklik, bontakozik benne láthatatlanul valami. A méreggé vált vére. A megromlott, beteg, gyilkos vére. Idegen borzalmak ólálkodnak benne.

Megnézte a kezét és felordított. Elkezdte rázni, rázni.

Hogy vesse magától? Hogy vesse magától? Hogy dobja el saját magát is valami sarokba, hogy soha meg ne lelje?

Már a kezén is ott éktelenkedett a jel. A szörnyű, letörülhetetlen bélyeg.

Gyilkos utálat fogta el.

És ezzel a szájához nyulni? Magát érinteni? Magánál viselni?

Hogy vesse magától? Mit tegyen vele? Mit csináljon, hogy ne tudjon róla, hogy benne ezentúl a dögség bujkál? Tele van vele, nemcsak a keze, az egész lénye. A lehellete is. Amihez hozzáér, az a rothadásé. Aki őt megilletné, az a pusztulásé...

Mért nem tépheti hát magához akkor az egész világot? Hogy minden szenvedje az ő szenvedését!

Elcsitult, megrebbent. A zsámolyra pillantott. Elhúzódott és összezsugorodott egész kicsire.

Hogy még a zekéje se súroljon semmit. Hogy teremtett lélek, még az ellensége se érezhesse általa soha, soha, amit ő most vezekel.

Vezekel...

Fölkapta lázas fejét a gondalatra, ami olyan jó, hűs simítással suhant át az emlékezetén.

Bodor csörgött a láncon. Ránézett.

Vezekelni!

Elismételte sokszor, sokszor, sokszor. Hullatta a véletlenül talált szó balzsamát a fájdalmaira.

Vezekelni!

Vezekel minden, ami vét. Az oktalan állat is vezekel. Meghajtja a fejét. Eljárja az útját. Megtér. Visszajön. Visszamegy oda, arra a helyre, ahol a hiba történt. Helyrecsinálja. Megpróbálja. Az állat barom módjára. Az ember emberül.

Így és így tettem... nem kellett volna...

Nem kellett volna bele se fogni! Ahogy az asszony mondta. Vagy ha már megesett, tenni kellett volna úgy, mint a fia kérte később.

A fia. A vére!

Megborzadt, aztán meg felörült.

Vére..!

Nem, nem ez a mostani, olvasztott pokol! Nem a gyehenna-mérge! Az még a régi! Erős, gazdagsodrású, tiszta. A vére: a fia!

Annak igaza volt.

Arra nem lehet gyalázatot, becstelenséget hagyni. Annak tartozik ő, még így elgyalázottan is valamivel. Azzal, ami legnagyobb áldozat! Végső kiengesztelés! Az élete vesszőfutásával.

Ő nem fúrhatja még a fejét a jászolba, a nyugalomba, mint ez a kóbor állat! Előtte még út áll, nagy, szép, fájdalmas út.

»Vezeklés...«

Nem várni vele! Tenni valamit! Menni, menni azonnal. Lebírni ezt a szörnyű, halálos zsibbadtságot is, hogy csak be ne teljesülhessen az örökös szégyen!

Már állt, már mozgott.

Fejében, mintha láthatatlan hatalom biztató ajándéka volna, egy percre elcsitult a szörnyű, bontakozó nyüzsgés. Valami jóságos irgalmas forróság lepte el. Fölengesztelte merev tarkóját. Járása olyan könnyű lett, mintha csak a csontjai lépkednének és a húsa, az izmai nyűge lemaradt volna róla valahol.

Bement a házba. Anyó mély álomban szundikált az ágyon. Kihúzta az almárium fiókját, előszedte az ünneplőruháit. A feszes fekete, zsinóros nadrágot, dolmányát. A rámás csizmákat hozzá. A süveget félrelökte, kisperemű, kemény fekete kalapját tette a fejére.

Elindult és kilépett a kapun.

Nem félt többé a csahosoktól. Senkitől! Semmitől! Csak a szembeeső Dombi-porta ajtókilincsét fogta meg a tiszta keszkenőjével, óvatosan.

XXIII. FEJEZET.

A vénember az ablaknál pipált. Látta átvágni a vejét az úton. Valamit motyogott a bajusza alá. Kiment elébe a tornácra. A garád előtt szétvetette sovány lábszárait, tilalomfát állott.

A kisajtó csöndesen nyílt. Baktató, megroggyanó lépésekkel jött Bass Menyhért. Dombi hunyorogva fürkészte ezt a botorkáló járást. Mindjobban egyenesedett a hajlott gerince. Szikkadt szájszélein megelégedett mosolygás görbült fehér bajuszába.

Bass Menyhért odaért, fölnézett rá. Tekintetében futó villanás lobbant. Aztán ki is aludt. Nyaka

lassan lejjebbhajolt, be a merev vállak közé. Kalapjához nyult, leemelte. Súlyosan zökkent mellé a karja. Félválla bukva maradt utána.

Halkan szólt:

— Eljöttem.

Dombi arca felragyogott. De a hangja száraz volt és rideg.

— Nini..! Most meg már kendtül nem látszik a bot! Hát az hun maradt ugyan? Ejnye..!

A jövevény csak bólogatott.

— Jó. Tiporjon kend. Belémrughat már mindenki. Éppen kend ne tenné?

— Azám! — Kapta föl csontos állát Dombi. — Osztán ugyan mivel szolgálhatok szegény bugris léttemre?

Az ember fölnézett, szomorú, kihalt nézéssel. Csöndesen mondta:

— Ami engem idehozott, a kend dolga is. Mindnyájunké. Amit én tettem, magam állom a sarát. Hanem amibe ártatlanul keveredtem, annak az árnyéka kendre is rászáll. Azon legyünk, hogy azt letisztázzuk.

Habozva megszünetelt, majd neki-szánakozva fogott bele újból:

— Hatszázezer lej hiányzik a kasszából. Aki tudna róla, mind odábbállt. Rajtam keresik a pénzt. Ha elő nem teremtem holnap estig, tolvaj a nevem. Voltam aki voltam, mégis a kend veje vagyok. Nem kérek én kendtől egy krajcárt se, csak annyit, hogy írja alá a jótállást értem. Tudja, hogy kifizetek én idővel mindent. Dombi István veje nem lehet tolvaj.

A vénember fölvillant. Érdesen, szárazon kopogott a nevetése.

— Nem lehet? Hásszen ládssza csak..! Úgy nézem, hogy az éppen! Lettem bíró: lettem tolvaj!

Mi közöm hozzá? Lenyalta a tejfölt, igya meg a savót!

— Börtönbe akar juttatni?

Fáradtan, minden ijedelem nélkül hullt ki a kérdés. Csak a mélyében volt valami sötét, nehéz csodálat.

Dombi felhúzta a vállát.

— Mindenki odajut, ahová való.

— Dombi István! Gondolja meg kend! Egy sor írást átalna megtenni azért, hogy megmentse a maga fajtáját a gyalázattól?

— Nekem nem fajtám!

— Úgy.

A jövevény feje lehorgadt. Lassan, tagolva felelt:

— Értem. De a fiam unokája kendnek. Hát az majd a betyár-nevet örökölje tőlem?

Az öreg rábólintott.

— Bass Menyhért után ez a porció! Dombi István nevéből aztán telik a tisztázás. Hadd tudja a fiú is, hogy kinek mit köszön! Az én kőttségemre ugyan be nem fogja a szemit!

Bass Menyhért arcába feketén csapott a vér. Nyugalma üszkösre sötétült. Szemébe kilobbant a remény utolsó pislákoló tüze is. Hangja hirtelen fölreccsent, mint behulló tető ház-égés után.

— Dombi István! Még a gyerekemmel is megátkoztatna? Hát van Istene kendnek?

A vénember egész magára lelt most. Szinte megfiatalodott bele.

Ez kellett! Ez! Ez a hang, ez a kérdés! Az első támadó szó, hogy hosszú esztendők minden gyűlölete egyizromba ülhesse a torát!

Odarivallt a vejének:

— Te beszélsz, cudar? Mered kitátani a szádat az én házamban? Takarodsz innét?

Feleletet se várva, füttyentett a kutyájának.

— Uszu te! Hajtsd ki Sajó!

A nagy ormótlan állat tompa buffogással szökelt oda. Akkor egyszerre megállt és oldalt kanyarodott. Nyugodt, kemény hang parancsolt rá:

— Idegyere!

A nyitott konyhaajtóban Veron állt egyenesen. A kutya nyakörvét kezébe fogta. Aztán megindult az apja felé.

— Ez az ember az én uram! Erre nem fogja kend ráuszítani a kutyát! Ez elmegy innen anélkül is, ha már bajában sincs itt helye! De nem magába. Én vele megyek.

Földobta a fejét s belépett a garádon.

Dombi ráhökkent a lányára. Majd elvicsorodott nyáladzó gyűlölettel. Megkapta amannak egyik csontra-száradt karját, hogy félrerántsa.

— Megvesztél?

De az asszony szembefordult neki, villogva, elszántan. Visított a hangja, mint a vércse-rikoltás.

— Eresszen! Ott a helyem mellette! Eresszen!

Kirántotta magát az apja kezéből és ment le a garádon Bass Menyhért felé.

Az csak nézte, nézte, táguló szemmel, mintha jelenést látna. A sötét vérhullám lemult arcáról. Homloka úgy sugárzott, mint a hivőnek, aki szent titok mélyére pillantott. Az állát leejtette, mint aki az Örök Kenyeret várja áldozatra. Aztán hirtelen összevacogott, elhátrált.

Tekintete a kinyujtott kezére dermedt.

Torkából hördülve szakadt ki a hang:

— Késő Veron! Késő!

S megperdült, mint akit láthatatlan kéz sodor vissza.

Rohanvást futott a kapunak.

Át az utcán! Be az ajtón! Végig az udvaron!

Csak a jászol mellett dobbant hátra. Ott feküdt a bika kimúlva, hosszan elmeredve a földön. Maga tüzébe fulladtan lógott a kurtára csavarodott láncon.

Rábólintott és körülnézett.

Az istrángot átvetette a mestergerendán.

Nagyot rándult a megfeszült kötél s a megrázott mennyezetről csöndesen, sűrű szürke por szitált alá.

XXIV. FEJEZET.

A nap magasan állt fent az égen. Teli arccal csodálkozott bele a havas világba. Az angyalok dunnájából egész éjszaka ömlött a pehely. Mire megvirradt a falu, a mind-egyforma apró házak derékig süppedtek a nagy fehérségbe.

A községháza gyalogjáróján az új községi rendőr ciroksöprüje szabályos, ütemes csesszenésekkel hántotta az utat. Marci hátratolta búbján a süvegét, megpökte a markát. Csöndesen fütyörészve járt végére a dolgának. Aztán bement az udvarra. A szín előtt lelódította szerszámait, megtömte tuskó-fával a veszszőkosarat. Bedöcögött a hivatali szobába tűzélészteni.

Bent az új jegyző, öreges, nyiltarcú ember, épp akkor ért végére egy teli árkusnak. Odatolta a prefektus elé. Az átolvasta, bólintott. Spiccer billegő kézzel mártotta be a tollat. Mielőtt a nevét alákanyarította volna, kérdőleg fordult a jegyzőhöz:

— Bele tetszett venni a szerződésbe, hogy a táncteremről önkéntesen lemondok? Azt átengedem az olvasókörnek, amint megmondtam kérem.

A prefektus rámutatott az írásra.

— Olvassa el! Csak nem írja alá láttatlanba?

— Kérem, kérem... Ha megengedik az urak!

A bérleti szerződés olvasásába fogott. Figyelme-

sen betűzött végig minden sort. Marci becsapta a kályhaajtót és kiment. Kisvártatva Spiccer letette az írást az asztalra. Alápercegtette a nevét.

— Köszönöm. Ez kész. Minden rendbe van kérem.

A prefektus átvette az iratot, a jegyzőhöz fordult.

— Az agrár-ügyek aktáit összeszedte?

— Igen.

A másik föllélekzett.

— Hálistennek. — Szólt. — Lassacskán rendes kerékvágásba terelődnek a dolgok, ha a szemetet kisöpörjük. Kár, hogy ilyen nagy volt az ára.

A kereskedő tünődve simogatta szakállát.

— Nagy ár, nagy ár..! — Lógatta kis szőrös nyakát. — Ez úgy van, méltóságos prefektus úr! De hát különös fajta ez! Nem tud, csak egészen csinálni valamit. Jót és rosszat. Ha belekeveredik valami tréfli-ügybe? Ez beletörik! Tetszik érteni? Rámegy! A másik meg abba pusztul, hogy nem tud egy kicsit hajolni. Egy kicsit felejteni! Mit tudom én..? Fejjel menni a falnak, az nem okos. Vagy hozzáragadni? Az is rossz. A fiatalok majd eltalálják a helyes mértéket. Mert ennek a fajnak nagy a szivóssága kéremszépen!

A jegyző elhúzta a kiteregetett iratokat a beszélő elől. Leitatta, félretolta őket. Kíváncsian nézett a buzgólkodóra.

— Úgy látszik, hogy ragaszkodik ehhez a fajhoz. Pedig lássa, most itt az alkalom, hogy maguk is külön tömörüljenek! A zsidó épp olyan kisebbség itt, mint akármelyik más.

— Persze! — Bólintott rá az apró ember. — Éppen olyan! Hát van különbség kérem egyáltalán? Az ember: ember. Egyik ilyen ember, a másik olyan ember. Spiccer csak egy szegény zsidó, de mindég azt mondja: akinek nincs vaj a fején, annak nem kell félni! Jön ilyen világ és jön olyan világ! Van

ilyen politika és van amolyan. A becsületes embert nem érheti baj. Ami pedig azt illetné — tette hozzá félvállal előrebillenve — hogy mink itt inkább amazokhoz húzunk? Hát lehet csinálni kérem? Nem lehet csudálni kérem. Mink már összeszoktunk. Mink már így szeretjük azt. Aki meg máskép szereti, az máskép csinálja! Az kérem külön-tömörül, mint tetszett mondani. De Spiccer kérem nem egy tömör ember. Ő egy szegény zsidó. Neki nem kell extra. Tetszik érteni? Spiccer nem tudja a jargót. Nem tudja tanítani a fiát jargó-nyelven. A tanító se tudja. Senki se tudja. Akkor mire neki külön kisebbség? Mire az egész kalamajka? Hát nem igaz kérem?

A jegyző mosolygott.

— Igen, igen! Nagyon összeszoktak. Tőlünk sok egy keresztbe-szalmaszál, amazoktól még a fricska se baj!

A kereskedő megdörgölte vékony, hosszú orrát. Odasandított.

— Tetszik érteni kérem? Ha kapunk tőlük egy fricskát: hát jó! Hát megkaptuk. De kérdezem, nem kaptunk az apánktól, az anyánktól is? Kaptunk. És tessék nézni, mégis ittvagyunk. Meg aztán nem is olyan fricska az a fricska! Azt nem úgy gondolják talán. Ez a világ beteg, kérem. Nagybeteg! És aki beteg, nem mindég tudja, hogy mit csinál. A lázas kérem, az vagdalkozik. Ideüt. Odaüt. Keresi, hogy hol a baj. Keresi, honnan fáj neki? Utóbb, ha meggyógyul, sajnálni fogja. Ő sajnálja, mink megbékélünk. Lehet élni kérem!

A prefektus hallgatott. Néhányszor tünődve végigsétált a szobán. A jegyzőhöz fordult.

— Hogy áll a Bass-hagyaték anyagilag?

Spiccer válaszolt készségesen.

— Bizony, méltóságos prefektus úr, az elég roszszul. Csak egyharmad van a boldogult nevén, a

többi az asszonyé, meg a fiúé. Ami lefoglalható, az nem elég a hiánynak.

— Kár! Kénytelenek leszünk az eljárást megindítani. Pedig értelmes ember volt. Sajnálom, hogy halála után kell a nevét meghurcolni! Hanem hát, elkerülhetetlen.

Az iratokat egy csomóba rakta, majd hátranézett. Az ajtón kopogtak. Spiccer odaszólt:

— Tessék!

Fekete ünneplőbe öltözve a vén Dombi jött be Bass Lajossal. Köszöntek. Aztán Dombi külön-hívta a jegyzőt. Csöndesen motyogott vele, mig Lajos a prefektus elé állt. Megköszönte, hogy az urak eljöttek az apja végső tisztességére.

Kicsit megszünetelt. Majd hirtelen erősre váltott a hangja. Szemében kemény biztosság lobbant. Úgy invitálta meg a nagyurat magát »Bass Menyhért tisztes házába, annak tisztes asztalához, a halotti torra.«

A prefektus feszengve keresgélte a választ a váratlan kérésre. Vonakodva felelt.

— Igen, igen barátom... Nagyon megtisztel. De hát mégis... nézze... Mi hivatalos közegek vagyunk, mi nem mozoghatunk olyan könnyen, mint más.

Meggondolta és egyenesen belenézett a fiatal gazda fényes szemébe. Jobbját a vállára tette.

— Ne sértődjék meg barátom, azért, amit most mondok. — Szólt komolyan. — Mindnyájan emberek vagyunk, hibákkal tele. Távol álljon tőlem a szándék, hogy a megholt nyugalmát bolygassam, azonban fiam, Bass Menyhértnek itt egy elintézetlen ügye maradt! Ne értsen félre, nem akarok elébevágni a törvényes eljárásnak, se rossz, se jó irányban! Nem ítélkezem előre, viszont nem is jelenhetek meg ma vendégként ott, ahova holnap bíróul megyek. Megértett engem?

Bass Lajos bólintott.

— Értem. Bár az én apám ha hibázott is, megszenvedett érte. Azon nincs többé keresnivalója senkinek.

A prefektus zavartan vizsgálta körmeit.

— Igen, igen... Mint ember! De barátom, Bass Menyhért hivatalos közeg is volt és halála után is felelősséggel tartozik mindazért, ami az ő működési ideje alatt történt! A kár pedig főnnáll. És így...

Félbeszakította a magyarázkodást, meglepődve pillantott föl.

Az öreg Dombi kemény csizmakopogással jött át a szobán. Lajost félretolta, ráncolt szemöldöke alól szigorúan nézett a szabadkozóra.

— Ahová egyszer az én unokám hívja az urat, oda el lehet menni.

A prefektus elmosolyodott a vén legény fiatal tüzü kuruckodására. Aztán csak megvonta a vállát.

— Őszintén sajnálom!

Dombi homlokán kis piros foltok gyulladtak. Csontos álla ridegen őrölte a kérdést:

— Azt hiszi az úr, hogy ez a gyerek sehonnai?

Egész közel dohogott, zsebéből írást vett elő, egyrántásra. A tinta még félig nedvesen csillogott rajta.

— Azt nem! — Szólt keményen. — Nem hívunk mink vendéget olyan helyre, amelyiken a tisztességnek foltja van! Akit magyar-házba hijtak, le is veheti a kalapját a küszöb előtt!

Szétnyitotta az írást.

A prefektus a jegyzőre nézett.

Az bólintott.

Spiccer mormogva olvasott a prefektus vállán át: »Chitanta despre sasesute mii Lei...«*

Majd az ablak mellett álló Dombi mögé surrant, meghuzgálta a fekete szűr ujját.

* Nyugta hatszázezer lejről.

— Gazduram? Nem eladó véletlenül az a sárga bricska?

A vénember nagyot vetett a vállán. Száraz, csontos állát előretolta.

— Nem, — felelt kurtán. — Épp ma reggel vettem elébe egypár mezőhegyi csikót.

A prefektus Bass Lajoshoz lépett. Megrázta a kezét. Csöndesen mondta:

— Köszönöm barátom. Elmegyünk.

Dombi hajlott dereka kiegyenesedett. Szikkadt vén szemével rebbenés nélkül szürcsölt a párátlan téli napba.

Mint Jézus-hirdető betlehemes gyermekek kristályos játéka, ragyogott, sziporkázott künn a kis falu. Amodaát a templomok ölén elbékülten feküdt a két temető, mint valami nagy kiengesztelődés. És túl rajta, túl a falun is, áttündökölt a ritka levegőn a távoli hegyek messze föltárt fehér melle. A hóban szeplőtlenné havazkodott, fagyban keménnyé állott, tavaszváró *Erdély*.

Nagyvárad, 1924 november hó 26-án.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

P. Gulácsy Irén

munkái

Fekete vőlegények

Három kötetben

Hamueső

Regény

Förgeteg

Regény

Ragyogó Kovács István

Falusi csendélet

Singer és Wolfner irodalmi intézet r.-t.
Budapest.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK